

ROMÂNIA EROICĂ

Revistă pentru promovarea românismului

Organul Uniunii Ziariștilor Români din Transilvania

Director: ION COLFESCU-DELATURDA

Redacția și administrația: CLUJ, str. Vasile Goldiș 18/b. - Telefon Nr. 14—89

„Numai aceia vor purta titlul glorios de educatori ai generațiilor de mâine, cari vor fi în acelaș timp eroi spirituali ai neamului în care au văzut lumina zilei.”

(Din „Spirit și Materie” de I. Colfescu-Delaturda)

Conținutul:

„România Eroică”: O nouă asociație de presă.
Gh. Bucuman: Generație cu cultură deficitară.
Dr. Alexiu Manea: Problema Jidovească și Cooperarea
I. O. Suceveanu: Cântec pentru neam (vers).
Dr. Ilie Dăianu: Figuri Ardelene: Din autobiografia
canonicului Petru Rațiu.
Ștefan Pascu: Rolul lui Simion Bărnuțiu în pregătirea
revoluției din Ardeal în anul 1848.
Aurel Holțroa: Biserica și Școala pe Valea Nirajului.
At. Motogna: Opere de folos național: Noua ofensivă
sanitară.
Itallous: Presa și misionarismul de Stat.
Ion Colfescu-Delaturda: În contact cu realitățile.
Cronolol: Cărți-Reviste-Ziare.

Abonament anual 250 lei; instituții și străinătate 500 lei. Abonament de sprijin 1500 lei.

Dni abonati în curent cu plata abonamentului, sunt rugați a ne încunoștința, dacă au colecția revistei completă, pentru a le trimite, odată cu numărul viitor, *Tabla de materii*.

De asemenea sunt rugați să ne încunoștințe despre lipsurile ce ar avea în colecție, pentru a le putea completa.

„Gând Românesc” revistă ce încheie al V. an de activitate sub conducerea d-lui prof. Ion Chinez, aduce în ultimul nr. dublu un material bogat. Relevăm: „O scrisoare înedită alui N. Alexandri către Bălcescu” din 1848 — de Ion Mușlea, și: „Trei scrisori ale lui George Lazăr” de D. Prodan. Remarcabile Cronicile d-lui prof. Coriolan Petreanu, asupra bisericilor de lemn din jud. Bereg, împărțit azi între Ungaria și Cehoslovacia, vechi monumente ale existenței numeroase a Românilor pe acele meleaguri, din vechime până în secolul al 16-lea.

„Munții Apuseni”. Se numește o nouă revistă lunară, literară, ce a început să apară în Alba-Iulia, în str. Coșbuc nr. 12. Director: P. N. Zaharia Prahova.

Dacă nu urmărește o țintă proprie, și nu tradează așa ceva, ca orice publicație regională, această revistă ar trebui să fie oglindirea specificului regiunii glorioase, pe care și-a luat-o ca numire. Numărul întâi însă nu reflectă nimic din Munții lui Horia și Iancu. Afară doar de cele 7 strofe despre Avram Iancu, care ne dau un palid reflex al lui Iancu din epoca sfârșitului lui tragic.

*Iancu, Iancu, Avram Iancu dârzul,
Frate cu arțarul (?) și cu sturzul (?)!
Fuge spre hățis adânc de munte,
Cânt nebun să cânte și să uite.*

Din cele 16 pagini, mai mult ca 4 sunt pline de versuri, intitulate „Poesii” și „poeme”, dar lipsite de adevărată poezia. Restul, proză, ca „Versul”, „Întoarcerea tristă” și „Ultima vedere” slabe de tot și fără nici o legătură cu regiunea. E ceva bolnav, ceva anemic, ce se vedește pretutindeni. Singurul articol sănătos și normal este cel al profesorului I. Codrea: „Basso-relieful zeului Mithras găsit la Apulum”. Le spunem acestea sincer și binevoitor, ca grupul susținător al revistei, compus din 12 sprijinitori să avizeze din vreme, pentru a da altă îndrumare în numerii viitori.

„Scânțieri” din T. Mureș, apărut în număr dublu (5—6) aduce aceași înfățișare elegantă. Nu în aceeași măsură cuprinsul, calitativ socotit. Se relevă începutul, închinat memoriei Marei Regine Maria, și sfârșitul: Cronică literară.

Din „Graiul Maramureșului” cu privire la: „Desființarea Școlii normale de învățători din Sighet și menținerea Liceului de fete”.

„Bine să se știe de către localnici și de către cei ce trăiesc în acest Maramureș, că Școala normală din Sighet este singura școală a țărânimii maramureșene, că la liceul de băieți fiii de țărani sunt

aproape inexistenți, că școlile comerciale existente sunt ale evreimei, că liceul de fete este și-si are rațiunea de a fi numai pentru jidovimea din Sighet și câteva fete de funcționari”.

„În cazul de față însă mulți dintre ei — unii sunt așa de săraci că n-au nici spese pentru a se deplasa la școlile unde au fost repartizați — vor rămânea, cu ceea ce au studiat până acum, butinari, păstori și la coarnele plugului, iar fiicele evreimei bogate din Sighet își vor continua comod studiile și încă la liceu confesional. Nu mai pomenim de viitor, când țărânimia maramureșană nu va mai avea nici un dascăl ieșit din sânul ei”.

Din **„Libertatea”**, sub iscălitura dlui Vasile Militaru, cu titlul: **„Regina crinilor s'a frânt”**:

*Regina cu surâs de floare,
Cu ochii plini de vis și dor,
Ca soarele mângâetore,
Regina noastră-a tuturor, —
Pe drumul vecinicii albe, cu crinii țării toți la piept,
S'a dus la Ferdinand Cel Mare, la Ferdinand Cel Bun și Drept,
Ducând, în crinii plini de rouă ce azi la pieptul Ei a strâns,
Icoana țării ngenunchiate, cu ochii potopiți de plâns...*

„Pământul”, din Călărași dela 1 Iunie sub conducerea dlui Eugen Cialăc, este închinat în întregiune scriitorului G. M. Vlădescu. Iată câteva cuvinte de caracterizare ale dlui Victor Eftimiu:

„Om care împlinește astăzi cincizeci de ani a dat, în plină maturitate, câteva romane, a căror valoare a mers crescând, ca să culmineze cu primul volum din seria Gol, apărut dăunăzi. G. M. Vlădescu a privit viața și a privit mai ales în el însuși, adunând un bogat material de observații și cunoaștere a sufletului omenesc. Scrisul său e sobru, fără zorzoane stilistice: așa cum e scrisul marilor maeștri străini, dela Balzac și Tolstoi, până la Thomas Mann. Arta sa e sigură, ascensiunea lentă și solidă: nu-l amenință nicio prăbușire... Om blând, afectuos și discret, G. M. Vlădescu e admirat de cititori și iubit de prieteni, cari îl sărbătoresc nu numai pentru frumoasa lui activitate de până azi, dar și pentru ceea ce îi pregătește un viitor plin de ample făgădueli”.

Subliniem și noi din toată inima aceste cuvinte elogioase.

„Gazeta Cărilor”, în numărul din Iunie-Iulie, sub iscălitura dlui Aurel A. Mureșanu, se ocupă de „Corvinii și Biblioteca lor”. Reproducem pasagii caracteristice:

„Produs al factorilor culturali europeni, în măsură mai mare decât al căpeteniilor turco-tatere și al nomazilor maghiari fino-ungrici, Ungaria a avut dintru început toate însușirile monarhiilor cosmopolite ale Veacului de Mijloc. Clădit numai pe bază națională, regatul Ungariei n'ar fi putut dăinui.

„Între acestea, era și statul de-a primi câți mai mulți oaspeți străini în țară, a căror diferite limbi, obiceiuri și arme aduse, cu sine servesc toate spre mărirea tronului și înspăimântă pe dușmanii aroganți; căci stăpânirea, care se întemeiază nuri pe o singură limbă și pe unele și aceleași obiceiuri, este slabă și fragilă”.

ROMÂNIA EROICĂ

REVISTA PENTRU PROMOVAREA ROMÂNISMULUI**Organul Uniunii Ziaristilor Români din Transilvania****Director:**
Ion Colfescu-Delaturda**APARE LUNAR****Redacția și administrația:**
Cluj, str. V. Goldiș 18/b
Telefon 14-89

O nouă asociație de presă

Mișcându-ne în ritmul timpului și mergând cu stăruință pe drumul ce ne-am trasat, am ajuns la un liman la care trebuie să poposim o clipă. Ardealul are astăzi o nouă organizație de presă. În timpul dela apariția ultimului număr al revistei și până azi, a avut loc în țară și peste hotare evenimente pe cari presa zilnică le-a comentat, atrăgând astfel atențiunea marelui public asupra însemnătății lor. Între aceste evenimente, din punctul nostru de vedere, înființarea Uniunii Ziaristilor Români din Ardeal cu sediul în Cluj, ocupă un loc de căpetenie.

Noi, alături de toți Românii treziți la viață și la dinamism național, ne nizuim să facem să trăiască în anima tuturor, marile imperative naționale. Vehiculele, prin cari putem ajunge la mari înfăptuiri, pot fi multe. Între acestea, oricare ar fi importanța altor instituțiuni de Stat, cuvântul scris și vorbit ocupă un loc de frunte. Prin el palpită anima generală a neamului, prin el se înfiripează, se răspândesc, trăesc, progresează și pun stăpânire pe generații marile curenți de regenerare. Și tot prin cuvântul scris și vorbit se poate și otrăvi viața publică și secătui energiile naționale.

Se spune cu drept cuvânt că o țară are guvernul pe care îl merită. Tot cu drept cuvânt se poate spune că are și presa pe care o merită, după cum și celelalte instituțiuni nu pot fi decât la aceeași înălțime. Poporul își crează organele lui de afirmare. În ele se o-

glindesc calitățile sau defectele cari îl caracterizează. Presa scrisă, ca și oratoria publică, sunt oglinzi în cari se reflectează capacitatea sau incapacitatea unui neam. Sângele spiritual, care circulă în arterele sale îi determină decăderea sau ascensiunea.

Chestiunea este însă a se ști pe cine reprezintă această presă și din rărunții cui a eșit. Presa — înțelegem cuvântul scris sau vorbit — a eșit, până de curând, din necesitățile de afirmare ale coteriilor politice menite să puie stăpânire pe țară pentru exploatarea bunurilor ei. Această presă era la înălțimea acestor partide; era oglinda componentilor lor; era ținută și cultivată de purtătorii de condeiu, cari se puneau în serviciul vânătorilor de voturi, de putere, în serviciul latifundiilor mercantilismului și ai imoralității publice care infesta întreaga noastră organizație de Stat. Și deoarece în orice cloacă microbii se simt la largul lor; în această presă, streinii de neam și de sânge aveau un rol de căpetenie. Poporul are guvernul, are aparatul de Stat, are presa, pe cari le merită. Dar toate acestea nu erau ale poporului român. Erau ale coteriilor parazitare, cari îi creșteau pe trup.

Când afirmăm cele de mai sus, nu înțelegem ca să fierbem în același cazan tot ceea ce s'a produs ca scripturistică și oratorie românească. Înțelegem să ne referim la ceea ce clocea la suprafață, la ceea ce punea stăpânire zilnic pe opinia publică, la ceea ce otrăvea sis-

tematic anima acestui popor, îi condamna avânturile și îi paraliza mișcările. Desigur că, în toate ramurile de activitate scripturistică și oratorică, au fost strălucite excepțiuni.

Trebuie să acceptăm cu tărie că, dacă n'ar fi fost, n'am fi existat nici noi astăzi. Dar noi dorim, vrem și luptăm, cu toată energia de care suntem capabili, pentru ca ceea ce a fost eri o excepție să fie azi regula generală; ca, ceea ce a fost eri îndrumare spre parazitism și exploatare, să fie azi îndrumare spre marile înfăptuiri; vrem ca ceea ce a fost eri paralizare de energii și cultivare de mercantilism și imoralitate, să fie azi șampionul noului ritm de viață națională, să fie pâghia puternică și inflexibilă care să asigure regenerarea totală a acestui neam; vrem, într'un cuvânt, să strivim capul reptilei și să asigurăm poporului acestuia o circulație de sânge spirituală care să fie scoasă din propria sa ființă, din energiile lui congenitale, iar nu pripășită de pe alte meleaguri, odată cu pătura conducătoare de tristă memorie, care l-a stăpânit în trecut sub diferite forme și l-a condamnat la stărpiciune.

Intr'unul din numerele trecute, am propus: **Liga Afirmațiunei Românești**. Acolo am menționat câteva puncte de program, pe cari orice român, născut a două oară în neamul său, e dator să le rumege, să trăiască și să moară pentru ele. Probleme grele, probleme capitale, bat la porțile vieții și cer imperios deslegarea lor. Trebuie să scoatem întregul popor din abisul în care zace. Trebuie să creem, să deschidem conducătorilor lui, viziunea viitorului, să le trasăm linia de conduită, să reperăm calea viitorului, să clădim pedestalul, temelia, pe care se va clădi viitorul, destinul neamului.

Vor fi mulți pionieri, mulți luptători, mulți eroi, multe căderi în toiul luptelor, multe sacrificii, mulți martiri, în toate ramurile activității de Stat. **Dar cine va asigura, cine va cultiva în cercurile cele largi, cine va determina circulația sângelui eroic în toată masa socială de sus și până jos, în toate măruntaele ei; cine va asigura**

fermentarea, eroizarea națiunei, dacă nu cuvântul scris și vorbit!

E mare, e determinant rolul presei în lumea nouă pe cale de înfăptuire. Organizațiile vechi de presă, cari au eșit din alte necesități, nu mai sunt la locul lor. Ne mișcăm pe un plan superior, pe un plan care implică dispariția a tot ce a fost intruchipare de mercantilism, de coterie, de interese antagoniste de grup. Astăzi există un singur interes, acela al neamului, și un singur scop, salvarea lui, promovarea marilor imperative naționale. În concepția nouă de viață de stat, în concepția, care stă la baza existenței noastre și cu care ne-am identificat în totul, nu există individ, nici pentru preamărire, nici pentru condamnare; există numai ideologii animatoare, cari pot fi pentru preamărirea neamului, sau pentru condamnarea lui.

Noi le cultivăm, le preamărim pe cele dintâi și le strivim pe cele din urmă, E o opoziție totală între ceea ce a fost și între ceea ce va fi. Ceea ce a fost susține: caută viața, folosește-te de ea, exploatează și profită. Ceea ce va fi susține: prin moarte se ajunge la viață, luptă, sacrifică-te, mori pe parapete; acesta este rostul vieții, mărețea ei, viața însăși în continua ei ascensiune spre spiritualizare. Aici trebuie căutată măreția neamurilor, rosturile lor în lume. Numai de aici es marile lor înfăptuiri, destinul lor glorios.

Un mănunchi de tineri, în frunte cu Președintele Federalei Generale a Presei din Provincie, vrednicul român, Șt. Vlădescu, și cu secretarul ei general neobositul român, V. Molin, au sugerat ideea, au luat inițiativa și ne-au stat în ajutor. La 24 Iunie gazetari în număr impresionant, reprezentând douăzeci și patru de județe din țara nouă și alți o sută, de prin toate aceste ținuturi, au proclamat cu tărie necesitatea de a lupta pe acest nou teren de afirmațiune. Ideologia noastră a fost declarată ideologia lor și „România Eroică” a fost proclamată, într'un entuziasm indescriptibil, ca organul de publicitate al tuturor.

Și astfel a luat ființă, Uniunea Ziariștilor

Români din Transilvania cu sediul în capitala acestui istoric ținut, sub prezidenția Directorului acestei reviste. Tinerii cari s'au ales în comitet și toți ceice s'au afiliat acestei noi asociațiuni, înțeleg să se facă șampionii ideologiei care va sta la baza regenerării totale a statului nostru. Nu este numai o nouă asociație de presă. Este un legământ pentru o mare misiune. Deaceea noua asociație de presă nu are nimic de a face cu cele vechi. Vechile asociațiuni au putut avea rolul, lor, la timpul lor, pentru o lume perimată, pentru o lume cu care nu putem sta de vorbă. Noi nu le stăm împotriva: nici nu le susținem, nici nu le combatem. Le vor distruge miasmele, cari le-au intrat în sânge. Noua asociație de presă e menită, prin natura ei, de a aspira toate elementele de valoare, de ori unde s'ar găsi.

Cine are inimă de român, cine e luptător, cine e un element viu, născut a doua oară pentru neamul său, cine se leapădă de mercantilism, cine înțelege și aplică pasagiul din Constituție „să ai Patria ca principalul resort al vieții”, cine vrea să se angajeze, cu condeiul sau cu graiul în armata luptătorilor pentru românism, pentru Patrie, pentru neam, fără nici o precupeție; acela să vie în rândurile noastre; va fi primit cu entuziasm. Cel ce a păcătuit și se lapădă de păcat va fi primit conform principiului Biblic pentru fiul pierdut, dacă pocăirea va fi reală și nu fictivă.

Noi nu întrebăm pe om cu ce haine s'a îmbrăcat, pe ce drumuri a umblat, cu ce a păcătuit, decât numai în vederea a ceea ce va face, a ceea ce va fi în stare să realizeze, pentru gloria și viitorul Patriei sale.

Dar noi nu primim camuflați și dacă s'au introdus, fără să știm, în cetatea noastră, vor fi eliminați prin forța lucrurilor. Să se știe bine: la noi Patria și neamul primează; interesele individuale și de gașcă sunt aruncate la coș. Să se știe bine: eroismul iartă, dar nu uită; nu uită și veghează. La noi nu încape vorbe. Se cer realizări vizibile pe câmpul de luptă. Noi vrem armate luptătoare pretutindeni, **armate luptătoare pe teren.**

Armata de elită care e alcătuită din cei ce posedă și fac să circule **Cuvântul, Logosul**, armata celor ce aprind, susțin și propagă focul sacru, idealurile neperitoare ale națiunii, armata acelora ce înțeleg să moară pe parapete; această armată nu poate fi infestată cu camuflați; această armată lucrează cu sângele și cu viața componentilor. Aceștia singuri știu că numai astfel pot face să circule ceva dătător de viață, să provoace fermentațiunea în anime, să transforme, să transfigureze, să cheme la viață națională, elementele etnice, să facă din orice element celulă vie, să facă din fiecare român un erou și din Patrie, un Templu.

Numai aceștia pot fi sacerdoții scrisului, ai cuvântului, ai Spiritului Creator. Numai aceștia sunt dătători de viață, pentru că numai aceștia sunt vii.

Noi nu facem distincție de vârstă. Tineri, bătrâni, nu există pentru noi. Cel ce trăește în spirit, cel ce fermentează, e tânăr, chiar bătrân fiind. Cel ce vegetează, cel absent din anima Patriei lui, cel ce trăește în mercantilism; acela e bătrân, chiar dacă nu i-a eșit încă dinții de lapte. Cel absent din viața spirituală, cel ce nu fermentează și nu răspândește fermentațiunea creatoare în jurul lui, acela este mort. Nu aspectul corpului, nu devastarea anilor, nu evoluția individului în ordine fizică, ci ceea ce vibrează, ceea ce trăește realmente în noi, ceea ce fermentează; numai aceasta are valoare. Cel ce fermentează, cel ce trăește în spirit, acela nu se naște, nu îmbătrânește, nici nu moare; e veșnic viu. Materia singură este aceea, care evoluiază în sens fizic; care se naște, trăește și moare.

La țară nouă, armate luptătoare pe toate terenurile; la țară nouă, oameni noi; la țară nouă, o **Nouă Presă**. O presă care să ție sus steagul spiritual, stindardul spiritual al țării. Aceasta este în ordinea immanentă a timpului de față. Orice român născut a doua oară în neamul său nu poate decât să strige: trăiască tinerețea; trăiască acțiunea, trăiască lupta pe teren, trăiască răboiul spiritual, aprig necrutător, în contra tuturor relelor, în contra tu-

turor elementelor disolvante cari subminează această țară. Trăiască forțele fermentatoare, forțele creatoare, cari curăță terenul de pălămidă, cari vor crea, vor făuri România spirituală de mâine.

Confrații noștri, la banchetul dat la 24 Iunie 1938, cu ocazia constituirii U. Z. R. T., au avut amabilitatea de a proclama cu entuziasm și în unanimitate „România Eroică” ca organul de luptă al Uniunii, după ce în aceeași zi, la adunarea de constituire, au proclamat pe directorul nostru ca Președinte al lor. Ni s'a făcut o distinsă cinste, cinste care pune o greutate în plus pe umerii noștri, greutate de care ne mândrim și pe care o vom duce cu bărbăție. Dar trebuie să subliniem ca să se știe: înalta distincție nu ni se face nouă ca indivizi, ci ideologiei care ne animează. Faptul în sine are o adâncă semnificație: românul purtător de cuvânt își dă seama că scrisul a încetat de a fi un mijloc de căpătuire, că cuvântul scris sau vorbit, ca și orice altă ramură de activitate în stat, a devenit o înaltă misiune. Faptul în sine dovedește că suntem pe

cale de a ne desbrăca de hainele trecutului și că suntem pregătiți pentru a îmbrăca cu haine noi, hainele de sărbătoare, formele glorioase ale lumii care se naște, ale lumii care cere regenerarea noastră totală.

Și mai dovedește un fapt de capitală importanță. Dovedește că cititorii, s'au trezit la viață națională; că partea optimă din anima națiunii cere imperios să ese la suprafață, să vadă pe purtătorii ei de cuvânt, pe polarizatorii ei, sus pe parapete și să-i urmeze acolo cu credință și entuziasm. Dacă ziariștii din Ardeal au înființat Uniunea și dacă cititorii invizibili, dar prezenți cu anima lor, au impus-o, aceasta însemnează că acolo, sus pe parapete, nu vom fi singuri, ci vom simți la spate și în juru-ne tot ce are mai nobil, mai constituent, mai energic și mai fermentator acest neam.

Deaceea „România Eroică” salută înființarea U. Z. R. T. ca pe un mare eveniment, oricât de mic și de insignifiant ar apărea el în mintea aceloră, cari nu pătrund realitățile vii, cari nu posedă încă alfabetul care să le dea putința de a citi în cartea vieții.

„România Eroică”

Generație cu cultură deficitară

de GH. BUCIUMAN

Este o banalitate azi că generația tânără nu iubește cartea! Chestiunea a fost desbătută de toate forurile noastre culturale. Explicațiuni s'au dat, concluziuni s'au tras și, une ori, s'au făcut și timide încercări de îndreptare. Modul cum a fost pusă chestiunea îmi amintește de îngrijitorul de pădure care murea de necaz, că în pădure nu cresc stejari în locul mărăcinușului. Zadarnic se pune chestiunea spre plebiscitare și atâtea fonii fac spume la gură, căci structura sufletească a unei generații nu prin aceasta se schimbă. Pentru rezolvirea problemelor sociale nu vorbe, ci fapte ne trebuiesc. Nu plebiscit, ci acțiune. La noi s'a procedat tocmai invers. A existat și există la noi o problemă jidovească. Toți, dar

absolut toți marii pontifi ai politicei românești, s'au mărginit a o constata într'un articol, plebiscit sau interview. Atât. Absolut similar s'a procedat și cu problema școlară.

S'a decretat: generație antișcolară. anticulturală! Mă întreb, este o generație într'o interdependență absolută față de generațiile antecesoare? Nu se admite azi o interdependență între generații? Nu sunt eu produsul societății ce mi-a dat naștere? Dacă biologic sunt produsul acesteia, cui îi revine sarcina de a-i aparține și spiritualicește? Nu decurg generațiile una dintr'alta ca efectul din cauză? Se cunoaște aci un alt raport? Natural există și un plus: Personalitatea. Dar structura, fondul acestei per-

sonalități, ce-l formează? Cauza în sine e numai spiritul divin. De aceea cauza anticulturalității generației de azi este în afară de ea. Și răspund: în moravurile societății anterioare.

Am urmat unei generații ce și-a avut cel mai înalt ideal național. Și dacă a avut o structură sufletească mai înaltă, acest ideal a făurit-o. Unitatea națională vrăjea, înlătura banalul, cotidianul, efemerul, pentru ceea ce era veșnic și sublim. Peste ceea ce material și personal dădea, era idealul așa de atrăgător, așa de dorit, care, spirit fiind, unifica. Acum acesta nu mai este. Ce ni s'a dat în schimb? Nimic. A ba da! Să strigăm cât ne ține gura în piețele publice că adversarul patronului nostru politic e un demagog, un excroc, un... etc. Se poate plânge cineva că n'am executat întocmai? Nimeni. Ni s'a fixat un ideal care să ne facă „Uniți în cuget și simțiri”? Aveam o țintă un scop unic! Ar fi trebuit să avem.

S'a desbinat o generație, ce trebuia să fie unită, după curențe politice, cari toate voiau binele țării. minus cel dela putere. Apoi pe de altă parte eu nu cred că au existat organizațiuni omenesti mai imorale, mai abjecte. Instituțiuni de exploatare a naivității și bune credințe.

Care era armătura morală a tineretului într-o societate ce și-a uitat atributul de omenescă, ce și-a fixat imoralitatea ca scop și distrugerea morală a adversarului ca mijloc de luptă? Care-i era ținta în acest haos apocaliptic? Și apoi, Doamne, de mult a trăit și grecul acela îndrăzneț ce zicea: „Dați-mi un punct de reper și voi muta pământul din loc”. Punctul de reper ne-a lipsit: arborele ce vestește existența apei în deșert, firul de mărăcină de care se leagă ultimele speranțe ale naufragiatului ajuns la mal. Este așa de mult ce cerem? Nu cred! S'a semănat, cu și fără conștiință, debandada, anarhia, imoralitatea; se culege în consecință.

Cel ce a crezut în carte a sfârșit prin a nu mai crede în ea, căci s'a ajuns la negațiunea zicalei „Cine are carte, are parte”. În cel mai simplu suflet se găsește scrisă apoteoza dreptății. Și când, peste aceste elementare necesități sulești, s'a dat cu copita potentatului zilei, o cumplită demoralizare a urmat, consecința căreia a fost părăsirea drumului drept și apucarea pe căi lăturalnice. Intrarea pe din dos era totdeauna mai liberă.

Și, în această atmosferă, își făcură drum spre posturile de comandă toate nulitățile, indivizi fără personalitate și fără cele mai elementare scrupule. Se călca în picioare cel mai elementar bun simț, respect sau demnitate, cu un barbarism feroce. Ni s'a înființat un post, neprevăzut în nici un buget, dar retribuit după circumstanțe, adică după poziția partidului, guvern sau opoziție: **agentul electoral**. Și tânărul abia eșit de pe băncile școlii ce știa doar din auzite despre un Eminescu, Coșbuc sau Cogălniceanu, se prezenta patronului politic, ce în timpul cât a studiat a intervenit mereu la sfârșitul fiecărui an școlar, când situația era critică, cu formula: comandă, servul tău ascultă! Se prezenta la întruniri, ținea discursuri vorbind cu nerușinare despre moralitate, cinste, dragoste de neam și țară și era aplaudat, admirat de clientelă. În definitiv nu o irealitate a spus Molière prin cuvintele: „Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire”, adică un prost găsește totdeauna un mai prost care-l admiră.

Astfel, în zilnic contact cu electorii și cu patronul politic, într'un interminabil războiu cu facultatea, devenea licențiat. Ceară-i-se respectivului educația generațiilor ce urmează! În felul acesta individul cu șalele cele mai maleabile și cu virtuți morale tot atât de flexibile devenea mare pontif. Când această cale era așa de ușoară, de ce să mai infrunte, cu absurditate, textele dificile ale cărții? La ce folos practic ducea buchișirea luptelor lui Ștefan Cel Mare?

Și, în dezacord moral cu el însuși, cu tot ce tinerețea îi putea oferi ca vis, ca ideal, se pierdea în massa celor fără de scrupule, unde idealismul era un laș servilism, unde perseverența în ceva nobil era o absurditate, unde scopul era în funcție exclusiv de rentabilitate, unde elementul perpetuu era șantajul și excrocheria, înfrățite cu cea mai deplorabilă lașitate și lipsă de demnitate.

În lumea viselor lui nimic fix, nimic atractiv, totul se schimbă după circumstanțe. Și ca tânăr personaj al dramei, un strigăt mut dar intens aud: „**Dați-ne un punct de reper și vom muta pământul din loc**”.

Punctul de reper a fost pus. „România Eroică” îl reperezintă cu eroism. Noui generații se vor ridica, cu o altă pregătire, cu pregătirea spirituală necesară pentru războiul cel mare, acela al regenerării naționale.

Problema Jidovească și Cooperatia

de Dr. ALEXIU MANEA

Dacă m'ar întreba cineva de ce citesc „România Eroică” i-aș răspunde fără șovăire că găsesc în această revistă o mare și neînduplecată credință în viitorul acestui neam, și mai găsesc un nou spiritualism care se manifestă prin dăruirea totală unui gând, acțiune sau faptă mare.

Citind această revistă, cu fiecare număr, dobândești o nouă putere, reînnoiești tot de atâtea ori sentimentul moral și românesc.

Cred pe de altă parte că a sosit momentul revizuirii metodelor de acțiune. Acei cari, de ani de zile, militau, cu cea mai curată convingere, în curentele naționaliste, și cari credeau că rezolvirea problemei evreiești este înainte de toate de ordine politică, și cari au acționat întrebuițând metode ce căutau să ducă la soluționarea problemei pe cale politică, să-și revizuiască ideile, dar mai ales metodele. Evenimentele din ultima vreme au dovedit pe deplin, că acțiunea naționalistă, așa cum a fost condusă până acum, a fost greșit condusă, că metodele întrebuițate au fost complectamente greșite. Astăzi trebuie să constatăm, nu un declin al ideii naționale la noi, ci o eclipsă, și mai ales falimentul complet al vechilor metode și, cu ele, și al vechilor conducători.

Nu facem aceste constatări cu intenția de a ponegri sau ataca pe cineva, ci cu intenția de a cerceta din nou problema și a găsi adevărata cale și metodă pentru rezolvirea ei.

Am afirmat de mult că problema jidovească în România este o problemă înainte de toate de ordine economică, deci de rezolvire economică și nu politică. A afirmat acest lucru, înainte de noi, marele Profesor I. C. Cătuneanu, care însă nu a fost ascultat de acei cari conduceau mișcarea pentru ca azi să o ducă la faliment.

Lupta politică a căzut, și cu ea, metoda.

Rolul dizolvat al Jidovimei

Jidanul e, sau mare industriaș și capitalist, sau comerciant intermediar, speculant, parazit și spoliator.

În prima categorie jidovimea stăpânește complet întreaga industrie a acestei țări.

Această jidovime a organizat industria și celelalte exploatațiuni în formidabilele organizațiuni numite carteluri, (88 carteluri diferite pe baza declarației făcute de ele înșile la Ministerul Industriei și Comerțului), cari ne stăpânesc ca pe o colonie.

Averea industrială a țării, care se cifrează la peste 40 de miliarde, este proprietatea în întregime a acestor paraziți.

Aș vrea, ca ceeace afirm aici să fie combătut cu cifre, și să existe în această țară măcar un economist, nu un diletant, sau interesat, care să dovedească contrarul acestor afirmațiuni. Afirm că, datorită protecționismului vamal, care este legat de structura sistemului actual capitalist, cartelurile exploatează acest popor de absolut întreg venitul muncii sale. Se susține că aceste carteluri azi beneficiază de câștiguri fantastice, că ar avea peste 16 miliarde lei venituri ilegale, anual.

Dovada: Este sau nu prețul zahărului 34 lei la kgm? Ei bine, acest zahăr costă 8.90 bani în fabrică. Diferența ce rezultă după scăderea impozitului la stat, face anual fantastica sumă de 1.350.000.000 lei, beneficiu spoliator. Consecința: consum minim. Țăranul nu ia zahărul nici ca medicament. Altă dovadă: Cimentul. Costă la vagon 9500 lei și de ani întregi se vinde cu 24000 lei. Câștigul cartelului anual este de 383 milioane lei. Fierul, care costă exact dublu ca în străinătate, aduce peste 1 miliard câștig ilegal cartelului. Hârtia, lemnul, sticla, textilele, berea, drojdia, pielăria, etc., toate sunt produse de fabrici cartelate.

Complicitate criminală

După aceste dovezi, cari dintre Dv. cunoaște vre-o măsură executivă sau legislativă luată de puterile constituite în Stat contra acestor rapaci? Vă rugăm respectuos să binevoiti a ni-o comunica, deoarece până azi asemenea măsuri nu știm să se fi luat. Însă putem afirma că este o cauză care face ca Statul să fie absent, în parte, în noi, în fiecare, deoarece nu am sprijinit mișcarea cooperativă, singura în măsură de a doborâ cartelurile, și, în parte, rezidă în politicianismul înfipt în toate consiliile

de administrație. Nu veți găsi, dela războiu încoace, un guvern, în care conducătorii să nu fi fost salariați cartelurilor și implicit jidovimii.

Jidanul spoliator

Acum, a doua categorie:

Jidanul, intermediar, parazitar și spoliator. Acesta este pacostea satelor și a agriculturii românești. La valorificarea produselor țărănești, jidanii sunt deadreptul copleșitori, dominatori prin numărul, exclusivismul și sistemele lor. Cumpără produsele dela țăran pe prețuri de nimic, pentru a le revinde înzecit nefericitului consumator român.

De ex: Merele, la locul de producție se vând cu 2—3 lei, iar la locul de consumație, cu minimum 22 lei în orice epocă a anului. Uneori mai mult. Diferența este câștigul puzderiei de intermediari jidani.

Ce consecințe grave prezintă pentru noi acest fenomen economic de penetrațiune și infiltrațiune a elementelor jidovești în cele mai vitale noduri și căi ale economiei românești, o cunoaștem cu toții.

Conchid: Din cele peste 60 de miliarde venit național anual, peste 16—20 miliarde, uneori mai mult, se concentrează în buzunarul câtorva financiari evrei, capital acumulat exclusiv prin politica de cartelizare.

Peste 20 de miliarde și mai mult sunt absorbite de intermediarii speculanți și parazitari.

Unde e problema

Este admisibil ca a treia parte a venitului național să se concentreze în buzunarul unei clase streine, care s'a interpus între straturile poporului românesc? Aci este marea problemă jidovească în România.

Nu în penetrația evreimei în profesii, stă problema evreiască; aceasta poate fi o problemă a rezolvirii șomajului intelectual sau o problemă de apărare a culturii românești, dar nu reala problemă evreiască.

Pe noi aspectul economic este acela care trebuie să ne preocupe și deci metoda întrebuintată trebuie să aducă recucerirea de către elementul românesc a pozițiilor economice ocupate de jidani.

Această jidovime este stăpânitoare în industrie, în comerț în târguri și în orașe. Ea s'a infiltrat între producător și consumator.

Ea a împărțit țara Românească în două și la mijloc s'a plasat ca un vampir. A întărit această poziție prin carteluri, prin organizațiunile lor bancare capitaliste, prin finanțele lor nevăzute de noi, prin asimilarea și cointeresarea conducătorilor poporului românesc, prin neutralizarea presei, prin legăturile lor internaționale și, mai presus de toate, prin solidaritatea de rasă, rezultatul secolelor de selecțiune rasială și eugenică.

Toată activitatea economică a acestei țări este condusă de ei și exclusiv de ei. Statul caută să ia cât mai mult și să beneficieze de pe urma acestora, deoarece altă acțiune nu poate avea. Forța și legea este de partea lor.

Și în aceasta stare de fapt, noi poporul românesc, care suntem un neam alcătuit de Stat, ne vedem în situația tristă și paradoxală de a fi dobândit suveranitatea într'un stat modern, și în acelaș timp să întindem această suveranitate asupra unui popor săracit de o clasă intermediară care posedă toate marile bogății și care domină întreaga viață economică a țării.

Cu alte cuvinte, vorba săteanului: *suntem servitori în propria noastră casă.*

Am cucerit un Stat juridic, dar n'am cucerit un Stat economic. Fiindcă stăpânii economiei românești sunt alții. Se impune acțiunea de recucerire a pozițiilor ocupate de jidovime. Și aici e problema. De a face ca 1/3 a venitului național să revie poporului românesc. Pe cale politică, ca până acum, așa cum afirma ilustrul profesor A. C. Cuza cu toată școala lui? Adică ajungem la guvern și pe urmă la rezolvirea problemei?

Boicotul Jidovesc

După 40 de ani de mișcare naționalistă, s'a dovedit că, prin simpla autoritate a Statului, nu se poate rezolva o problemă pe care n'ai putut-o rezolva în sute de ani. O soluție juridică sau o măsură a puterilor constituite, a atras boicotul real, precis, prompt, al întregii jidovimii. Nu era nici o activitate economică, nimeni nu cumpăra, nimeni nu plătea impozite, băncile nu lucrau; în sfârșit, un dezastru. Acesta e rezultatul guvernării naționaliste de 44 de zile.

Boicotul jidovesc s'a dovedit a fi mai tare ca legea românească. S'a dovedit a ne lipsi și acest minim de organizare economică româ-

nească, care, pentru cazul boicotului jidovesc, să asigure continuitatea activității economice și deci a vieții Statului român. Iată de ce acei cari ne comparau cu Germania au, săvârșit cea mai neiertată greșală, deoarece alta este acolo situația. În Germania poporul avea în mână lui o mare parte a economiei, la sate erau peste 42.000 cooperative de toate categoriile, la orașe, industrie și comerț *german nu jidovesc*. Astfel elementul jidovesc a fost eliminat, *fără a periclita* continuitatea și viața economică, și nici viața Statului.

Cooperația ca organ de luptă

Nu suntem încă chemați a trage la răspundere pe acei cari, decenii, au propovăduit un crez, dar pentru a cărui îndeplinire au urmat metode greșite. Dar a sosit vremea, când să schimbăm macazul și metodele.

În lume există o instituție economică care a luptat cu succes și eficace contra cartelurilor, a dobânzilor, a speculei, scumpetei, înlocuind intermediarii și această instituție se numește cooperativa de consum. Cercetați cu puțină atenție lupta cooperativelor contra cartelurilor în Suedia, Anglia, Danemarca, Finlanda etc., și veți rămânea uimiți de rezultatele mărețe, de credința și de ordinea care le animă. Este desigur un paradox de a găsi la aceste mici organizațiuni sociale și economice virtuți și capacități, pe cari Statele, acești monștri juridici, nu le au. Starea de fapt este aceasta: cooperativele au dat lupta cea mai eficace pentru dărâmarea sistemului capitalist, pentru dărâmarea profitului și a cartelurilor.

În ceea ce privește agricultura, constatăm că stagnarea progresului agricol, și este destul, pentru a demonstra aceasta, să arătăm că aratul, care și azi se face cu pluguri ca pe vremea lui Tutankamon și Ramses faraonul Egiptului, se datorește în primul rând tot infiltrațiunii și influenței jidovimii. Avem în țară mulți economiști și teoriticieni, dar puteți număra pe degete practicienii în agricultură cari să cunoască remediile reale ale problemei, pentru că începutul progresului agricol vine odată cu valorificarea. Marfa agricolă trebuie vândută, pentru ca țăranul să aibă și tot câștigul muncii lui. Ori, jidanul cumpără produsele pe nimic.

Dovada: În Danemarca țăranimea și agricultura au început a se ridica, atunci când, constatăndu-se nerentabilitatea culturii cerealelor, a început valorificarea agricolă, adică prepararea

untului, a cărnii, etc., care aduceau câștig producătorului. Ori, aceasta s'a putut face numai prin cooperativele de producție și valorificare.

La noi este absolut fals a începe ridicarea agriculturii cu credite, islazuri, și acele învâțăminte trimise săptămânal, care, chiar dacă ar fi urmate, ar aduce o producție mai mare, valorificată tot de jidani, pe prețuri cât mai mici pentru producători și cu câștiguri cât mai mari pentru intermediari. Soluția este tot cooperația. Ori unde veți găsi agricultura intensivă, înfloritoare, veți găsi cooperativa. Germania, Franța, Danemarca, St. Unite, Canada, Finlanda etc. sunt tot atâtea monumente de organizație cooperativă.

Deci, în concluzie: dacă vrem să reîncepem lupta pentru izbăvirea românismului, trebuie să ne construim o armătură economică românească, la baza căreia să stea instituția cea mai reală și cea mai bună, cooperativa. Cooperativa muncitorului, țăranului, meseriașului, consumatorului, român.

Când se va da lupta

Lupta între evrei și noi trebuie să se dea abea după ce noi am construit această armătură solidă de cooperative, cari să înlocuiască și să elimine orice activitate evreiască, iar rolul evreilor să fie preluat de către organizațiile cooperative. Lupta pe poziții egale, între organizațiile lor și ale noastre, între solidaritatea lor și a noastră, între metodele lor și ale noastre. Această activitate cooperativă, care trebuie să plece de la valorificarea și industrializarea produselor agricole, cerealelor, animalelor, la organizarea producției industriale, la cucerirea și doborârea cartelurilor, la organizarea consumatorilor, la desvoltarea clasei de mijloc, la cucerirea comerțului și meseriilor, la întărirea poziției economice a românilor din Maramureș, Munții apuseni, Seciume și Streinătate, trebuie să ajungă în a repune pe români în drepturile lor.

Declarăm că cooperația de azi oficială este formă fără fond — improprie scopului propus. Nu ne facem iluzii cu privire la vechile cooperative falimentare.

În cooperativele noi, conduse cu mare în-suflețire, pe șantierele constructive ale tuturor taberilor de luptă economică, trebuie să se decidă soarta noastră, fără zgomot, fără bătaie, fără lupte fratricide sterile. Numai prin munca de

organizare de fiecare zi, se va aduce triumful definitiv al poporului românesc. Nu ne facem iluzii nici despre capacitatea așa numiților „comercianți” români independenți, cari și-au făcut ucenicia tot la școala profitului, la școala jidanului, comercianți cari tot la exploatare și la comerț neonest se gândesc. Ajutăm noi această clasă, însă nu ne facem iluzii în „capacitatea” ei de a dărâma pozițiile ocupate de jidovime și carteluri.

Luminați de marea viziune a victoriei românismului integral, victorie ce va să vie, am pornit la fapte. Am întemeiat „Acțiunea Cooperativă” la Cluj. Această acțiune are misiunea de a conduce, organiza, informa și propaga principiile cooperative. Acțiunea are ziar propriu bilunar „Viața Cooperativă”, are o bibliotecă cooperativă, are o expoziție de propagandă cooperativă.

Am organizat prima cooperativă de consum la Cluj, având firma „Progresul”, care va fi prima și cea mai principală unitate a cooperatiei din Ardeal.

Misiunea acestei cooperative este:

1. De a dărâma cartelul morarilor și brutarilor din Cluj, care este în întregime evreiesc, și de a ieftini făina și pâinea pe piața Clujului.

2. De a înlocui toți intermediarii parazitari, de a elimina complet specula ce se face cu lemnele, alimentele, fructele, etc.

3. De a începe organizarea sistematică a producției articolelor industriale, prin penetrarea cooperatiei în sfera de producție industrială.

4. De a concentra puterea de consumațiune a marilor masse populare românești.

5. De a servi ca model de organizare cooperativă, și de disciplină.

6. De a servi ca școală nouilor echipe de propagandiști, vânzători, gestionari, directori de cooperative de consum.

7. De a servi ca depozit central de mărfuri pentru toate cooperativele românești existente în Jud. Cluj sau altă parte a Ardealului, cooperative cari azi se aprovizionează exclusiv dela Firmele evreiești, și a căror acțiune de expansiune românească este egală cu zero.

8. De a servi ca depozit central de mărfuri pentru toate nouile cooperative sau secțiuni ale cooperativei „Progresul”, pe cari Acțiunea Cooperativă le va înființa.

9. În fond, de a sta în serviciul expansiunii românești, de a servi cauza penetrațiunii

nii Românilor în comerț, urmărindu-se, pe de o parte, eliminarea evreimii, și, pe de altă parte, eliminarea sistemului capitalist, și înlocuirea lui cu sistemul cooperativ de producție și distribuție.

Această cooperativă va fi condusă pe baza principiilor cooperatiei pure tip Roschdale. Cooperativa „Progresul” va deschide în toamna anului 1938 la Cluj primele magazine de lemne, coloniale și brutărie. Sediul acțiunii este Cluj Str. I. G. Duca 7.

Noi aceștia dela Acțiunea Cooperativă, luând cunoștință de inițiativa curagioasă a dlui Ioan Colfescu-Delaturda de a întemeia acea „Ligă a Afirmării Românești” suntem primii cari trimitem adeziunea noastră, marelui acțiunii de ridicare a românismului, convinși fiind că prin acțiune comună, vom reuși.

Cântec pentru neam

Durează neamul castel măreț
Peste veacul semeț,
Să rămăe urmă de cremene
Unde gândul o să și-l semene.

Zidari cu poezie în cuvânt
Flutură misteriiile în vânt,
Frunțile le 'ngroapă în visări
Pentru milostive 'ndepărtări.

Noaptea-și odihnesc gândurile'n palme.
Sărbătoarea 'nalță cerurilor psalme.
Brațe noduroase și voinice
Norilor tovarăș vor să le ridice.

Fecioare cu mâneci suflecate
Pun în temelie dorurile toate,
Degete subțiri ca o rază
Bucurii virgine sub ziduri așază.

Ciobanii fluere vrăjite-au adus
Să le prindă'n strășina de sus.
Vântul Dumineca să le cânte
Doine pentru vremurile 'nfrânte.

Miresele și-au dăruit inelele,
Strălucirea-i să întreacă stelele.
Veșnicia și-au cusut-o în alțițe
Pentru basme cu haiduci și cu Domnițe.

Feciorii-au plivit durerile satului
Să le încresteze pe bolta palatului,
În altar au răsădit credință nouă
Maica Domnului s'o picure cu rouă.

A ingenunchiat norodul pentru rugăciune,
Cu ochii sclipirii de teciuene,
Cu toamnă 'n obraz și tample brumate,
Să se 'ndure Domnul spre cetate.

A aprins inimi în sfeșnice
Să-i rămăe pomenirile veșnice.
Punte spre mărirea ce vin
Și spre-a suferințelor alin.

I. O. Suceveanu

Din autobiografia canonicului Petru Rațiu

de Dr. ILIE DĂIANU

Nouă prigoniri

După revoluțiune s'au început răsbunările. Episcopul Erdély, care neconținut se temea de eventualele atacuri, preveni el cu un atac nou. Un preot lăpădat pe cale disciplinară, Miron Székely, ca să se lingusească episcopului, îi spuse, că la o adunare, din Telegd, în timpul revoluției, Rațiu ar fi ținut cuvântare în contra Dinastiei. El fu îndrumat să facă denunț la consiliul de războiu, ceace se și făcu. Primpretorul Pongrácz, amic al lui Rațiu, fu însărcinat cu cercetarea. Ascultă vre-o 40 martori, proprietari, preoți, de diferite confesiuni, notari, cu un cuvânt, tot felul de oameni. De toate cel bănuț nu știa nimic. Abia în 23 Martie 1850, când se duse la Pongrácz, îl puse în fața voluminosului dosar. Își făcu reflexiile și toată chestia s'a casat.

Pace însă nu i s'a dat.

Ceeace nu putu isprăvi cu Miron Székely, episcopul încercă din nou cu alt preot îndoielnic, ca Ion Muntean, fost capelan castrens în tabăra rebelilor lui Bem. Acest Muntean e descris de Rațiu în culori foarte negre. Fiind preot neunit în Bogda, din Bănat, s'a unit, din motive necunoscute, desigur turburi. Fu dispus preot la Șiria, de unde, pentru un mare scandal cu soția altui preot din vecinătate, a fost lipsit de parohie. Fugind la Viena, el fu adus în fiare la Oradea, ținut internat în Seminar, apoi dispus pe rând în parochiile: Kokad, Deda, Szarhan, de unde, tot pentru excese, a trebuit să iese, pe rând. În 1848 ajunse preot militar în tabăra lui Bem, de unde fu trimis odată la Kossuth la Dobrițin, și veni în parochia sa, cu uniformă de căpitan, în cisme cu pinteni, și a făcut rechiziții asupra bieților oameni, ca orice militar. După împrăștierea taberei rebele, s'a întors cu mai multe lucruri străine. „Cum și cărțile lui Cipariu, canonicul din Blaj, el le-a furat — zice R. p. 149 — eu le-am văzut la dânsul”. În procesul avut cu parochienii din Szarkan, cari șapte au jurat asupra lui, numai grație actului de apărare, ce Rațiu i l-a făcut, a scăpat. Și acum acesta s'a dat pe partea episcopului contra lui Rațiu. A căutat mărturii și a făcut un denunț, contra apărătorului său, la „tribunalul belic” din Oradea. Trei zile a

fost audiat din nou bietul preot al Spinușului, începând din 18 Maiu 1850, prezina Rusaliilor catolice, în fața majorului Topfner, auditorul statului major, înaintând documente, cari nu numai îl apărau pe el, ci acuzau pe alții. În urma acestora, Muntean Ion fu deținut 5 luni în arest, iar episcopul Erdélyi a fost citat și el la tribunal și ascultat. Și-a oferit martori de disculpare: bucătarul său, preoții Ioan Gojdzits, parohul rutean din Oradea, Papp Ion, vicerector al seminarului, Nistor, paroh în Vașad, Kovács, proto-pop și Vlass George, prof. în Beiuș, cari toți au ajuns a fi promovați.

Bucătarul — numele nu mi se spune, — ar fi mărturisit, că: drept că Kossuth a fost încartiruit și ospătat de episcopul, dar cu gândul să-l învenineze, ceeace însă n'a reușit, că n'a voit să mănânce decât după ce lua mai întâiu P. Sf. Sa.

Pe Muntean încă trebui episcopul să-l apere cu orice preț, că el știa conferențele ce le-a avut cu Kossuth, căci tocmai Muntean, când a fost trimis de Bem la Kossuth, s'a apărut la Erdélyi, și când s'a întors dela Kossuth, mergând la Bem, de asemenea, mijlocind între cei doi capi.

Scăpară cu toții, iar Rațiu primi aceasta hotărîre:

„Nr. 467. — În contra D.-Tale aici îndreptata cverelă, ca și cum în revoluțiune ai fi luat parte, în trebuincioasă pertractare luându-se, prin a acestui belic județ dtto 9 a lunei curgătoare adusă determinațiune așa s'a desfășurat lucru, cât pentru de a se institua mai departe inquisițiune și pedeapsă judițială, nici un motiv nu se află.

Ceeace D.-Tale pentru trebuincioasa-ți legitimație cu acea inviațiune ți se dă afară, că D.-Ta cu manuscriptele aici transpuse, așa și protocolul parohial, pe lângă chitanță, de aici să-l poți reavea.

Cesaro-regescul belic județ. În Oradea-Mare, 13 Nov. 1850. — ss. Baselli, colonel. Toffner, auditorul Statului”.

Am reprodus întocmai acest document cum se află la p. 183.

Manuscriptele, de cari se face pomenire, au fost:

1. Broșura: *Unió és még valami*, tip. la 1842.
2. Ist. revoluțiunei din 48-49. — în limba maghiară.

3. Protocolul parohial în care erau ordinele circulare ale Ep.-lui Erdélyi din 48-9, cari, deși s'a dat ordin să le smulgă din protocol, el le-a păstrat.

Condamnat și internat

Triumful acesta al hărțuitului preot nu făcu decât să exaspereze pe dușmanii lui neîmpăcați, cari, întovărășiți într-o ceată, au pornit nou atac asupra lui. L-au pârît, nu mai mult la forurile militare, inaccesibile pentru nici o influență externă, ci la forul civil al județului, unde episcopul putea înruri cu mijloacele sale de multe feluri. Instrucția a făcut-o un protopretor. Judecata a adus-o județul din Oradea, compus din 5 judecători, influențabili. L-au condamnat la jumătate an temniță. Apelând la sedria județeană, sentința a fost aprobată, și imediat, în 8 Martie, a fost arestat și depus în temniță. Il arestară tocmai la prietenul său Tichy, tipograful, și îndată fu pus cu criminalii de rând împreună. „Unde — zice la p. 213 — spre a ne curăți de fărâcelegi și răutăți, petrecui această noapte dulce, aducându-mi aminte, că oamenii aceștia drepti, fără voia lui D-zeu doară, mi-au ordonat aici pe pământ acest purgator, ca lui Petru apostolul, numai cu acea deschilnire, că la mine n'a venit ingerul să-mi deschidă ușa, până a doua zi dimineața, când o deschisera satrapii tiranismului pământesc. Eu cred, că Erdélyi, care numai de vederea mea se sfia în clerul său, n'a durmit, sau nu și-a petrecut, între păhare și jocul cărților, cu Pák, bețivul său pajtás, mai dulce noapte de cât aceasta”.

„A doua zi, într-o Duminică dim. când un preot ar fi fost cu cuviință a se pregăti, să aducă jertfă Judecătorului judecătorilor, eu începui conținerea dela aducerea jertfelor sfinte și începui robia Sionului, când iată, că vin amici și cunoscuți și mă cercetează, îmi spun intrigile contra mea, de Erdélyi făcute. Veni amicul meu Müller și Tichy, pe cari îi dispusei acum, determinându-mă, că eu mai mult ca preot sub Erdélyi nu voiu fi, ca să meargă la Spinuș, să-mi vândă toate...” — și să se îngrijească de întreținerea lui, ceace s'a și făcut. Tot ce a adunat 20 de ani în câteva zile s'a împrăștiat, aproape pe nimic. Boii și vacile i-le-au adus la Oradea spre a se vinde la târgul cel mare, ce urma să fie în Maiu.

În curând fu mutat în infirmeria robilor, unde avu pat curat, și ieșire liberă în grădina județului și la protopopul neunit, Bica, preotul robilor, unde își petrecea timpul cu lectura, numai seara se retrăgea în adevărata chilie de temniță.

Veniau emisari dela Erdélyi la el și-l indemnau să-și facă cerere, că el îi va ușura robia. Și eco-noama lui fusese îndemnată să meargă la episcopul,

care-i zise: „Spune-i, să-mi scrie starea sa, că eu îl scot de acolo și-l străpun în seminar, numai nici acum nu vrea a mă cunoaște”.

„Însă eu — scrie Rațiu, p. 216 — nu numai nu m'am rugat de nime, ci mi-a venit aminte zisa episcopului Maior, care a robit în Munkács: „m'au mâncat frații, însă vor vedea cum m'or c..a.”

Resignat sortii, trecându și vremea cu scris și cetit, făcând un recurs, zădarnic, la Ministrul Schmerling, care fu spre opinie trimis Sedriei Județene și Episcopiei, deci n'avu nici un efect, avu satisfacția să audă într-o zi din gura unuia din judecătorii săi, Hrabovsky, a cărui grădină dedea în ambitul palatului județan, unde zilnic se preumbla, — că el (Hrabovsky) n'a votat pentru osândirea lui, că judecata aceea a fost nedreaptă. „Poți D-Ta socoti, Domnule, zise judecătorul, când mai mulți sunt cumpărați în contra D-Tale, atunci în județ pluralitatea decide.”

„Aceștea bine le-am știut eu, îi răspunsei, și tocmai pentru aceea, că pe nedreptul sunt silit a suferi, sufer bucuros. *Dabit deus his quoque finem*”.

În 8 Sept. ieși din temniță.

Scoala a 13-a

Înainte de a toarce mai departe firul vieții acestui preot de luptă și suferință, să vedem ce zice el despre temniță, locul atâtor martiri și criminali, atâtor păcătoși și nevinovați. Are câteva pagini din cari trebuie să dăm o mică gustare.

„Acum este de lipsă — scrie la pag. 220 — să mai stăm puținel și să ispitim, mai de amănuntul, ce poate un om cu suflet deștept, învăța în aceasta a 13-a școală, că eu pot zice, că aceasta, după zisa de comun, se poate numi pentru mine a 13-a școală, adevărată a *sgrîmîneșilor*, sau a celor ce poartă norii. În astă școală am văzut lucruri, cari în toată viața mea n'am văzut.

Adecă, câți nevinovați pătimesc pe nedrept, câte lacrimi ale celor nevinovați aici închiși se varsă, și strigă la cer asupra nedreptilor judecători, cum ungurașii cei avuți de pe câmpie, cei mai grozavi lotri, pe cari îi prind în faptă, îi aduc aici la locul de îndreptare, cum se zice, și apoi vin rudeniile lor, la fiscalii așa numiți ai statului, cari nu-s alții, numai gazde sau ocrotitori de lotri, cu carăle încărcate cu tot felul de bucate, unsoare, clisă, adecă, cu un cuvânt, cu câte numai pot fura, cu câte se află în bunăstare a omenimei, și cu acestea umplând pe fiscali, îi eliberează, se duc acasă, și iarăș fură, omoară, răpesc, numai să poată aduce fiscalilor cunoscuți, ca să le poată fi patroni în timp de lipsă. Așa cât eu auzindu-le acestea din gurile lor Dumii-

neca, când, sau unul sau altul, se apropia de mine pe ambit și-mi povestea, ba mergeam eu, că mă chema, și-mi spunea la ușile prinsorilor, când mă preumblam prin ambit, unul asupra altuia plângând fărădelegile și asupririle, ce le suferea dela acesta sau acela fiscal. Și fiindcă sunt cari asupriți pe nedreptul suferă, dela cei mai avuți lotri, cei nevino-vați se plâng și la frunză, și la iarbă, și tot îndeșert.

Eu mi-am însemnat mai multe date, cu mărturii întărite, cari au văzut, cât și ce, au dat, acesta sau acela, acestuia sau celui alt fiscal, cât acestea auzindu-le, se înfioarează omul cu simțiri bune, cum înșiși ei, judecătorii, sunt hoții și lotrii cei mai mari, și ei învață și pe ceilalți a se face lotri și oameni răi, cât foarte pe drept strigă poporul, că Domnii fac lotrii. Cât venit-au acestia dela lotri nu se poate spune.

Iedlicica, hodnogiu, apoi doară dela toți, câți sunt închiși ia, că vin rudeniile robilor și-i plătesc gras, ca pe acesta sau cela rob, rudenie lor, să-l puie servitor pe lângă oarecare domn, ca să poată umbla mai liber afară din temniță. Li plătesc lui Iedlicica și robii, ca să-i trimită la oarecare cetățean, la lucru, unde capătă mâncare mai bună, și îi plătește și cetățeanul, ca să-i dea robii destui, sau totdeauna, când e lipsă să-și lucreze lucrurile sale. Care fărădelegi și blestemate crime în atâta grad se duc în sfârșit, în aceste locuri, cât păcat de D-zeu, că în așa sistem se numesc acestea case pedepsitoare și îndreptătoare, că acestea sunt casele stricătoare ale omenimei din straturile mai de jos.

„Acesta crime și fărădelegi, care eu așa cum acolo se practică nici a le descrie, aici pe scurt, nu pot, după-ce le-am însemnat, am voit să le aștern la locurile mai înalte, ca să privească spre îndreptarea omenimei și acest ucigător de suflete sistem de prinsori să-l caseze. însă mi-am adus aminte, că nu domnește acum nemuritorul Iosif al doilea, căruia dupăce i-a descoperit vestitul căpuciu Tessler, fărădelegile de prin prinsorile mănăstirilor, toate le-a casat și a oprit astfel de închisori a se face. Eu am văzut, că, dela cel mai mare până la cel mai mic, toți sunt răi și fărădelege, cum zice Scriptura, și nu este cine să facă dreptate, am văzut de cuviință a tăcea, și dacă timpul mi-ar prisosi, să descriu într-o carte acest stricător de omenime sistem...” (p. 226).

Zbucium și amar

Ieșit din temniță, fără nici o ocupație și fără venit, Rațiu se primbla zbuciumat și amărât, desfătându-se în frumșetea toamnei, pe cărările viilor din Oradea. Nu voia să vadă oameni, și mai ales oameni

de ai lui Erdelyi, cu atât mai puțin pe episcopul, pe care-l socotea cel mai infernal dușman și cel mai abominabil om. Ca dovadă a acestei enorme aversiuni, iată un pasaj din memoriile sale, p. 241:

„In aceste zile au spânzurat la Oradea trei lotri, pe Balog cu soții lui, cărora mai asemenea nime nu li-a fost decât Erdély, episcopul, care mai mari crime a făcut decât aceștia, care dacă eu aș avea timp a le descrie, toată lumea s'ar convinge”.

Aceasta descriere a și făcut-o R. în biografia lui Erdélyi, în „Istoria episcopiei Oradiei”, scrisă de el, care se află între manuscrisele sale (p. 245).

Ori cât îi evita, totuși se întâlnește, în preambulările sale, cu oamenii episcopului: Dobra, Alexi și Szilagyi. Acesta îl sfătuia cu stăruință să meargă la episcopul, să-i cadă la picioare, să i le sărute, și să-i promită fidelitate, și vei ajunge canonic. Atâta așteaptă, doar, că se teme de D-ta.

Dobra de asemenea îl îndemna, cu ironie, să asculte de sfatul lui Szilaghi, că el știe, că și el așa a făcut și a ajuns canonic, cea ce acela confirmă: mărturisesc că așa m'am fericit. Rațiu însă respinse:

„Ba eu, la picioarele lui Erdélyi nu mă voi arunca până-i lumea, nici fidelitate lui nu-i voi promite, mai gata-s să umblu ziuaș cu sapa în vilele Oradiei. Dacă D-ta ai făcut, fie-ți de bine, numai mie orice deregătorie înaltă pe căile târâiturilor dobândită mi-ar fi nesuferită” (p. 234).

Szilagyi a adus vorbă și în Consistor despre chestie și episcopul stăruia să vie la el. Deci noui și noui îndemnuri. În 6 Oct. 1851, în fine, se prezentă la episcopul, care-l primește cu bucurie, cu vorbă multă, despre suferințele lui, îi exprimă compătimirea sa, și îl îndemna să-și înainteze cerere, că-i va da o parohie. Iși făcu o cerere, însă nu pentru parohie, ci ceru profesorat la Beiuș, ceea ce unii canonici sprijiniră. Episcopul nu voia nici decum să-l apropie de domeniul său episcopesc dela Beiuș. Li oferi parochia Culciul-Mare, dar nu o primi. Scrise și Arhiepiscopului Șuluțiu, și-i ceru o parohie, dar acela venind în 20 Oct. 1851 la Oradea, unde se ținu conferința pentru înființarea nouilor eparhii și întrebând pe Erdélyi despre Rațiu, i-a răspuns, că nu are parohie vrednică de el, și într'una săracă nu vrea să-l nenorociască. Se vede că Erdélyi ținea să-l aibă sub mână sa.

Li oferiră parochia bine salarizată a Seplacului, din Biharia, dar cu condiția, ca mai întâiu să facă în Seminarul cel mic „recolecție sufletească” adecă un fel de pocăință de câțiva vreme.

N'a primit — ci s'a indignat și mai mult.

„Auziți acum toți oamenii cu minte și ascultați — așa izbucnește, la pag. 243 — acest episcop... dețemurește cu sateliții lui... ca un om acum

pedepsit cu pedeapsă neuzită pentru facții și intrigi ale lui, să fie silit încă nu știu pentru ce recolecțiune, sau mai bine zis blăstămăție spirituală, să mai sufere o pedeapsă pentru că lui Erdélyi, lui Mămăligă Vasile (că din familie acesta e (co)numele lui...) așa îi place..."

Și își varsă amarul în cuvinte insultătoare, ce nu se pot reproduce...

Trecere la biserica gr. ort

Toate aceste cochetări cu implacabilul său dușman erau însă numai încercări. Rațiu luase, se pare, încă în temniță, o hotărâre, care căzu ca un trăsnet asupra dușmanilor săi. Relațiile sale cu protopopul ort. Bica, preotul robilor, și singurul lui mângăitor în temniță, îi arătară calea ce avea de urmat.

În 13 Nov. 1851, el plecă cu Bica la Arad, hotărât a trece în legăturile canonice ale episcopiei gr. or. Il primi, cu mare bucurie, administratorul diecezei, Patrachie Popescu, care-l porni la Carlovăț la Patriarchul Raiacici. În drum se opri în Secusig la bătrânul preot Zamfir Miculescu, „român mare și naționalist infocat”, — zice — „s'a întristat, că mă vede pe mine dela Românii uniți venind sub aripile Sărbilor” — (p. 248) însă l-a domolit. De asemenea s'a oprit în Comloșul bănațean, la parohul Șerban Vichenție, care a făcut adevărată petrecere de bucurie. În 19 Nov. ajunge în Carlovăț. Isprăvește ușor cu Patriarchul, care-i promite tot ce cere, și în 28 Novembrie iar e în Oradea — „la locul genial al patimilor mele suferite”, cum zice. (p. 249).

Soarta lui se împleti, într'aceea, cu a altui soț de suferințe, de care trebuie să ne ocupăm, că e un pandant al vieții lui.

Este protopopul Artemie Christian, dela Nadăș, — om de 60 ani trecuți, când episcopul Erdélyi îl lăpădă din preoție și protopopie. Acest om, sfințit preot în 1812, în Fegyvernek, trecu din biserica ortodoxă la unire, și cu simplitatea și blândețea lui (11) unsprezece parohii aduse, cu încetul, la unire. Episcopul Vulcan, drept recunoștință îl facu protopop al districtului, și el păstori, după putință, turma câștigată. Cum însă ținea la Rațiu, a cărui știință și jurisprudență o admira, era rău văzut la episcopie, și atrase ura lui Erdélyi, care de mult se declarase, că-l va arunca din slujbă. În toate necazurile sale aflând sprijin efectiv la fratele său mai tiner și mai învățat, Rațiu, îl rugă, după ce și averea agonisită și-o pierdu, pentru niște datorii ale altuia, garantate de el, zicându-i: „Omule și frate, ori unde vei merge, du-mă cu frăția-ta, că eu nu voiesc a rămânea între atâția inimi și nemulțămitori, că dacă frăția ta te duci de lângă mine, nu-i cine să mă ajute!” (p. 251).

Când fusese la Carlovăț a vorbit și pentru el cu patriarchul sârbesc, cerându-i un loc de călugăr la o mănăstire, ceea ce i-s'a promis, firește.

Reintors deci, se gândi la el, mai ales, că auzise, că ar fi fost bolnav de moarte. Amărăciunea și mizeria, era să-l răpună. Rațiu îi trimise de Crăciun un sac de grâu, se duse și el să petreacă serbătorile împreună, la Nadăș. Când, în noaptea de Crăciun, 5 Ianuarie n. 1852, iacă sosesc doi jandarmi la casa lui Christian, să-l ducă pe Rațiu la solgăbirăul din Miske.

Surprins și Rațiu, de noua blăstămăție, dar bietul Christian, văzând că-l duc jandarmii, tocmai când trebuia să meargă la biserică, era atât de zdrobit, de se temea să nu-l lovească guta.

— Du-te la biserică, zise Rațiu către el, apoi pregătește numai un prânz bun, că vin eu pe prânz.

Și se duse într'o căruță, între jandarmi. Ori cât îi ispitia, nu putea afla nimic, că în ce cauză îl cearcă.

Când sosi însă în Miske, văzu în curtea pretorului pe cunoscutul Munteanu... Indată i-s'a luminat. Dacă Muntean, care în ziua de Crăciun măcar, ar trebui să fie la biserica parohiei sale, e la solgăbirăul, atunci e ușor a ști din ce parte bate vântul.

Juda dispăru, necutezând să deie față cu cel vândut. Solgăbirăul i-a cerut să-i arete pașaportul, dacă umblă în cercul său (E acelaș solgăbirău, Lăzar care l-a anchetat în procesul, în care fu osândit la temniță, tot la stăruințele lui Muntean, agentul episcopului). Rațiu se știa apăra, și îndată îl eliberă. La prânz era la Christian, pe care l-a îmbucurat, la masă, ca un mântuitor! În 26 Ianuarie Christian se mută la Oradea în cuartirul lui R. aducându-și într'o ladă tot restul de avere ce i-a mai rămas, cărțile sale. Și aceste voră să i le iee oamenii vlădicului, cu o execuție, însă Rațiu i le a mântuit, să aibă, bietul om, măcar cu ce să se mângăie în exilul ce-l aștepta în mănăstirea sârbească.

În 2 Ian. v. 1852 Artemie Christian se înștiință cu 2 mărturii la parohul Ioan Păscuțiu, spre a-și anunța trecerea la biserica gr. or. Faptul făcu mare zgomot în Oradea și în toată eparhia. Nu se știa însă, că aceasta e numai preambulul unui zgomot și mai mare, ce avea să urmeze.

Rațiu ținea în mare secret hotărârea sa. El își ceru dela Episcopul dimisia din legăturile diecezei, spunând că vrea să meargă în Ardeal, la rudele sale. I se denegă. După multe stăruințe, i se spuse, că numai atunci va primi „litere dimissoriale”, cum se zice, dacă va resigna la toate drepturile și privilegiile statului preotesc. Făcu o declarație, condiționată, în acest sens, și în fine, o primi. Mare-i fu

bucuria, când o avu în mână, căci își dădea seamă, că dacă ar trece, fără de ea. Erdélyi l-ar reclama, ca pe preot al său, și cu forța l-ar reține.

În 11 Febr. 1852, se înștiință și el la preotul Păscuțiu pentru trecerea religioasă. Păscuțiu nu voia să ieie cunoștință oficioasă de această trecere, cum nu luă nici de a lui Christîan. El era bine cu episcopul Erdélyi, și umbla la joc de cărți la el, nu voia să-l supere cu așa ceva. Rațiu îl dăscăli bine, și-și luă certificat dela martorii săi, Poenar Ioan și Alexandru Nagy. La sfadă eși soția lui Păscuțiu, care se amestecă în vorbă:

— Bine faci, Domnule, că toți-s blăstămați, dela vlădică până la cel din urmă.

Păscuțiu rugându-se de muiere, să tacă, se adresa lui Rațiu:

— Frate și amice! Nu face așa rușine clerului nostru! Și începe a lăuda pe Rațiu până la ceruri, zicând, că episcopul îi va da parohie și-l va aplica bucuros, numai să nu se lapede de biserică.

Însă Victoria, protopopeasa, iar începe:

— Ba, bine faci domnule; așa ar trebui să faci toți, că episcopu-i blăstămat, bețiv, Korhely, și pe toți îi batjocurește și asuprește. Ba, du-te domnule, numai între acești oameni de nimica să nu fii, că D-ta ești harnic a trăi și fără Erdélyi.

Bietul Păscuțiu încearcă s'o domolească; atunci se întoarce la el:

— Taci tu, blăstămatule, tu heteșu lui Erdélyi, pentrucă bea și se joacă cu tine de a cărțile, te scoli și tu asupra oamenilor de omenie... (p. 264-5).

În 2 și 11 Martie făcură a doua înștiințare de trecere, și se înscriseră în protocolul parohiei gr. or. din Oradea în toată regula.

Multe conflicte avu, în urmă, cu diferiți oameni ai episcopului, între alții și cu Alexandru Roman; — profesorul de universitate de mai târziu, — dar canonicul Dobra, căruia i-a comunicat scopul său, zice, că i-ar fi dimis cu vorba:

— Duceți-vă, unde vă va îndrepta Dumnezeu, că văd, că sub Erdélyi nu aveți fericire, nici odihnă. (p. 269).

Și se duseră spre Arad.

Alarmă după cei trecuți

În 15 Martie 1852, cei doi prigoniti de Erdélyi erau în drum spre Arad, unde sosiră în 16 Martie și fură primiți frățeste de Patriciu Popescul.

Aci se așezară pe mai multă vreme, până ce vor primi scrisori dela Carlovăț. Într-acea Episcopul părăsit să alarmase, aflând că Rațiu n'a pornit spre Ardeal, cum scornise, ci spre Arad. El dădu alarmă

prin scrisori în toate părțile: la primatele din Strigon, Scitovsky, la Ministeriu, și la toți prietinii, cari credea, că-l vor ajuta.

Le arăta ce primejdie ar însemna Rațiu pentru viitorul unirei în Bănat, că s'ar fi lăudat, că se va face apostolul neunirei între Bănățeni. El înainta dovezi în privința aceasta: declarația lui Al. Roman, despre conversația ce a avut-o cu Rațiu, și declarația unui cetățean, Toma Kis, privitor la Christîan. Drept concluzie cerca să fie prinși, și încătușați în fiare, să-i fie restituiți, ca preoți ai jurisdicției sale. (p. 273).

Vor fi cercetat ele, autoritățile, în chestie, dar de făcut, efectiv, n'au făcut nimic, pentru că trece-urile erau făcute după cerințele legale, căci Rațiu, în special, și el era mai interesant, nu mai aparținea jurisdicției episcopului Erdélyi, după însuși actul dat de el.

Totuși, din precauțiune, bătrânul Christîan fu trecut la Bezdin, și introdus în tagma călugărească, încă în 22 Martie, spre marea sa mulțumire.

Din Arad făcea excursiuni cu P. Popescul. În 31 Martie a fost la Timișoara, unde avea bun prieten pe protopopul gr. cat. Maxim. Acesta însă se întristase foarte de pasul amicului său Rațiu, ca și alții, cari nu cunoșteau antecedentele. El le arăta însă, că altfel de tirănia lui Erdélyi nu avea mântuire, și se liniștau oamenii, că doar — cum zice, — „nici câinii n'au fugit cândva de plăcinte” (p. 275).

În 12 Aprilie, după-ce P. Popescul a făcut liturgie în biserica Aradului, a doua zi de Paști fiind, a plecat la Carlovăț, ca să-și isprăvească lucrul cu Patriarchul.

Punând toate cele dorite la punct cu Patriarchul, în 17 Aprilie s'a pornit înapoi, la Arad, ca să se mute definitiv la Carlovăț.

După excursii, de remas bun către pământul românesc, la Măderat, la via patriarchului, la Șiria, și la Cuvin, la Terenție Rațiu, fiul fostului episcop, în 2 Maiu se pregăti de plecare definitivă.

În ziua aceea sluji singur sf. liturgie solemnă în biserica Aradului, și ținu o predică senzațională, prima sa predică în noua biserică, ce a adoptat. Predica lui făcu o profundă impresiune tuturor, dar cuprinsul ei nu ni-l face cunoscut. Între hărțile sale, probabil, se va fi păstrat.

În aceeași zi d. a. se porni spre Carlovăț.

Prima stație fu la Bezdin, în Mănăstirea lui Christîan, care nu putea destul mulțumi lui Dzeu și se ruga să-i ierte păcatele lui Erdélyi, că, să nu-l fi prigonit, el nici când nu ajungea la atâta bine. Iar lui Rațiu îi zicea, că se roagă lui Dzeu pentru el, că l-a scos din mâinile dușmanilor săi (p. 274).

Secretarul român al Patriarchului

Cât ce se așeză în Carlovăț, într-o chilie mică din curtea parochială, în luna Maiu, luă la mână actele românești ale dieceselor de Arad, Timișoara și Verșet, cari nu aveau episcop. P. Popescul, administratorul din Arad, trimitea tineri, cu scrisori închise, că au făcut examen, și consistorul a hotărât să fie hirotoniți. Rațiu refera aceste acte Patriarchului.

„Însă bătrânul Raiacici — cu care vorbea latinește — nu odată mi-a zis: Amice, Patriciu trimite pe acestia să-i sfințesc, însă eu nu cred, să fi absolvat acestia, fără el îi belește bine și scrie minciuni încoace”.

„Iară eu ziceam: nu pot, Sanctitatea voastră, să presupun despre dânsul acestea. — Bine, bine, amice, vei vedea D-ta, dacă-i merge la Arad, că eu am avut drept, că Patrichie, dacă va fi episcop, mai mare hoț și belitor va fi, decât Rațiu, răposatul”.

Și zice „că a avut dreptate bătrânul”,...

Între cei sfințiți pe vremea aceea notează: Bere Mihai, Popovici Dum. și Filip Teodor.

În luna primă Rațiu avu o ocazie să cunoască nu numai pe toți curtenii Patriarchului, ci și pe fruntașii vieții sârbești din Sirmiu. În Maiu, adică, de obicei, Patriarchul da mese festive și invita multă lume. Cu aceste prilejuri se făceau adevărate petreceri naționale în frumoasa grădină a Patriarchiei.

Între curtenii patriarchului erau:

Nicanor Gruici, archimandrit și quasi adlatus patriarchal, cel mai învățat între toți.

Antonie Nako, protosinzel, de origine macedo-român, ajuns archimandrit al mănăstirii Mesici din Bănat.

Archidiaconul Nicolaevici, protodiacon Anghe-lici și Svetici, și diacoul Teofan Jivcovici.

Toți aceștia atâta dragoste îi arătau, de se mira și nicăiri nu mergeau fără el, iubindu-l pentru conversația lui manierată, serioasă, și folositoare și pentru ei.

Archimandritul Gruici zise în public: „Foarte îmi place de acest om și recunosc învățătura și solida lui conversațiune, numai îmi pare rău, că-i român, și nu sârb; sârbii ar avea lipsă de astfel de bărbați”. (p. 282).

Pe la mănăstirile sârbești

Sârbii îl considerau pe Rațiu, ca pe un oaspe distins, de aceea îl și tratau în consecință. De aceea și la masă, în tot decursul celor 9 luni, ce le-a petrecut printre ei, îl puneau al doilea de a dreapta Patriarchului, imediat după arch. Gruici, deși toți ceilalți erau cu brâu roșu, dar prețuiau cultura lui, și îi respectau ancienitatea preoției. Încă în Maiu,

prima lună a petrecerii sale la Carlovăț, îi zise Patriarchul, la masă, să meargă să vadă și el mănăstirile sârbești, ca să cunoască institutele ierarhiei, în al cărei gremiu a intrat. R. își arătă dorința de a vedea mai ales mănăstirea Cruședol, pentru a cunoaște pe archimandritul Ivacicovici, despre care, spunea, că a auzit a fi român. Archim. Gruici se și oferă să-l călăuzească.

În 21 Maiu se și duseră la Cruședol, unde facu cunoștința archimandritului Procopie Ivacicovici, episcopul de mai târziu.

Acesta mai târziu, cu altă ocazie, îi mărturisi, că după tată e român, și încă de obârșie moldoveană. I se plânse însă, că e prigonit, pentru asta, și că Raiacici îl amenință a-l lepăda și din mănăstire socotindu-l infidel patriarchului pentru niște scrisori compromițătoare, din revoluție, scrise de un episcop, Atanasovici, pe care el a fost pus mâna, și nu le-a dat lui Raiacici, ci le-a restituit autorului lor. De aceea nu avea nici o nădejde să ajungă, sub Raiacici, vlădică. Altfel Rațiu îl socotia sârb încarnat.

Dela Cruședol se duseră la mân. Gergeteg, cea mai avută între cele din Sirmiu. Aci era archimandrit Arsenie Stoicovici, născut român din Bănat, Stoica, care numai în a 9-a lună a petrecerii sale, a vorbit cu Rațiu românește, așa cât „din vorbire se cunoaște nașterea lui și limba suptă cu laptele maică-sa”. (p. 285). Acest Stoicovici ajunse episcop la Buda, și în locul lui, veni în fruntea măn. Patricie Popescul, dela Arad.

Aci s'a dat masă mare în cinstea românului Rațiu, pe care-l puseră în frunte între cei doi archimandriți. S'a beut vin de Promontorici, de care nu mai gustase ardeleanul nostru. S'au ținut toaste, la care și el cu toast a răspuns, și la fiecare toast — „dobitoacele de călugări proști, la tot toastul, dând semn, trăgeau clopotele și se cânta: „nogaia leta” — mulți ani! — cumplit!” (p. 286).

De aci se întoarseră acasă, că aveau să asiste la primirea episcopului catolic Strossmayer, al Diakovarului, care făcea vizitație canonică în Carlovăț, și pe care patriarchul îl primi cu pompă împărătească.

După aceea, patriarchul se duse la moșia sa *Daia*, cam trei stațiuni de reședință, pe Dunăre în sus.

Era Joi înaintea Rusaliilor răsăritene, și atunci sosiră în curtea patriarchală și fură așezați în grădină mulțime de Sârbi din Banat și Bacica, cari erau în drum spre mănăstiri. Era prima ocazie pentru Rațiu de a vedea însuși poporul țaran sârbesc în manifestațiile sale etnice. Arată impresia lui:

„Cătră seară numai mă trezii, că gloate de popor umplu ocolul curții patriarchale, care este un parc frumos cu cetină și iarbă așternut, de unde înainte cosise iarba, ca să nu o dimice, și apoi caute

oricine la aceste gloate și turme de popor prost, care vine cu cimpoi, de care în Ardeal poartă orbii și schiopii, cerșitori prin târguri, că așezându-se aici, în ocolul curții patriarcale, toată noaptea joacă, strigă, chiuesc, sar, și după miezul nopții zac, ca trunchii imprăștiati, pe iarbă, și apoi numai a doua zi se ridică, ca lăcustele, și trec muntele, care acopere. Carlovățul de cătră apus, și se duc, spre espiarea păcatelor, prin mănăstirile Sirmului". (p. 288).

De Joi până în Sâmbăta Rusaliilor, tot așa curgea gloata, și lui Rațiu i-a făcut o impresie stranie, văzând, că pe solul Sirmului, — *quondam deliciae Romanorum* — ce plebe barbară a ajuns, cu vremea. Era acum și mai curios să vadă, cu ce mijloace atrag mănăstirile această mulțime mare de popor. Patriarchul, cu suita sa, având a merge la Timișoara, spre a întâmpina pe Împăratul, care umbla prin țară, Rațiu s'a dus la Cruședol, ca în tovărășia lui Ivacicoviciu, să-și facă pelerinajul său la mănăstiri.

Doi Români printre Sârbi

În 14 Iunie se duse singur la Cruședol. Găsi acolo o ceată de estimatori de pământ, sub conducerea unui inginer, Jancovici, care se ținea ungur. Se iscă o discuție asupra naționalității.

— Cum poți d-ta zice, că ești maghiar, când tatăl d-tale a fost sârb, Jancovici? — zise Ivacicovici.

— Mama mea maghiară mi-a dat creștere, și eu nu dau nimic pe Sârbi — răspuse Jancovici.

Eu încă am avut mamă sârbă, zise Ivacicovici, dar tatăl meu a fost român, și al acestuia nume îl port, că sângele din tată se dă spre plămădire, și așa eu nu pot zice, să sunt sârb, ci român după sânge, oricum aș fi fost crescut.

— *Utinam hanc veritatem semper agnovisses!* — exclamă Rațiu, înregistrând acest dialog făcând aluzie, evident, asupra purtării lui Ivacicovici, ca episcop la Arad.

În 15 Iunie îi veni archimandritului înștiințare, să meargă la măn. Vrednic sau Revenița, că acolo se află Altmann, secretarul Ministerului de culte din Viena, și pe prânz vrea să fie la Cruședol. Se porniră deci amândoi spre Revenița. Rațiu îl anima pe cale, să se prezinte bine înaintea secretarului, că poate să ajungă episcop.

Secretarul era cu soția sa, și o mare societate de domni și doamne. În Cruședol li se servi un „prânz pompos”. După amiază cercetară împreună măn. Remete. Secretarul Altmann se duse într-o trăsură cu Ivacicovici, Dna lui, în alta, cu Rațiu și cu pretorul Marincoviciu. Seara după cină, în Cruședor, Altmann avu lungă conversație cu archi-

mandritul. În ziua următoare se duseră la Novisad. Rațiu rămase în Cruședol.

Rentors, Ivacicoviciu îi spuse lui Rațiu:

„Cugetă amice, foarte bine ai ghicit, că Altmann m'a întrebat, că român sunt eu, au nu? Că ei, la minister, toate clerurile imperiului le cunosc, numai clerul nostru neunit nu-l cunosc, și tocmai acum are lipsă ministerul de a-l cunoaște, că trebuie să denumească episcopi, și deschilinit pentru dieceza Ardealului, român, că-i dieceză curat română. Deci me bucur, zise, că domniata ești român. Și nu sunt alți archimandriți români? Ba este încă archimandritul Popescu, admin. diecezei Aradului. Foarte bine, zise, Altmann, că avui norocire de a te cunoaște pe D-ta, că-ți promit, că la denumirea episcopilor voi avea considerație la D-ta” (p. 300).

Aflând Rațiu, că secretarul a lădat rachiul de prune dela Cruședol, ce-l gustase, îl sfătui pe Ivacicovici să-i trimită un dar, și îi și trimise la Novisad, unde mai rămase câteva zile, un vas de un acov cu țuică.

Așa se puse la cale episcopia lui Ivacicoviciu de cei doi români, unu cu nume sârbesc, Raț, rătăciți printre Sârbi, contra intențiilor patriarchului sârbesc.

„Cu duhurile dreptilor...”

În 27 Iunie s'a dus cu archm. Gruici la mănăstirea Cuveșdin. Sosiți sara, s'a dat poruncă să taie un porc gras, ca pe prânz să aibe cârnaț proaspăt, — cum au și avut, deși era postul Sânt-Petrului. În cinstea oaspei s'a dat și fraților călugări deslegare de carne și vin, și la masă iară s'au ținut toasturi „cu nogaia leta”, câte și mai câte. După prânz plecară spre casă, dar sara s'au oprit în satul Verdnic, al mănăstirii Revenița. Archim. însă n'a voit să intre la mănăstire, că îi erau urâți culăgării, și adesea zicea înaintea lor: „*Vos estis, Deus est testis, turpissima hominum pestis*”.

Intrară la bătrânul preot al satului, care avea două fete frumoase. Una era scriitoare și poetă pe nume Milița. Aci petrecură o sară frumoasă cu cântări melodioase.

Din această călătorie notez o impresie a lui Rațiu:

„Trecând cătră Cuveșdin, pe lângă satul Stejanosce, lângă drumul de țară, de a stânga era țințirimul satului. Era într'amurg, soarele scăpătase. Gruici zise către mine, cântă-mi, amice, cu „duhurile dreptilor” românește. Am cântat și omul a suspinat zicând: Știi, amice, ce-mi vine aminte acum? — Ce? — Acea, că eu, în locul nașterii mele de voi merge, fiindcă numai acum înmormântai pe tatăl meu, știind locul unde e înmormântat, când l'aș vedea, voi suspina și-mi va veni aminte, că aici zăce tatăl meu. Dară, după mine, nime nu va suspina, nime nu-și va aduce aminte, așa-i de blăstămată aceasta stare călugărească...” (p. 302).

„Nemernic vestit în Israil“

În 5 Iulie Patriarchul l-a dus, cu un nepot al lui, la mănăstirea Remete, la hramul bisericii, sau „slava“, cum zic Sârbii, care era în 6 Iulie, la Sân-Zăiene. Această mănăstire, aproape de Carlovăţ, e una dintre cele mai sărace, că numai 6000 fl. are venit anual. Are păduri mari, pruneturi frumoase, vii multe, livezi de fânaţe minunate, încât ar putea avea venituri şi mai bune, pe lângă o altă administraţie, dar n'are numai trei călugări proşti. La „slava“ bisericii se adună mulţime de popor de pe sate, între cari mulţi orbi, schiopi şi totfelul de bolnavi. Când preoţii ieşau cu litie şi încunjură biserica, se aruncau la pământ toţi bolnavii şi schilavii, să treacă preoţii peste ei, că se vor însănătoşa... şi dau bani din gros pe seama bisericii şi a călugărilor. Bărbaţii, mai ales tineretul, erau „îmbrăcaţi în haine foarte frumoase, iar muierile, ca nişte „grofine“. „Apoi bărbaţi şi muieri, încoloraţi la faţă, câte una sau unul urât, nu poţi vedea“ (p. 304).

La prânz, erau toate nobilităţile din Carlovăţ şi mâncările erau de post, cu peşte, fiind postul Sân Petrului. Patriarchul îl puse pe Raţiu lângă sine, de a dreapta, între două cucoane. Norocul lui, că ştie ungureşte, cealaltă nemţeşte, că limba sârbiască, cum zice Raţiu „nici tatăl meu n'a ştiut-o“ — p. 305 — deşi îl chema Raţ, adică sârb. Astfel s'a întreţinut cavalereste cu cele două doamne, încât a stors admiraţia şi lauda patriarchului:

— Sfîntenia Tă m'ai pus între ele, nu puteam sta mut.

— Bine, bine, părinte Petre, se vede, că cunoşti conversaţiunile nobile... zise patriarchul bătrân.

În 15 Iulie veni împăratul la Carlovăţ. Tot clerul s'a concentrat întru întâmpinarea lui.

„Care de care mă recomanda, mă saluta, ca pe un nemernic vestit în Israil. Şi trebuie să mărturisesc, că protopopii şi parochii acestei dieceze, cu puţine excepţiuni, toţi vorbesc limba latină frumos, cât eu m'am mirat de luminarea clerului acestuia“ (pag. 306).

Constată mai târziu, în seminarium, că şi cei mai buni predica fără a-şi face semnul crucii la început, şi fără a face gesturi în cuvântare. Aceste observaţii, la cerere, le făcu franc, şi ajunseră în urechile patriarchului.

„Prin aceasta — zicea Raţiu către profesori — Dvoastră maimuţiţi pe ereticii luterani şi calvini, că numai ei fac aşa; şi de ei sunteţi departe cu dogmele, ca cerul de pământ. (Că ştiam, că teologii acestei biserici mai bucuroşi urmează principiile ereticilor acestora, decât ale Apusenilor, din ura, care o au asupra Apusenilor). Asta este o sminteală car-

dinală, că urmaţi ereticilor, ca dreptcredincioşi. A doua, cuvântare fără gesturi nu plăteşte nimic. Doi oameni pe uliţă, când vorbesc din inimă unul cu altul, nu pot vorbi fără de gesturi... Cel ce vorbeşte fără gesturi, arată, că adevărul nu-l simţeste din inimă, ci numai recitează, şi aceasta nu plăteşte nimic...“

Profesorii mei amuţiră şi-mi dădeau deptate“. (pag. 309). Patriarchul convingându-se dela el de cele întâmplate i-a spus, că a dat ordin, să înceapă şi să încheie predica cu semnul crucii, şi să gesticuleze. „Trebue să murturisim, zise Patriarchul, că noi suntem îndărăt în multe“. Raţiu însă crede, că acestea numai pentru cercarea pregătirii lui ştiinţifice se făcea. Totuşi înseamnă, cu mulţumire, „nemernicul vestit“, că:

— Iată dară, că de atunci încep şi aceşti pravoslavnici a paşi pe calea de mine arătată. (310)

Cercetări serioase

Ori de câte ori se pornia pe la mănăstiri, Raţiu se găsea tot numai cu prânzuri bogate, cu beuturi straşnice „nogaia leta“... De aceea se hotări să pornească odată singur şi fără protectori arhimandriţi.

În 14 Aug. 1852 avu norocul să întâlnească, la Cruşedol, un filolog tânăr boem, Ion Vaczlik (ce mai Vasilic!) care ştia multe limbi, şi de o săptămână petrece în mână. lui Ivacicovici. S'au înţeles şi au pornit împreună.

Au umblat la Oppovo, Iazac, unde era egumen unu Calinotti, care mai ştia bine ungureşte, româneşte, latineşte, greceşte, în Şişatovat, unde se păstrează trupul lui Ştefan, despot al Serbiei, apoi odăjdii scumpe, greu întraurite, şi a încheiat la Gruici, în Cuveşdin, unde într'o societate mai mare declară de nebun pe unul Dankovski, literat, ce susţinea, că toate limbile derivă din cea sârbească, în ceea ce filologul Vaczlik îl aproba pe Raţiu al nostru.

În 21 August se duce singur la Pribina glava, o mănăstire între păduri foarte frumoase. Egumenul ştia bine ungureşte, că fusese dascăl în Bacica, şi murindu-i soţia, se călugări. Aici află un preot fugit din Bosnia, care în tot decursul liturgiei nu-şi făcea semnul crucii, Interesându-se află, că în Bosnia asta e regulă, pentru că făcându-şi cruce s'ar trăda, şi turcii i-ar batjocori. Preoţii sunt ignoranţi fără şcoală, fac totul din deprindere şi tradiţie, cei mai mulţi nu ştiu scrie şi ceti.

În Pribina glava, care e oraşul Sid, în domeniul episcopului unit de Criş (Croatia) este şi parochie unită.

În Besenovo suflet de om nu ştia altă limbă decât „blagoslovita sârbească“, şi abia s'a putut în-

telege cu namesnicul acestei mănăstiri, să-i dea două ouă fierte de cină.

În toate mănăstirile, călugării de rând sunt proști de prin satele mănăstirești, alții sunt calfe de cismari sau pielari, cari numai de aceea sau călugărit, ca să aibă trai fără grije.

Lipsa de cultură e acoperită de fariseism, în-cât tovarășul său filolog zicea, că-i păcat strigător la cer a suferi astfel de dobitoace să consume marile venituri ale acestor minunate mănăstiri, tot atâtea cetăți fortificate, așezate strategic în gura unei văi.

La mănăstirea Cruședol, a lui Ivacicoviciu, a găsit în bibliotecă, chrisoave dela voievozii Țării românești, din care una și-a copiat-o. Era dela Mateiu Ioan Constantin Voievod, anul 7215, care — zice — „între scrisorile mele în bibliotecă se află”. (p. 323).

La sfârșitul lui Aug. cercetează mănăstirea Racova, dela Petrovaradin, în sus, pe Dunăre.

„Pe o vale cotită așa zace de ascunsă, între dealuri și stânci, cât nu o vezi până ce nu intri într'însa. În care te bagi nu vezi numai cerul și munții cei puternic înălțați de cătră Apus, cari vei cugeta, că ajung la nori. În partea cea de cătră mează noapte pe coaste goale, pietrișe, pe cari vii roditoare dau vinul cel mai nobil, numit Salakia, în forma Tokai-ului Ungariei”. (324).

În 3 Sept. trece la Beocin, al cărei preposit este Serghie Katyanski, admin. diecesei de Buda, venit aci numai pentru culesul viilor. Cel mai învățat, după Gruici, între capii ierarhiei. În comparație cu Gruici, îl găsește „un iezuit încarnat, care spală mâinile în uscat, cu o față umilită”. Despre atari oameni mi-a spus odată Vulcan, episcopul Oradiei: „mă, să nu te văd spălându-ți mâinile în uscat, că oamenii, care-și spală mâinile în uscat sunt ipocriți și farisei, și te sfătuiesc să te ferești de ei”. (pag. 327).

În fine își ia rămas bun dela mănăstirile sârbești cu această reflecție resumativă: „Nu în deșert au numit străbunii noștri Sirmium, deliciae Romanorum, daună, că acum este în mâinile unor oameni dobitocești, cum sunt toți călugării acestor mănăstiri”. (p. 328).

La o serbare familiară

Archidiaconul Nicolaevici îl duce la serbarea zilei onomastice a tatălui său, la Steianovița. Casă nobilă pompoasă. Tatăl e notarul comunei, om cult, absolvent de drepturi. Când îl prezintă, ca pe secretarul român al patriarhului, și că nu știe sârbește, tatăl său e în mare confuzie. Când însă Rațiu îl salută latinește, acela îi răspunde tot așa: Doamne-

ție-ți mulțumesc, că mă întâlnesc cu Cicero în casa mea.

În 21 Sept. Ioachim și Ana, ziua tatălui și surorii archidiaconului. Veniră membrii numeroasei familii culte și toți notabili județului, ca la 50 persoane. Conversau toți bărbații latinește; sârbește numai femeile mai vorbeau.

Masă bogată la prânz cu cele mai alese vinuri delicioase ale Sirmului. Șeful politic al comitatului, un Ungur, ridică primul toast scurt, latinește.

Indemnitat de acest exemplu, Rațiu, în primul loc, ține un toast latinesc mai larg și avântat, care făcu senzație și ajunse și în urechile patriarhului. Bătrânul Nicolaevici plânse de bucurie și se plecă peste masă să-l sărute, dar neajungând i-a prins mâna și i-a sărutat-o. Senzația nu se potoli încă și se ridică și spuse un scurt toast în ungurește în cinstea șefului politic al comitatului, d-l Aranyosi, care rămase uimit, de unde așa cuvinte frumoase ungurești, de la un popă sârbesc. Sara, după ce oaspeții străini se depărtară, rămase desmierdatul familiei, pe care îi încântă, la cină, cu conversația sa. Il duseră apoi la Ruma, orașul cel mai mare al Sirmului, unde ospătară la prânz, iar seara la Cruședol, în mănăstire, unde tinerul archidiacon, ajuns mai târziu archimandristul ei, povesti încântat veselia ce le-a făcut Rațiu părinților săi.

Pe urmele străbunilor

Înainte de serbare, la 20 Sept. făcură excursie la Mitroviț, capitala județului Sirmiu, și al districtului grăniceresc,

„Acest oraș — scrie R. — zace, unde a fost cândva vestitul Sirmium al Romanilor, care avea estindere mare pe marginea riului Sava, acum însă e mai numai un orașel micuț, a doua capitală după Petrovaradin, unde, ori pe ce ulițe, pe pereții caselor, se văd mărețele figuri cioplite, de lei, de vul-turi, de zei, de a Romanilor, străbunilor noștri. Unde a fost Sirmiu vechiu s'a dărimat și pe dărămăturile lui s'a ridicat orașelul sârbesc Mitroviț. Oricine voințe a edifica casă, dacă sapă în pământ află monumente romane cioplite și cu inscripțiuni, și acestea le clădesc în pereți și unghiurile case-lor.” (338).

În piață, printre casele ofițerilor, sunt cosciuguri romane, cioplite, în mărimea omului, cu acoperăminturi gigantice. În parcul orașului, pe malul Savei, la porțile grădinei, pe lângă edificii, tot monumente romane.

Eată unul:

ELIBERO ET LIBER
AUG. FELIX ITERATVS
V. L. S. M.

Insemnătatea acestui monument o scoate din Eusebiu. Când a murit Claudiu Imp. în Sirmiu, Iudeii au făcut rebeliune în Ierusalim. Fu trimis în contra lor Felix, prefectul Sirmului, care i-a înfrânt. Rentors în Sirmiu, Felix a pus acest monument de pomenire.

Alt monument în peretele casei „Lusthaus”. Lângă o fântână a aflat aceasta inscripție:
In hanc arcam posita est Aurelia Macrina
qua vixit an. XXXV et Aurelius Justinianus
filius ejus qui vixit annum unum et
menses quinque.

„Acum insera — scrie R. p. 341. — și me durea inima, că trebuie să ies din acest loc romantic, care me ducea între străbunii mei. Deci a ieșit la marginea orașului, la canalul numit al Probului Impărat”. Acest canal, pe dinlăuntru turnat cu plumb, se întinde din Mitroviț până la muntele Alm, până la via dintre mănăstirile Șistarovaț și Besenova, care Prob. imp. ar fi plantat-o mai întâi în Sirmiu, locul deliciilor romane. Printre Sârbi e tradiție, că prin acest canal venea vinul stors în vie, la reședința împărătească.

Indărăt la Arad

În mijlocul petrecerilor de pe la mănăstiri, Rațiu nu-și uita ținta sa principală de a ajunge profesor la Arad. El scrie deja în vară Patriarchului la băi în cauză. După ce se întoarse de la băi, îl rugă verbal. Dar îl tot amâna. Află apoi, că Erdélyi îl prigonește și aci. A scris Patriarchului, că e om primejdios, urmărit judecătorește, și că de se apropie de Biharia, va fi arestat. În fine îi arată bătrânul scrisoarea. Il luminează și-i arată că cu două parochii a fost înbiat, ceea ce nu ar fi făcut, dacă ar sta subț acuze grave... Atunci Patriarchul l-a asigurat că va fi dispus la Arad.

După ce sosiră: Const. Popovici, din Gașa, Vas. Popovici din Jaca, Vidican Ion din Alpar și Ion Varga din Halmagiu, și fură sfințiți, își primi decretul de numire, și-și trimite cu nouii preoți, și lada sa cu cărți la Arad.

În 22 și 26 Oct. bătrânul patriarch îl luă prietenește cu vorba, aflând de la el, că lancu, șeful Românilor din 48 fu arestat, și-i spuse, că ar dori să propună el în Seminarul sârbesc limba română, ca să se înfrățească cele două nații, și-l asigura, că după doi ani îl va face archimandrit și-i va da o mănăstire pe mână, dar nu-l putu reține. În 24 Oct. plecă la Arad, nu însă fără a arunca — „o privire peste Sirmiu, deliciile Romanilor, străbunilor mei decât care mai frumoasă periferie și mai bine ajustată cu toate produsele ei, în nu mare spațiu,

nu am văzut în viața mea, deși am călătorit eu ca tânăr sărac destul, că în Sirmiu se află toate produsele naturii, luând afară sarea, aurul și argintul, de care încă are în muntele Almu, numai nime nu-l cearcă. Însă vinurile lui cele generoase și peștii lui din Dunăre și Sava întrec multe provincii. M'am depărtat dară de acest loc plin de suveniruri antice romane, ne știind viitorul meu, bine aș fi făcut atunci să me fi jertfit a rămănea acolo.

Însă: nescio qua natale solum dulcedine cunctos ducit et immemores non sinit esse sui.” (p. 359).

În 25 Oct. e în brațele prietinelui său Christian în măn. Bezdinului, iar în 26 seara e în Arad.

Reînființarea Seminarului

Seminarul, sistat de Patriarch sub cuvânt, că ar fi destui preoți, după ce episcopul Rațiu sfinți pe tot felul de oameni nepregătiți, crijmari, primari etc. se reînființa acum, la ordine mai înalte, și cu condiția ca să nu fie primiți decât de cei cu 8 clase. Fură rânduiți și preoții sfințiți fără a fi urmat teologie, ca să vie la școală. Veniseră vr'o 30.

Rațiu căută local și a găsit în ulița Pestelui la un sârb, Mihai Gyermeek, unde în 2 Nov. se mută și el din bătrâna casă episcopescă. Veniră 30 preoți, și numai 3 aveau 8 cl. cât se cerea. Cei mai mulți făceau ce făceau, plăteau, și adm. P. Popescu îi elibera.

Acum trebuia să facă manuale.

Istoria bis. se învăța numai până în veacul al 9-lea, la desbinarea bisericilor. Dânsul compuse o istorie completă de 60 de coale scrise. Asemenea alcătui Ritorica, Catechetica, Pastorală. Pe cei ce nu învățau îi închidea și pedepsea aspru, încât i-a ieșit faimă rea, de nu mai veniau la teologie. Ba începură a dezerta. Din 75 cât erau la început au mai rămas 25.

În Martie 1853 se depun examenele și începe vacanța. Profesorul secundar Ion Mezei trecând ca preot militar în Reg. Ielachics, în locul lui veni Puriș Ștefan, preot din Căpălnaș, Bănat, fost unit, care în revoluție trecu și studiind teologia în Verșet, s'a preotit.

În anul acesta în postul Crăciunului și al Paștilor a început a ținea regulat predici în biserica catedrală, prin ce a îndulcit inimile arădanilor.

Numit fiind Ivacicoviciu episcop al Aradului, Athanasie Boczko, președ. consistorului din Oradea, preluă administrația diecezei arădane și P. Popescu trecu la Carlovăț.

Boczko e descris ca om necult. După ce ocupă reședința episcopescă — se îngâmfă. „Sta acest

animal bătrân — scrie R. p. 370 — cu o pipă ruginoasă, pe fereastra reședinții și așa se legăna în domnia dobândită. Și-mi veni în minte zicala Românului: dă, Doamne, cui ai mai dat, că de-i da cui n'ai mai dat, s'o mira ce l-a aflat..."

Primirea lui Ivacicoviciu

Până a nu veni încă la Arad nou denumitul episcop, trei scrisori îi scrie lui Rațiu arătând sentimente românești. R. păstrează scrisorile, le înserează textual în autobiografia sa, dar se îndoiește de sinceritatea lor.

Pe 25 Iunie se anunța sosirea Episcopului. Protopopul Aradului Ioan Rațiu îl roagă pe prof. Rațiu, ca el să fie cuvântarea de primire în biserica catedrală. Pop Ioan protopopul Meziadului pretindea că nimeni altul decât el să fie cuvântarea. Comunitatea bis. din Arad nu voia să știe de altul decât da prof. Rațiu. El mai improvizează și niște versuri tipărite de avocatul Popoviciu cu cari tinerimea clericală îl întimpină pe episcopul în cor.

După ce se așează bine în Arad, episcopul adesea îl lua cu sine la primblare prin Perneava, către pădure. Se plângea asupra Românilor, că voiesc a introduce literile latinești în biserică. Rațiu își exprima mirarea, că ce frică au episcopii dreptcredincioși de litere. Iar Episcopul îi răspunde:

— Amice, decât să-mi bage literile în biserică, mai bucuros me las de episcopie.

— Lasă Maria Ta, — îi zise R. — că până se va face biserica cea nouă în Arad, se va mai schimba lumea, cât Maria Ta vei zice, să se scrie cu litere.

— Ba nu, amice, mai bine să mor eu! (392).

Mai constata R. că sârbii și sârbofilii, l-au pârât la episcop, că nu lasă să se cânte în biserică în altă limbă, decât românește. Ei se explică, că precum Sârbii nu cântă decât sârbește, și Românii au să facă asemenea, cântând numai românește.

Li bagă vină, că a introdus în istoria bisericei faptele arhierilor Sârbi în Ardeal și de ce vorbește despre Papi. A trebuit să le lase afară.

Erau deci două concepții deosebite în acești oameni. Un român, care deși după nume pare sârb, reprezintă aspirațiile vii ale conștiinței românești, trezite. Și un Sârb, care deși de obârșie românească, și cu intenție de a apărea român, episcop fiind al unei eparchii românești, dar în fondul conștiinței sale era sârb și sârbizant. Conflictul se putea amâna, dar era inevitabil.

Instalarea episcopului

Abia în 14 Ian. 1854 Ivacicoviciu își serbă instalarea sa oficioasă. În preziua — fiind anul nou — Rațiu ținu predica despre scurtimea timpului vieții

omenești, care făcu mare impresiune și mulți veniră să-l felicite, fiind deja sosiți mulți oaspeți ai instalării din ziua următoare.

În tot cazul cuvântările acestea nu-i puteau conveni episcopului Ivacicoviciu. Cu toate acestea era silit să-i ceară servicii. Și la instalare îl rugă să pregătească la seminar, prin oamenii săi, prânz pentru preoțimea, ce venea dela sate. Acolo se adunară cam 80 de persoane. Rațiu se strădui a-i ospăta cu mâncări și beuturi, de cari cei mai mulți nici când n'au mai gustat. Popularitatea lui Rațiu astfel crește și gelozia episcopului, deasemenea. Totuși îl consulta. Când s'a căsătorit Imp. Franz Josef în 24 Apr. 1854, i-a dat sfatul să meargă a asista la nuntă, deși patriarhul i a zis să nu meargă. El s'a dus după Paști, târziu după nuntă, și n'a fost admis în audiență. S'a întors dela Viena și s'a plâns lui Rațiu ce rău a făcut, că n'a ascultat de el.

În Maiu, notariul din Micălaca cu mai mulți parochieni îl rugară să le fie paroch, pe lângă profesorat, cum erau și alți profesori, dar el nu primi, peste voia episcopului. Acesta nu se învoi. Voia să-l facă asesor, dar Rațiu nu primi, noul post onorific, ci stăruia, ca să-l lase a administra o parochie învecinată, că din salariul ce avea, de 340 fl. pe an nu-i cu puțință a trăi.

Rațiu nu voia să fie asesor, și pentru a nu se amesteca în simonie, — cum stăruia Patriarhul —; episcopul însă practica acest urit meșteșug, luând cu miile pentru conferirea unei parochii, și cu sutele pentru sfîntirea de preot.

Voia episcopul prin Patriarh să-l facă cu de-a sila asesor — deci complice al simoniei — Rațiu însă se jura, că nu va permite să i puie briu roșu. Conflictul era gata. Veniau emisari la el și ziceau:

— Ieă și D ta, domnule, dacă aduce cineva ceva, că așa se trăiește în lume, și fă cale, să capete și episcopul.

El îngrozit respingea astfel de tentațiuni. Un preot 20 de galbeni i-a pus pe masă ca să i primească pe fiul său, deși nu avea școli... Și așa l-a rușinat, de s'a întors dela ușe și și-a luat galbenii și ficiorul măgar...

În 14 Maiu 1854, înțeles cu Sârbii, ieși în procesiune la câmp pentru binecuvântarea grânelor. Din catedrală ieșind după liturgie, cu poporul românesc, în piață îl așteaptă comunitatea sârbească, cu preoții săi, cu prapori în fruntea poporului. Se începe procesiunea, pe stradă, către Șimand. Dar se începe și sfada și gâlceava. Sârbii nu lăsau pe Români să cânte; Românii nu lăsau să cânte Sârbii, și se iscă o împărechere de fu scandal străinilor. Strigau meseriașii și cetățenii români, de o parte, în auzul episcopului:

— De aceea a dat episcopul lui Russu brâu roșu, să ne vândă pe noi, să ne mestece cu Sârbii...

— Unde-i dl Rațiu, profesorul, unde-i domnul „Prota”? aceia-s oamenii noștri, nu ne trebuie vânzătorii acestia...

Întâmplarea făcea, că și prof. și „Prota” Rațiu lipsiau.

Episcopul turburat îl chiamă sara pe Rațiu, și-l întreabă, de ce-l lasă a fi expus la asemenea scandal. Rațiu era încă legat la fâlci suferind. Constatară împreună, că cele două popoare nu se pot împreuna la olaltă.

Spre despărțire

Acestea și multe altele pregăteau calea despărțirii lui Rațiu de Ivacicoviciu, care tot mai mult desgusta cu purtările sale scandaloase, obicinuite încă în mănăstire. El încercă să-l facă și pe Rațiu complice scandalurilor sale, dar nu reuși. Fiind seminarul chiar în fața reședinței episcopiei toți clericii și preparanzii știau și vorbeau între ei, pe față, de murdăriile episcopului, încât Rațiu nu mai putu suferi de rușine.

Se întâmplă apoi, că un cleric, protejat la început de Rațiu, — unu N. Antonescu — se viră pe cale imorală în grațiile econoamei lui Rațiu, care decenii de-arândul îl servi cinstit — și o făcu pe aceea să-l fure pe stăpân, ca să și întrețină cât mai mult drăguțul. Rațiu află cu uimire tot scandalul. Iși află la Antonescu toate lucrurile furate, și puse mâna pe corespondența lor scandaloasă, sute de scrisori. Firește elimină din seminar pe depravatul tinăr și — dimise econoama.

Episcopul îl reprobă. Neavând tăria morală de a disciplina, acest om corupt, încearcă să-l facă pe Rațiu să-l ierte pe rătăcitul cleric și să-și reprimească în casă econoama. R. refuză cu indignare. Episcopul puse pe Antonescu în preparandie spre scandalizarea tuturor. Atunci R. recurse la autorități, și-l înlătură pe rătăcitul tinăr și de la preparandie. Ba află că episcopul s'a dat și la falsificarea actelor publice: sterse din certificatul lui Antonescu, nota rea despre furt și imoralitatea comisă.

Acestea strică definitiv relațiile între ei.

Înzădar cerea Rațiu să-i dea o parohie, ca să-și ușureze traiul, — acum îl cereau și parochienii unor sate mărginașe cu Aradul. I-a promis episcopului venitul unui an din parohie, numai să-l numească. I-a promis, dar amâna împlinirea promisiunii.

Moartea protopopului unit, Moldovan, din Arad, dădu întorsătură nouă vieții lui Rațiu.

Rentoarcerea în biserica unită

După moartea protopopului lor, credincioșii uniți de mai multe ori îl căutară și-l rugară pe Rațiu, să se întoarcă în biserica unită, să fie protopopul lor, că el e respectat în clerul unit. Amicul său Maxim, protopopul din Timișoara, de asemenea stăruie mult pe lângă el în acest sens. Chestia ajunse și în urechile noului episcop, al Lugojului, Dobra, care nu se arată străin ideii, cu toate că, din respect pentru Erdélyi, nu voia să-și asume răspunderea. Auzind de aceasta un protopop (Bercean) care-și înaintase cerere pentru postul din Arad, declară, că față cu Rațiu își retrage concursul.

Avu un contact personal cu ep. Dobra, care trecând prin Arad, l'a chemat la sine, la hotelul „Crucea Albă” și au discutat chestia. La rentoarcerea dela Oradea, l'a chemat din nou, dar nu s'au putut întâlni. Li ceru deci prin Maxim declarație în scris, că vrea să se întoarcă. O dădu. Dar aflând, că și în Lugoj are dușmani în persoana canonicilor: Moldovan și Nagy, voia să și-o retragă. Scrise lui Maxim în acest sens. acela însă veni la el și stăruie să și-o mențină. Nu se putu hotări. Sta între două drumuri, ca Hercules la răspântie, și se sbătea, cum se sbate sufletul neamului între Apus și Răsărit. Veni atunci la Arad canonicul Aron, preposit numit la Lugoj, și cu prof. Dezső, un fervent apărător al unirii, și stăruie cu putere asupra lui să se desfacă din brațele Sârbilor, și să revie între ei, că Dobra îi e om binevoitor, iar Aaron, prepositul a mai avut odată rol hotărîtor asupra vieții lui, când nevoind ep. Vulcan să-l sfințească, era hotărît să părăsească statul clerical. Numai datorită sfaturilor blânde și înțelepte ale lui Aaron, a rămas atunci în cler, și s'a hotărît la celibat.

Acesta îl determină și acum.

„Însă cine-și va aduce aminte — zice Rațiu la acest moment, p. 449 — că în ierarhia bisericii gr. neunite, de Sârbi guvernată, nici un Român nu s'a fericit, dacă nu și-a renegat naționalitatea sa, va vedea, că eu voind a încunjura Scylla, am căzut în Carybda, sau mai bine zis: voind a încunjura răul, în mai mare rău am căzut. Iară din rău a ieși, a se scăpa, nu-i păcat, nu-i rușine, nu poate fi.

„Mult așa luptându-mă cu cugetele mele, în timpul convorbirii mele cu Aaron, în luna August 1857, mă dețermurii cu totul a mă întoarce la Mama Biserică, care m'a născut și crescut”.

Protopop unit al Aradului

După planul făcut își căuta cvartir să se mute cu locuința din Seminar. Abia-și găsi, în str. episcopului, la un croitor Roja, și-l angajă pe ziua de 19

Sept. În 20 Sept., Dumineca, se duse la biserica pravoslavnică, și ieșind în biserică se duse la episcopul și-i prezentă scrisoarea de demisiune din post. O primi cu consternațiune. Deși de trei luni se trata cauza trecerei sale, se vede, nu aflase nimic. Cel puțin așa se arăta. Ii promise tot ce doria, numai să rămâie. Ii oferia parohia Pecica, ce i-o mai făgăduise odată, numai să rămâie.

Intr'aceea veniră la episcop, primarul și comitele suprem, cari știau de rentoarcerea lui Rațiu, și atunci el se retrase. După ieșirea lor, ep. îl chemă din nou la sine și-l conjură să nu-l părăsească, că-i e rușine, că n'are profesor, în locu-i. Să mai rămâie, măcar până scrie patriarhului, să vadă ce va face patriarhul.

Rațiu rămâne statornic, și-i spune, că tot așa i-a promis și nimic n'a împlinit. Nu poate rămâne, și mâine se mută din institut.

La el acasă Rațiu găsi pe Dem. Teaha, învăț. din Halmaj, care însă fu țipat de ep. din post, fiindcă se însoțise cu protopopul Ioan Moga, urgisit de episcopul, și din cauza asta trecuse, de curând, la unire. Acolo era și tânărul cleric abs. George Trăilă, bănățean. R. îl sfătui să se ferească de el, ca să nu să expună bănuielilor. Peste puțin însă și Trăilă trecu la uniți și atrase și satul nașterii sale spre acest pas. El fu aplicat în cancelaria episcopoească din Lugoj, mai târziu ajunse protopop în Timișoara, unde funcționa până la moarte.

Sara episcopul îl chemă din nou pe Rațiu, și după ce văzu, că nu-l poate reținea, îi spuse, între lacrimi, că-l înțelege, că el ar fi prea învățat pentru clerul bis. ort. și că de aceea nu-i poate conveni între ei.

Il roagă deci, să-i rămâie prieten, dacă rămâne în Arad și să-l mai cerceteze.

Astfel Rațiu rămâne adm. parochial în biserica unită, în locul răposatului Basil Moldovan. În 27 Nov. 1858 veni la el „consulul cetății”, Adam Horváth; și inspectorul școalelor, Roehel, să-i gratuleze, că orașul, ca patron bisericesc, l-a ales de paroch. El cere atunci episcopului să-l lase paroch și să nu-l facă și protopop. Că erau în Torontal unele parochii îndepărtate, ca Comloș, Beba, Sân-Nicolaul mare, Cenadul-rârbesc, și se temea să le ia sub grijea sa, ca protopop. În 1 Ian. 1859 este numit paroch și protopop al Aradului. Revenirea lui la unire a îndemnat și pe alții, mai ales elevi ai lui, să treacă la unire. Pe lângă Teaha și Trăilă, au trecut: Paul Burca, învăț. în Arad a fost trimis preot în Beba; Vasile Bistran, fiul preotului din Sinteia, aducând satul, aproape întreg, la unire. „Și-ar trece cea mai mare și mai inteligentă parte din discipolii mei, dacă

s. Unire ar fi cevaș mai ajutată de guvern”. (zice, la p. 464).

Pe lângă chestiunile bisericești, Rațiu se mai ocupă și de lupta politică, în alegerile comunale și județene, dând lupte frumoase cu talentul său oratoric. Asemenea luă parte activă la înființarea „Asociațiunei” culturale din Arad, care în 1862 fu aprobată. Primul președinte fu George Popa, jude de tribunal în Arad.

În adunarea comitatensă dela 16 Sept. 1861, alături de avocatul Lazăr Ioanescu și protodiaconul Miron Roman, a luat cuvântul, tot românește, și Rațiu, zicând următoarele:

„După ce văd spiritele și patimile întăritate, eu, fiind omul păcii, nu voiesc mai departe a întârâta spiritele, ci mai bine a le împăciui (Comitele I. Bohus, crezând, că e pe partea lor, zice: Așa-i domnule, foarte bine!) fiind convins și eu, ca ceilalți frați ai mei, Români, cumcă fosta dietă poftelor și recerînțelor tatălui patriei, înălțatul nostru Monarch și rege apostolic, nu a făcut destul că nu s'a silit a împăciui naționalitățile celelalte, locuitoare pe acest pământ, nu mă aflu nici eu cu mulțumită fostei diete maghiare, fără, fiindcă Românii așa se înfierează pentru apărarea drepturilor maiestaticice, și ale lor naționale, poftesc ca și numele meu să între în protocolul acestui comitet” (471).

După adunarea aceasta i-se prezentă d. Adam Dezső, fost vicecomite, mare prieten al unirei și a lui Rațiu, care a stăruit mult, ca să vie paroch unit în Arad, și-i zise: Amice, de azi încolo nu vei mai auzi vorbă românească din gura mea! — Și se despărți mândros acest apostol al unirei în Arad, care înainte numai românește vorbea cu Românii, și era socotit român de origine, și se făcu inamic lui Rațiu, la a cărui casa luă masa un an de zile. — Între Unguri s'a spus cuvântul, că până n'a venit el protopop în Arad, se puteau înțelege cu preoții, și acum nu o mai pot scoate la cale nici cum.

Aprobându-se „Asociațiunea” țineau ședințe culturale în tot locul și acestea le pregăteau în conferințe locale, ce se țineau la cei doi protopopi și la avocatul Árkossy, român bun, cu tot numele unguresc.

Canonic în Lugoj

Pe când trăia astfel mulțumit, în ocupațiuni zilnice pentru cultul lui Dumnezeu și cultura poporului său, și în casa sa restaurată frumos, și în grădina împodobită cu flori și cu tot felul de pomi roditori, își făcea zilnic rugăciunile de mulțumire către Dumnezeu, iată că-i vin oameni binevoitori și devotați, ca Nic. Filimon, și alții, cu gazetele în mână îi arată, că e numit canonic la Lugoj. Nici când n'a visat, nu să ceară așa ceva. De aceea nu voia să

creadă. Se primi însă în 6 Mai 1862 înștiințare oficială că din 22 Aprilie e numit. Nu se bucură, ci se înfioră gândindu-se la cele ce a pățit în Orade, și la „milionul de inimi”. — Se duse în 10 Maiu la Lugoj să mulțamească episcopului. Acolo află, că el numai în locul a treilea a fost propus, și totuși numit. Înaintea lui fură propuși: Gavril Pop și Petru Pop, secretar episcopesc, și episcopul nu-și ascunse mâhnirea sa, că propunerea nu i-a fost întocmai respectată. Rațiu înțelese, și-și oferă demisia. Episcopul însă îl liniști, că a făcut cele de lipsă să-și primească decretul. Astfel se despărți de Dobra în momentul când servitorul îi aduse episcopului o scrisoare cu mare plic. Abia ieșit din reședință, servitorul îl ajunse din fugă și-l cheamă înapoi. Episcopul îi arată scrisoarea din plicul cel mare.

Era dela curtea din Viena, semnată de contele Forgach Anton. Se spunea în ea, că decretul canonicului Rațiu l-a oprit, fiindcă-i venise la cunoștință lucruri grozave din trecutul lui, ce a făcut în dieceza Orăzii, cum s'a lăpădat de unire, cum s'a întors iară, dar și acum își validează atitudinea sa contrară bisericii sub pseudonime în ziarul „Concordia”. După acestea se miră, că numitul personaj fără nici o notă, ba cu laude a fost propus pentru canonicie. Cere să se declare episcopul.

Rațiu declară imediat, că toate acestea acuze le poate resturna, ca să amuțească toți inimicii lui, dar, dacă pofteste, își dă demisia, „ca să nu mai aibă înalte dicasterii cu micimea mea de lucru”.

Dobra nu primi demisia, căci acum era și el angajat, care l-a propus. I-a dat voie să-și copieze scrisoarea și să-și facă răspunsul. Ceeace și făcu adăugând 30 documente, între cari și declarația redacției „Concordia” — La acest răspuns așternut la Viena, veni decretul și gratularea episcopului, în 29 Maiu.

Dar nu era destul.

Înainte de scrisoarea episcopului, primi dela canonicul M. Kisiu, din Lugoj, scrisoare, în care-i cere, să renunțe la stalul său, în favorul lui, mulțămindu-se cu cel din urmă, că altfel s'ar vedea silă a se presenta la tron și a-l „descrie”, „începând cu B. Ujlak, trecând pe la Sombatsag, către Spinuș, și de acolo pe calea comitatensă până la Arad”. — Uimit de această îndrăzneală, Rațiu nici nu-i răspunse. Notează însă, că acest om, care și-a început cariera curățind cismele canonicului Dobra, și a ajuns prof. la Beiuș și can. la Lugoj, nici o funcțiune nu plinește nici la biserică nu umblă, ci-și îngrijește sănătatea pe la băile de pe Balaton. De fapt el încearcă la Viena să-l strice pe Rațiu, dar nu dobândi nimic. În 27 Iulie să făcu instalarea noilor canonici. Dobra făcu greșala să accentueze în vorbirea sa, că nu după propunerea lui se făcuseră numirile. Rațiu răspunse trumos fără să reflecteze la această împrejurare, dovedindu-se superior.

„Fiul unui păcurar”

În calitatea sa de canonic, Rațiu își continuă însemnările și ficează prețioase date discrete. Astfel în 1862 scrie câteva pagini, în care spune, că Erdélyi ar fi dat cancelarului Majlath, ca să-l facă

episcop, 40,000 fl. luați din fondul văduvelor, care sumă numai după ce a ajuns episcop a restituit-o. Iar din conversații cu Alois Vlad, avocat Lugojan, fost deputat dietal al Carașului, în dieta din 1848, notează că Erdélyi ar fi dat lui Bach 100,000 fl. ca să scape de acuzele, ce i se aduceau, că a trădat și dinastia, și pe Români. În urma acestui dar, a ajuns să fie făcut „Eșcelență”.

El, care „în toată viața mea am fost inamicul despotismului, și fiul unui păcurar, crescut în culina lui Vulcan” (492) le înseamnă acestea anume, ca „să învețe națiunea română a se îngriji de ierarhia sa, prin sine, și de a nu mai suferi, ca niște oameni privați, intriganți și asupritori să se mai poată ridica la astfel de demnități înalte, cari apoi în urmă creapă, cum a crepat și Erdélyi, episcop catolic pe aceste căi înălțate, nelăsând pe seama națiunii sale nimica din averile dominiului episcopal respective național”. (492).

Nu-i aduse liniște în viață nici stalul canonic.

Se întâmplă, că prepositul Ștef. Moldovan cheltui fondurile diecezane, cari erau, ca început, într-o dieceză nouă, vr'o câteva sute de floreni. Moldovan, făcu ce făcu, și restitui capitalul fondurilor, 800 fl. I se încredință lui Rațiu administrarea, până la 1865.

În 1863, la un prânz episcopesc, pe lângă canonici erau și preoții nou sfințiți: Mihail Gian, Vincentiu Grozescu, Ilie Telescu, secretarul Oltean și actualul Moga. Venind vorba de predicile, pe care Rațiu le ținea în catedrală, cu mult efect, un canonic își permise să arunce vorba de batjocură: „Tanda manda”.

Din aceasta urmă un lung proces intern, fără de capăt. Acel canonic Liviu... a început și el a predica, și-n predici își permise aluziuni directe și vătămătoare la Rațiu, arătând cu mâinile cătră stalul seu... S'a ajuns la o serie de paschille în 1865, care s'au trimis și pe la episcopii Suluțiu și Szilaghi.

La acest canonic se atașară și alții, Moldovan, Nagy, Kiss, și astfel Rațiu rămase izolat între colegii săi. El i-a mai strimtorat pe acestia și pe titlul testamentului bunului său prieten răposatul preposit T. Aaron, ai cărui nepoți i-au plâns, că nimic n'au primit din lăsamântul unchiului lor. Strămtorați, cei patru s'au adresat episcopului, cu rugare, ca să-l scoată pe Rațiu dintre canonici. La aceasta R. și-a dat răspunsul seu pe 12 coale, cerând să fie înaintat la Împăratul. Nevoind episcopul, a recurs Rațiu la Împăratul, și a tratat și cu Min. Cultelor, bar. Ötvös, dar s'a hotărât, ca chestia să se trateze în forul bisericesc. Se începu un fel de proces, care însă nu se sfârși nici odată, până la moartea episcopului Dobra, 13 Apr. 1870. La alegerea de vicar avu voturi egale cu can. Nagy. Acesta determină pe Șt. Moldovan să-și retragă votul dat lui R. și așa rămase Nagy vicar. Aci se isprăvesc notele autobiografice.

După aceea R. se bolnăvi, o boală ce ținu până la moartea sa, în 1875.

Ar fi necesar și util să se cerceteze scrierile celelalte rămase după el.

Rolul lui Simion Bărnuțiu în pregătirea revoluției din Ardeal în anul 1848

de ȘTEFAN PASCU

Pregătirea spiritului revoluționar în Transilvania până la 1848

Momentele acestea dela 1848, au fost pregătite de fapt cu mai mult de o jumătate de secol înainte. Dela revoluția lui Horia, spiritele au fost mereu agitate, mereu nemulțumite. Românii își adunau și dospeau durerile, pregătindu-se pentru momentul când paharul suferințelor va fi plin și când alte evenimente vor înlesni descărcarea lor. Evenimente care ne îndreptătesc să afirmăm aceasta se înregistrează mereu dela 1784 până la 1848. Împăratul Iosif II, care era un om cu sentimente filantropice, un împărat luminat, după înăbușirea revoluției țărănești de la 1784, a desființat iobăgia și a căutat să îmbunătățească pe cât s'a putut, scarta iobagilor din Transilvania. Aceste reforme, au fost respectate însă numai până la moartea reformatorului (1790), când cele trei națiuni privilegiate din Transilvania încep o reacție și mai puternică contra elementului iobăgesc, în mare majoritate Români, cari acum erau amenințați să-și piardă tot ce câștigaseră în ultimii 10 ani, sub domnia lui Iosif. De aceea Românii încep să se miște și învățații ardeleni: S. Micu-Clain, Gh. Șincai, P. Maior, Iosif Meheși, Dr. Piuariu-Molnar etc., cuprind cererile lor într'un memoriu „Supplex libellus Valahorum” prezentat împăratului Leopold la 1790 și înfățișat dietei din Cluj la 21 Iunie 1791, având darul să aprindă în dieta Ardealului „un foc destul de mare”, după caracterizarea lui N. Wesselény¹⁾. Ideile de libertate ale Revoluției franceze își găseau tot mai mult teren și în țările locuite de Români. În Transilvania erau răspândite prin ziarul înființat de Ioan Piuariu-Molnar și Paul Jorgovici, îndreptățind pe guvernatorul Gh. Bánffy, să scrie la 24 Aprilie 1794, Curții din Viena că „răspândesc primejdioasele idei ale libertății franțuzești”²⁾.

Revoluția parisiană din 1830, nu rămâne fără urmări și ecouri în Transilvania. În Transilvania se svonea, pe la începutul anului 1831, despre izbucnirea unei apropiate răscoale. Preotul din Bala — jud. Turda — ar fi vorbit în biserică, într'o Duminică din Ianuarie, că peste 4 săptămâni răscoala va izbucni.³⁾ La Adolf David, care s'a otrăvit la Sibiu, în clipa când era să fie arestat, la 27 Aug. 1834, s'au găsit scrisori cari demonstau legăturile lui cu revoluționarii români din Transilvania, Banat și Țara

românească, cari urmăreau unirea tuturor Românilor într'o republică. S'a mai găsit între hârtiile lui și traducerea în limba română a imnului revoluționar francez și o proclamație în limba latină. Românii bănățeni înființează la Lugoj o societate secretă „Constituția”, care-și ținea ședințele în casa lui Damaschin Nedelcu, fiind condusă de preoții Dumitru și Constantin Popovici, Ioan Lăpădatu, căruia i se aducea învinuiri mai grele „pentru o ispitire scandalosă a poporului” și Ștefan Bercean. Societatea a fost descoperită la 1830.

La alimentarea acestui spirit revoluționar din Transilvania, au mai contribuit și mișcările Românilor din Principate. Aceștia, în 1821 se revoltă sub Tudor Vladimirescu, revoltă cu aceleași caractere ca și ale lui Horia, socială la început, națională, apoi: În 1822, mica boierime moldoveană, are o purtare aproape revoluționară, alcătuind partidul „cărvunarilor” cari dau primul proiect de Constituție al Moldovei, fiind considerat ca principal autor Ionică Tăutu. Și boierii din Muntenia, formulează un astfel de proiect de organizare.

Din toate aceste frământări, izvorește o idee înaltă, care nu s'a stins nici odată din mintea Românilor: ideea unirii tuturor într'un singur Stat. Așa, într'un memoriu al lui Naum Râmniceanu sau Eufrosin Poteca, se cerea luptă pentru „a alcătui totimea trupului românesc întru întregimea cea dintâi”¹⁾. La fel se evidențiază această idee ca „Valahia și Moldova să se impreune” și într'un alt memoriu, înaintat de boierii Moldoveni și Munteni, congresului dela Adrianopol. La fel preconizează aceste idei și Leonte Radu, care se pune în fruntea unui complot, care fiind descoperit, capul complotiștilor e exilat de către Mihail Sturza în Basarabia. În acest timp se înregistrează și în Muntenia astfel de mișcări revoluționare, având în frunte pe Ioan Câmpineanu, care, printre altele, vroia autonomia și unirea „tuturor populațiilor române sub acelaș sceptu”²⁾, după cum reese din raportul agentului polon Carol Woronitz (Werner) către principele Adam Czartovyski. Membrii acestui partid național, condus de Câmpineanu, la 1 Nov. 1838, redactează un manifest, în care cereau din nou „autonomia, să se dea o patrie independentă tuturor membrilor risipiți ai neamului românesc”³⁾. În 1840 se descoperă în Muntenia „o alcătuire tainică de câțiva răufăcători împotriva liniștei obștești” și sunt bănuți ca autori

¹⁾ Lupaș. *Istoria Unirii Românilor*. București, 1937, p. 213.

²⁾ Idem, ibidem.

³⁾ Idem, p. 234.

¹⁾ I. Lupaș o. c. p. 238.

²⁾ Idem, p. 241.

³⁾ Idem, p. 242.

morali: I. Câmpineanu și Cesar Boliac, ca având legături cu Constantin Negri din Moldova și Gh. Barițiu din Transilvania. În 1843 se înființează o societate secretă „Frăția”, în același principat, în frunte cu Ioan Ghica și Nic. Bălcescu, ale cărei lozinci: dreptate, frație, au rămas programul revoluției din 1848.

Astfel era situația la Români de ambele părți ale Carpaților, când izbucnește revoluția din Februarie la Paris, ajungând în Martie la Viena și Pesta.

S. Bărnuțiu până la adunarea dela Dumineca Tomii

În Ardeal, confuzia era foarte mare. Intelectualii Români desorientați „...se aflau în cea mai mare incurcătură și nu știau ce drum să apuce, dacă trebuia sau nu să se arunce în vre-o partidă”¹⁾. Atunci apare în „Foaia pentru minte...” a lui Gh. Barițiu un apel, în care se spunea: „Dacă se află între noi bărbați așa de bine preparați, pătrunzători, inimoși, onorați cu încrederea poporului nostru, să iasă acum la mijloc, acum să ne arate calea dreaptă, mântuitoare și să zică: veniți încoace, acestea să pretindeți înainte de toate...”²⁾. În urma acestui apel, se aude o voce, care arată calea cerută de adevăratele interese naționale ale întregului popor românesc. Era vocea lui I. Bărnuțiu, care în două proclamații din 24 și 25 Martie, trasează definitiv calea ce avea să o urmeze poporul român. Tonul era energic, impunător, nu rugător; ideile clare, înșirate în mod convingător și însuflețitor. Toate acestea trădau „pe atletul cunoscut și până aici ca neînfrânt luptător pe terenul vieții publice române, care însă prin proclamația aceasta a ajuns să fie adevărat luceafăr pe orizontul înourat al vieții noastre naționale”³⁾. Bărnuțiu dictează două proclamații: una în seara zilei de 24 și 25 Martie în peana colegului său Ioan Pușcariu și alta în seara următoare, în peana colegului său Gh. Ronean. Prima proclamație nu e cunoscută. Dl. Suci⁴⁾ dela Blaj, atribuie lui Bărnuțiu, paternitatea unei proclamații găsite la Jakab⁵⁾ al cărei autor acesta nu-l cunoștea. În această proclamație se vorbește despre problema unirii, spunând că Români se vor uni cu Ungurii, însă condiționat: să se nimicească „cele trei constituții cu toate barbarele lor privilegii; toate diplomele nobilitare se vor arde; aceasta e egalitate. Numirea naționalităților istorico-juridice va înceta cu totul, noi cunoaștem

numai Transilvani... Sub aceste condiții, uitare de toate relele suferite; frățietate. Dușmanilor moarte”. Deoarece nici unul dintre contemporani nu indentifică pe autorul acestei proclamații cu titlul „Manifestul tuturor Românilor transilvani către Patria lor”, e greu să-l indentificăm cu I. Bărnuțiu. Ba, cred că nici nu-l putem indentifica cu el, dacă facem comparație între cuprinsul acestei proclamații și a aceleia scrisă numai cu o zi mai târziu care se știe precis că a fost scrisă de el. Nu credem ca Bărnuțiu un dușman atât de categoric al Ungurilor, declarat în repetate rânduri, să fi devenit în aceste momente atât de conciliant cu ei.

În cea de a doua proclamație spune categoric: „... Să mergem, să răsturnăm piatra de pe mormânt, să deslegăm lanțurile milenare ale națiunii române, pentru ca să se ridice din pulbere și să viețuiască, viață vecinică...”¹⁾. Ce îndemn mai clar trebuia tinerilor ale căror inimi svâcniau tot mai puternic, la auzul și văzul mișcării, întregii Europe, pentru câștigarea drepturilor naționale. Această proclamație, avea darul de a clarifica la moment situația și de a da directive politice noastre naționale — fiindcă proclamația mai spunea: „... Preoți, dacă sunteți părinți adevărați ai poporului, nu primiți să-și piarză dreptul, nu despărțiți interesele voastre de interesele lui. Pentru numele Domnului, înainte de a-l vedea pe el fericit, nu vă uniți cu nimenea. Noi nu vom fi robii Ungurului și Sasului...”²⁾, mai are darul de a îndărji și de a oțeli spiritele, pentru intransigența ce se cerea în asemenea momente.

Dela apariția acestei proclamații, Bărnuțiu devine centrul întregii mișcări naționale, centrul încrederii nemărginite, cu care l-au onorat inimile românești din toate părțile Transilvaniei. Proclamația a fost răspândită în cinci centre, unde se găseau și intelectuali români: la Blaj, Cluj, Brașov, Târgu-Mureș și Sibiu. De unde până atunci opiniile, în ce privește calea de urmat, erau diverse, acum toată lumea ia o atitudine precisă, cea indicată de Bărnuțiu. Cuvintele lui Bărnuțiu n'au răsunat în pustiu. Efectul lor s'a văzut la Dumineca Tomii, când nici o piedică pusă de Unguri în calea Românilor, spre a-i opri să ia parte dela adunarea dela Blaj, nu le-a putut pune stavilă. Spânzurătoarea nu i-a înspăimântat, ridicarea podurilor de peste râuri nu i-a făcut să se reintoarcă acasă. Au trecut apa înot. Lipsa de merinde și teama de necunoscut nu i-au descurajat, ci le-au dat putere, fiind electrizati de cuvintele celui care devenise profetul naționalismului românesc din Transilvania. Înțelepciunea politică a lui Simion Bărnuțiu se întâlnește astfel cu entuziasmul de acțiune al tinerimii

¹⁾ I. Rațiu o. c. p. 359.

²⁾ M. Strajanu. *Insemnătatea zilei de 3—16 Mai*. Craiova 1898, p. 24.

³⁾ T. Păcășianu, *Cartea de aur*. Vol. I, p. 255.

⁴⁾ C. Suci. Cum a fost pregătit 3—15 Mai. Blaj, 1925, p. 12.

⁵⁾ E. Jakab. Szabadságharczunk történetéhez. Visszaemlékezés...

¹⁾ Gh. Bogdan-Duică o. c. p. 76.

²⁾ Idem, ibidem.

conduse de Avram Iancu. Amândoi vor conduce, vreme de un an, neamul românesc de dincoace de Carpați, unul ca apastol al naționalismului românesc, celalalt ca erou strălucit al răscoalei biruitoare din munții Apuseni. Tinerii români prinzând formula magică răspândită de Bărnuțiu „nu uniune, ci recunoașterea națiunii române” programul lor politic era formulat, iar mijloacele de realizare trebuia să i le dea adunarea dela Dumineca Tomii.

Adunarea dela Dumineca Tomei

Cu toate că sosiră la Blaj alți fruntași de ai Românilor, nu s'a început nici o lucrare, așteptându-l pe cel al cărui cuvânt l-au ascultat și urmat cu atâta desinteresare. Câtă palpitatie, câtă mișcare, cât entuziasm, a produs sosirea lui, așteptată cu atâta nerăbdare, se vede din manifestația poporului, care auzind de apropierea lui, s'a „cutremurat de un strigăt ieșit din mii de guri — mărturisește Vasile Moldovanu — sunet ce venia din câmpia din dosul Blajului. Crezând că e vre-o încăierare, vre-o bătaie între Români adunați și oamenii guvernului, am prins fuga, ca să putem lua și noi parte, fie ori ce nenorocire... am ajuns pe dâlma bisericeții. Ce privilegii! Miile de Români își aruncau pălăriile în aer și între strigătele de „vivat” duceau pe Bărnuțiu la Blaj.

Întâmpinând mulțimea, amicii și cunoscuții ne îmbrățișau, ne sărutau, dar nu grăiau un cuvânt, ci lăcrimau numai. Noi de asemenea, îmbrățișându-i, vărsam lacrimi de bucurie; înotam în fericire, cum nu mai gustasem până atunci”¹⁾.

Este glasul unui contemporan care se găsea prezent, care ne descrie atmosfera ce domnia între Români, pentru Bărnuțiu. Poporul îi iese înainte la satul Mănărade, se repede la trăsura lui, îi desprinde caii, ca să tragă el trăsura. Atunci „idolul lor” rostește profeticele cuvinte: „acum fraților nu este timpul să-i băgăm pe oameni în jug, ci să-i scoatem. Lăsați dar să tragă vitele, că voi ați tras destul și acum să fim oameni liberi”²⁾. Ce nu făcea poporul pentru omul în care-și vedea întruchipate toate năzuințele lui de veacuri, toate speranțele lui viitoare. Și ce nu putea face cu poporul, omul care a fost în stare să zguduie prin cuvântul său munții și să clocotească văile. Poporul, neținând seamă de modestia eroului lor, „deshăma caii și între aclamațiuni” de cât care nici se poate ceva cugeta mai entuziast, îl duse până în curtea seminarului... Mișcarea poporului, vivaturile și fluturăturile pălăriilor se păreau ca zgomotele și undele mării”³⁾. Cu câtă sete aștepta po-

porul a-i auzi vocea-i apostolică și a-i urma sfatul profetic. La dorința vie a poporului Bărnuțiu, ce-dează și apare în fața acelor ce așteptau de la el judecata, a cărei executori se angajau să fie, oricare ar fi fost sentința dată. „Vocea blândă, cam ștearsă și tăragănată, a acestui om cu trup mic, uscățiv, bolnăvicios, dar cu sufletul înfocat de erou al cuge-tării unui neam întreg, străbătu adânc în inimi. La începutul vorbirii un strigăt singur umplu văzduhul:

— Așa este! așa este!

Și căciulile și pălăriile sburau în aer. Un fior cald străbătu mulțimea”¹⁾. Cuvântul lui aprinse până la extrem sufletele obidite de atâtea veacuri. „...A venit timpul ca iobăgia să se șteargă — își începe Bărnuțiu cuvântarea — și ca Români să se pună în drepturile lor, cari li se cuvine ca națiune...”²⁾. Dar fiindcă nu erau decât 6—7 mii de oameni adunați, îi sfătuiește să se întoarcă în liniște acasă, să se supună poruncilor domnești ca și până acum și să aștepte ziua de 3/15 Maiu, când se vor aduna din nou, în număr mai mare și când vor hotări, soarta lor. Poporul entuziasmat și înflăcărat până la paroxism, totuși ascultă și se supune acestui sfat, care pentru el era poruncă, fiindcă venia din partea lui Bărnuțiu. Cine altul ar fi îndrăsnit să dea astfel de sfaturi în momente ca acelea, când poporul clocotea de ură și furie? Și cine altul ar fi fost ascultat cu atâta supunere ca și el? Bărnuțiu făcea din sufletul poporului un aluat pe care îl putea modela după voința sa. De unde înainte de sosirea lui, poporul răspundea reprezentanților guvernului: Foszto Mennyhart, jude primar și Miksa Ioan, vice-comite al Albei de Jos, veniți ca să-l îndemne ca să se reintoarcă acasă: „nu ne vindem țara, nu vrem să știm nimica despre unirea ce vreau să o facă domnii fără știrea Românilor, noi vrem înainte de toate să fim liberi în țara noastră, ca șerbi nu putem face învoieli cu străinii, după ce vom fi liberi — națiune liberă, vom vedea apoi cu ce țară ce unire avem de a face, și iobagi ne jurăm, mai mult nu voim a fi, ori vor șterge domnii iobăgia, ori nu; ci de dus acasă nu ne ducem, ci ne adunăm și ne sfătuim și noi, cum vă adunați și vă sfătuiți dumneavoastră, Ungurii, fără să vă împiedece guvernul”³⁾. Toate acestea, după cum se vede sunt ideile expuse de Bărnuțiu în proclamația sa. Prin urmare principiile și ideea preconizată de el că, înainte de orice, trebuie să se recunoască dreptul națiunii române, căci Români numai în acest chip vor putea să discute cu celelalte națiuni ale Transilvaniei, a devenit dogma politicii românești dela 1848, pentru care poporul

¹⁾ V. Moldovan. *Memorii din anii 1848—49*, p. 26—27.

²⁾ Al. Papiu-Illarian o. c., p. 144.

³⁾ Adunarea dela Dumineca Tomii. *Organul Luminării*, Blaj, 1848 Aprilie 21—Mai.

¹⁾ T. Păcățianu o. c. p. 27.

²⁾ Gh. Bogdan-Duică o. c. p. 81.

³⁾ Al. Papiu-Illarian o. c. p. 137—138.

se jerfea. Însă când s'atula ca să se reîntoarcă acasă a fost dat de către Bărnăuțiu, s'au supus, cu toată opunerea lor dărză cu câteva ceasuri înainte, căci „știe dânsul ce face”. Grație lui Bărnăuțiu care s'a întors ca „îngerul păcii”, — cum spune Organul Luminării¹⁾, adunarea dela Duminica Tomii s'a petrecut cu multă înălțare sufletească, dar în pace și ordine frumoasă, Misiunea lui Bărnăuțiu însă nu se terminase în această Duminică dela sfârșitul lui Aprilie. Liniștind pe unii — poporul —, atâta pe alții mai pricepuți, mai tineri, mai desinteresați, mai ușori la mișcarea ce trebuiau s'o facă în timp scurt, străbătând spațiu mult — teologii și elevii din Blaj, — din cari va face ucenicii cauzei naționale. După sfârșitul adunării, el se duce la teologia din Seminar, îndemnându-i să plece în toate părțile, să cheme poporul la adunare și să se înțeleagă cu dânsul despre lucrările viitoarei adunări. În seminar cuvântul provocător la fapte decisive, va fi fost mai tulburat, mai trezitor. Lucrând astfel, „el făuria evenimentele, făcea istorie”²⁾.

Prin solemnitatea și urmările ei, adunarea din Duminica Tomii a fost fără precedent în viața națională a Românilor din Ardeal. Aici se hotărăște programul viitoarei adunări. Bărnăuțiu în această adunare a deșteptat în sufletele celor prezenți conștiința demnității lor de națiune, însuflețirea pentru libertate și pentru drepturile ce decurg din aceasta. Ea a pregătit spiritele în contra tuturor eforturilor guvernului, pentru marele act național din 3—15 Mai, stabilindu-se de pe atunci direcția în care avea să se pronunțe românimea ardeleană în chestia Unirii Transilvaniei cu Ungaria și primul raport de afinități între conducători și popor. Importanța acestei adunări a fost creată de către Bărnăuțiu, pentru care Duminica Tomii a fost „o înălțare la rangul de conducător relevant, hotărât”³⁾.

Pregătirea adunării din 3/15 Mai

Teologii și elevii au ascultat cu cel mai mare devotament porunca conducătorului lor și, cutreierând întreg Ardealul, au răscolit sufletele Românilor din cele mai ascunse colțuri de munți, neînsălmântându-se de urmările Ungurilor, cari nu se dădeau înapoi de la nici un act de maltratare a acestor înfocați idealști. Autoritatea lui I. Bărnăuțiu devenise nemărginită. Tot ce gândea și spunea, devenea program național.

Teologii și elevii din Blaj, au dat atâta importanță îndemnurilor lui Bărnăuțiu, încât și-au neglijat și studiile. Episc. Lemeny și profesorii, văzând că în

această atmosferă nu se mai poate face carte, hotărăsc examenele de fine de an pentru 4 Mai. În seara zilei de 4 Mai, cei 43 teologi interni au luat cina împreună, socotind că va fi ultima de acest fel. Au ținut toasturi, legându-se cu jurământ ca la 15 Mai să fie toți în Blaj. La 5 Mai țin o adunare sub frasinul din curtea Seminarului, apoi luând bățul de pelerin „au plecat mai însuflețiți ca oricând spre patru părți ale țării să îndemne poporul la adunare”¹⁾.

Cuvântările pe cari tinerii le țineau în fața poporului erau inspirate tot din ideile și proclamațiile lui Bărnăuțiu. „Veniți cu toții la Blaj — spuneau ei — ca să nu poată zice străinii, cum că drepturile ce le pretind Românii sunt numai o pretensiune a unora, ci să arătăm că acelea sunt drepturi de a căror necesitate sunt pătrunși toți Românii și că toți cu o gură reclamă. Veniți Români la Blaj, la Câmpul Libertății (sic), prin toate pericolele; acolo ne vom înțelege despre toate drepturile noastre și le vom pretinde cu toată energia. Vom declara că nu vom mai fi iobăgi, vom proclama că de aci înainte suntem națiune liberă”²⁾.

În timp ce tinerii cutreierau Ardealul, nici neobositul lor magistrat nu stetea cu mâinile n sân. Lucra și el din toate puterile la reușita adunării ce se apropia. Spiritul lui Bărnăuțiu conduce și adunarea de la 8 Mai, ținută la Sibiu de consistorul ortodox. Se propune aici: 1) Proclamarea națiunii române, 2) Depunerea jurământului național și 3) Protestul contra uniunii; — propuneri ce se primesc cu unanimitate. Când în această ședință, C. Roman aduce în discuție chestiunea confesională, propunând să treacă toți Românii la ortodoxism, cu toate că majoritatea membrilor ce se găseau de față fiind ortodocși erau de aceeași părere, totuși cuvântul lui Bărnăuțiu, care spune că nu e locul și timpul să se discute astfel de chestiuni, e ascultat. Acum, fără îndoială, Bărnăuțiu era conducător consacrat al Românilor din Transilvania. Lui i se adresează și Ardelenii aflători dincolo de Carpați cerându-i s'atula asupra evenimentelor, ca unui important factor în politica generală a tuturor Românilor. Axente Sever îi scrie în 6 Aprilie, iar C. Roman în 17 Iulie, spunându-i: „.... Am vorbit și despre Domnia Ta cu mai mulți dintre membrii guvernului, cari, și anume, Ștefan Golescu, mi-au zis, ca să vă scriu, ca să vii încoace, măcar pre o săptămână, ca să vă înțelegeți și să vă trimită unde vei putea lucra în cauza generală a Românilor”³⁾.

În acest timp, poporul înflăcărat și deșteptat de către fiii răsăriți din mijlocul său, se pregătea

¹⁾ I. c.

²⁾ Gh. Bogdan-Duică o. c. p. 84.

³⁾ Idem, p. 80.

¹⁾ V. Moldovan, o. c. p. 29—30.

²⁾ Idem, ibidem.

³⁾ I. Dragomir. Din corespondența dascălilor ardeleni în anul 1848. în Omagiu lui I. Bianu, 1927, p. 157—168.

pentru „ziua învierii”. Dar guvernul ardelean căuta să împiedice prin toate mijloacele participarea Românilor la serbarea învierii neamului românesc din Transilvania. În 7 Mai contele Teleki, reînnoiește ordinele către episcopi de a nu admite la adunare de cât pe cei prevăzuți în ordinațiuni, iar adunarea să se facă în biserică, nu în aer liber și la cea mai mică desordine să se închidă. În 8 Mai o nouă variantă a acestei ordinațiuni e trimisă episcopilor, cerându-li-se să facă atenți pe protopopi, să se țină de ordinele guvernului, să nu aducă delegați sătești, iar episcopii să scoată din adunare pe cei nevinovați.¹⁾ Totul fu însă zadarnic, Românii fanatizați de idealurile lor, vor trece peste toate impedimentele puse de Unguri în cale. În 8 Mai sosesc la Sibiu delegații Blajului, T. Cipariu și P. Sereni, fiind încunoștințați despre sosirea dela Carlovitz a noului episcop Șaguna. Sosise și Laurian din Muntenia „o nouă columnă împotriva tempestății ungurești”²⁾. La sosirea lui Șaguna, Bărnăuțiu îl binecuvântă printr-o frumoasă cuvântare, punându-i la inimă conducerea națiunii „la care acum el singur e chemat”³⁾. Sibiul devenise centrul atenției și speranței Românilor. La această înălțime l-a ridicat Bărnăuțiu prin activitatea lui, acolo îndreptându-se toți intelectualii noștri și cei ce veniau de peste munți. După mărturisirea tânărului Gh. Sion — pe atunci de 26 de ani, — care se afla prezent, „înainte de adunarea de la Blaj, se strânseseră în Sibiu Românii de prin mai multe părți ale Transilvaniei”⁴⁾. Deci adunarea de la Sibiu a servit ca un fel de prolog celei de la Blaj, fiindcă aci „în mijlocul emoțiilor politice de atunci — continuă Sion — capii Românilor vroiau să aibă o înțelegere prealabilă cu Șaguna, episcopul confesiunii răsăritene! Acest motiv cauzase concentrarea mai multor Români la Sibiu”⁵⁾. Și poporul român care știe să-și immortalizeze eroii, își prezintă idolul de atunci tot ca dictator din Sibiu, în versurile:

„Strigă Bărnăuț din Sibiu
Că Ardealul nu-i pustiu...”⁶⁾.

Adunarea dela 3/15 Mai.

În astfel de împrejurări sosi și mult așteptata zi a învierii națiunii române, „stâlpul de foc ce s'a aprins după veacuri de întunec, prima zi a libertății noastre politice” — după cum o caracterizează Octavian Goga⁷⁾. Poporul, în frunte cu tinerii stu-

denți cari deveniseră tribunii lor, sosiră valuri, valuri, înainte cu 2—3 zile. Toate piedecile au fost trecute, toate amenințările desconsiderate, toate jertfele ignorate, toate suferințele nebăgate în seamă. Intreagă națiunea română și toate popoarele din Transilvania erau în cea mai mare fierbere. De când e Ardealul „nu s'a pomenit o asemenea însuflețire, nici nu s'a văzut o Adunare Națională atât de măreață și demnă de admirație ca cea din 3/15 Mai dela Blaj”¹⁾. Ea a fost deschisă, Duminică 2/14 Mai de către canonicul Basiliu Rațiu, Poporul mișcat de măreția momentului, nu mai are răbdare de a asculta vorbe de paradă, ci în aplauze sgomotoase el cheamă pe Bărnăuțiu să-i vorbească. Dar nu numai poporul care-l zeifica doria să-și audă exprimate propriile dorinți și simțăminte prin glasul lui Bărnăuțiu, ci și intelectualii și mai mult decât toți, tinerii ucenici cari i-au împrăștiat și disecat simțămintele și principiile în întreg Ardealul. Bărnăuțiu înaintea cu modestia și simplitatea sa naturală „în mijlocul celor mai cutremurătoare aplauze”²⁾, se urcă pe o tribună dinaintea altarului și, acolo, în fața lui Dumnezeu, ține o cuvântare în care expune în modul cel mai frumos dureroasa istorie a Românilor din Transilvania.

Importanța discursului dela 2/14 Mai e unanim recunoscută.

Toți câți au scris, măcar câteva rânduri, despre naționalistul, profesorul, filosoful, juristul, oratorul și luptătorul Bărnăuțiu, n'au economisit laudele juste pentru această monumentală cuvântare. Căvănescu³⁾, aseamănă acest discurs, — frumos prin forma sa, instructiv, convingător și înălțător de inimi, prin cuprinsul său, de mare însemnătate istorică prin efectul său, care singur ar fi de ajuns să-l facă nemuritor, — cu discursurile lui Fichte către națiunea germană. Aron Densușianu îl consideră discurs de mărime antică; mare nu numai în formă, în ideile și spiritul în care l-a turnat celebrul tribun al poporului, dar mare, necalculat de mare totodată, în imensele lui consecințe, în cât mă îndoiesc — spune el — ca să se mai fi ținut vre-un discurs, ale cărui consecințe să să fi fost atât de nemărginite, ca ale acestuia, pentru Românii de peste Carpați. Este un cap d'operă de elocință română...”⁴⁾. În acest „apăsător și lapidar” cuvânt, cum îl numește O. Goga⁵⁾, Bărnăuțiu a pronunțat cuvinte și a amintit fapte cari au răscolit cele mai ascunse adâncimi și sensibilități ale zecilor de mii de suflete, împietrite de atâta necaz și sufe-

¹⁾ C. Suci. *Pregătirea zilei de 3/15 Mai*. p. 57.

²⁾ Al. Papiu-Ilarian o. c. p. 189.

³⁾ I. Pușcariu. *Notițe despre întâmplările contemporane*. Ed. I. Lupaș, Sibiu, 1913, p. 9.

⁴⁾ Gh. Sion. *Sonomiri contemporane*. Ed. P. Haneș, București, 1915, p. 295.

⁵⁾ Ov. Papadima. S. Bărnăuțiu. Un profet al naționalismului de azi. *Familia*, Oradea, 1935 An. II, Nr. 7—8, p. 4.

⁶⁾ O. Goga. 3/15 Mai. *Consinzeana*, 1925, An. IX, p. 36.

¹⁾ M. Strajanu o. c. p. 36.

²⁾ Discursul lui S. Bărnăuțiu din 2/14 Mai Ed. M. Dragomirescu și Em. Gârleanu p. 12—13.

³⁾ I. Căvănescu. *Din durerile și luptele Românilor din Transilvania. Mișcarea dela 1848*. Iași, 1914, p. 81.

⁴⁾ I. Rațiu o. c. p. 360.

⁵⁾ I. c.

rință. Printre altele, după ce în câteva puncte expune principiile libertății naționale, se declară contra unirii cu Ungaria, națiunea română scuturând jugul constituțiunii maghiare, nu se va simți obligată decât față de legile ce se vor aduce în dietele țării, în cari și Românii vor fi reprezentați, după dreptate și nu se va supune decât autorităților alese din sânul său, pe temeiul îndreptățirii egale cu celelalte națiuni ale țării. Apoi spune: „... O gîntă să nu presimțăm pericolul ce o amenință, un popor întreg să stee nemișcat ca piatra, când îi bate ora fericirii și să tacă ca un surd și mut, când i se trage cumpăna de moarte? Acesta ar fi un lucru în contra naturii și de tot cu neputință; inima Românilor a bătut totdeauna pentru libertate și iacă îi vedem și acum cu multă bucurie cum s'au deșteptat și cu ce inimă minunată s'au legat că nu vor mai suferi ca să-i calce în picioare alte națiuni... Și cine să nu se miște acum, care popor să nu se aprinză de acest spirit dumnezeesc ce amenință căderea servituții, la toate popoarele, renașterea Europei prin libertate...”¹⁾ Senatul și poporul Daco-Roman ține minte cum au luat Ungurii pământul Românilor... n'au uitat că numai dela incursiunea Ungurilor se trag toate relele cari le suferă Ardealul de o mie de ani...”²⁾ Când coarda inimilor împilate era întinsă la maximum, Bărnăuțiu punând uleiul pe focul aprins, continuă: „Să jurăm fraților! Și ca frați de un sânge să ieșim la luptă în contra aceluia dușman al naționalității noastre, ce vine către noi cu flamură de uniune nouă dela țara Ungurească. Deci eu zic, că nici un Român nu poate fi cu nepăsare, când este întrebăciunea: al cui să fie pământul acesta, care până acum a fost al Românilor?... Mai bine să descindem toți în morminte la părinții noștri încoronați cu glorie, decât să lăsăm o infamie sempiternă ereditate nefericiților noștri nepoți...”³⁾

Efectul discursului lui Bărnăuțiu a fost uimitor. Acest discurs, care, după Dl Dragomir, este cel mai măreț imn care s'a rostit vre-odată pe amvonul catedralei unite din Blaj⁴⁾ —, răscoli mândria națională, arătând valoarea rasei, venerabilitatea tradiției și sfîntenia ființei etnice. Efectul discursului a fost foarte mare. Pe fețele multora, cari abia acum se cunoșteau pe sine și pe impilatorii lor, „puteai vedea imprimată adîncă durere, pofta răsbunării și a dreptei răsplătiri. Patruzeci de mii, ca o voce declarară, că națiunea română, suverană, acum și în viitor, vrea să fie respectată în vechiul său pământ, iar limba românească, tezaurul său scump, să se introducă și

să se vorbească în cameră și școale, în biserici, la deregătorii și la tribunale. Și această declarație, ei au confirmat-o prin jurământ solemn — spune un martor ocular¹⁾.

Ideea unirii tuturor Românilor în 1848 și lipsa ei la Bărnăuțiu

Intr'adevăr discursul lui Bărnăuțiu în acele timpuri a fost mare. Mare, fiindcă n'a avut precedent la Români. Importanța lui ar fi fost însă și mai mare, continuându-se până în zilele noastre, dacă ar fi căutat să pună în discuție și marea problemă ce privea pe toți Românii dintre hotarele României de azi, problemă care era discutată și pentru reușita căreia luptau frații de peste munți: *problema unirii tuturor fiilor de acelaș neam*.

Am văzut mai înainte cum era privită această chestiune înainte de 1848. Se lupta pentru reușita ei. Această luptă se continuă și în 1848. Revoluționarii Moldoveni, adunați în Bucovina la moșia lui Hurmuzaki, însărcinează pe M. Cogălniceanu, capul lor, să formuleze în scris „dorințele partidului naționalist din Moldova”, ceea ce acesta și făcu. Cheia boltii acestor „dorințe” era „Unirea Moldovei cu țara românească”. Nici ideea înființării Regatului Daco-Român, nu le era străină Moldovenilor, după cum reiese din acuzațiile lui Nessebrode, consulul Rusiei la București, și nici Muntenilor, după cum reiese dintr'o scrisoare din 1 Mai, a judeului regesc din Brașov, către guvernatorul I. Teleki. Acesta spune că mai mulți tineri din Moldova: Gh. Sion, C. Negri, N. Ionescu, Al. Russo, etc. s'au refugiat în Ardeal, avînd de gând să agite poporul și voind „să reînființeze Impărăția Dacă”²⁾.

B. Arcescu, administratorul județului Romanai, scria lui N. Bălcescu printre altele: „... Tot ce ne silim aici este să insuflăm fratelui român țăran adevărata idee de ceea ce poate să-l ducă la fericire și care numai este încorporarea lor cu frații lor...”³⁾

Arcescu scria această scrisoare din Sibiu. Se vede răspicat gândul celor din Muntenia de-a cuprinde soarta tuturor Românilor și din scrisoarea lui C. Roman către S. Bărnăuțiu, amintită mai sus. Insuși Bălcescu într'un manifest scria între altele „... noi Românii nu vom putea fi puternici, până când nu ne vom uni cu toții într'unul și acelaș corp politic...”⁴⁾

Acestea erau ideile călăuzitoare la tinerii din Principate în preajma evenimentelor dela 1848. Dar nu numai intelectualii de dincolo de Carpați mani-

¹⁾ Discursul lui S. Bărnăuțiu dela 2/14 Mai. Ed. Bogdan-Duică, pagina 25.

²⁾ Idem, p. 39.

³⁾ Idem, p. 105, 121, 211.

⁴⁾ S. Dragomir o. c. l. c.

¹⁾ Gramini. *Visul meu în ajunul zilei de 3/15 Mai. Federațiunea*, Blaj, 1872, An. V, Nr. 56, p. 223.

²⁾ C. Suci u. o. c. p. 62 n. 4.

³⁾ S. Dragomir. *N. Bălcescu în Ardeal*. Cluj, 1924, p. 5.

⁴⁾ Idem, p. 14.

festau ideea reînființării Daco-României, ci și Ardelinii, după cum reiese din scrisoarea datată 11 Mai a aceluiași jude brașovean. „Vestea reînființării Daciei — spune acesta — nu a provenit dela refugiații din Moldova, ci dela un Român venit din Muntenia (Treboniu Laurean) și dela un călugăr (N. Bălășescu). Primul, Laurean, a venit în Ardeal, cu concediu de două luni și a vorbit în public despre aceasta...”¹⁾ Înființarea Daco-României și posibilitatea acesteia nu erau ideile exclusiv ale Românilor. Scriitorul sas, D. Roth, tipărește la Sibiu în 1848 o broșură: „Unire și un cuvânt despre o posibilă monarhie daco-română sub coroana Austriei”, spunând că Dacomania este o idee ce s'ar putea înființa aievea în scurtă vreme. Tot el spune că, dacă Muntenia și Moldova s'ar uni fără Transilvania, țara astfel formată n'ar putea dăinui, câtă vreme cu Transilvania împreună, ea va dobândi o alcătuire minunată, rotundă și puternică²⁾ Insuși Kossuth declară lui Bălăcescu într-o convorbire „...Eu aș fi înțeles să se scoale — Ardelinii — pentru independența lor și unirea lor cu Țara Românească, dar asta nu se arată a fi scopul lor. Asta ar fi o idee pe care o înțeleg, deși nu o pot acorda, nefiindu-mi iertat a desmembra statul”³⁾.

Este evidentă deci ideea unirii tuturor Românilor la toți oamenii timpului, interesați în această chestiune. Cum se face atunci că Bărnuțiu, care era considerat conducătorul consacrat al Românilor din Transilvania nu preconizează această idee. Nici într-una din proclamațiile lui, nici într'unul din articolele și răspunsurile la diferite probleme, nici chiar în faimosul discurs, nu pune această importantă problemă? Nici după ce C. Roman îi face aluzie în scrisoarea lui, nici după ce cunoaște gândurile emigranților, nici dupoce sasul Roth, care locuia în același oraș cu dânsul, își imprăștie broșura, Bărnuțiu nu-și întregește programul, ci se mărginește la lupta contra Ungurilor. În discursul dela 2/14 Mai, această chestiune nu e discutată, ci atinsă numai tangențial. În acel discurs, unde discută toate problemele: limbă, naționalitate, drept, religie etc. despre ideea unirii Românilor spune doar atât: „...În ce privește pe Români, ar fi o nebunie, dacă s'ar lăpăda de naționalitate și s'ar uni cu Ungurii pentru cultură. Înțelepciunea spune că Românul să se unească cu Român, Germanul cu German, Slavul cu Slav, pentru înaintarea culturii. Așa dar Românii, mai întâi să se unească între dâșii spre acest scop dala Nistru până la Balcani și dela Balcani până la Tisa”⁴⁾ În raport cu celelalte chestiuni, cărora le consacră pa-

gini întregi, această chestiune e supraficial discutată în două propozițiuni. Și Bărnuțiu, când a scris acel apel în „Foaia pentru minte”, „Dacă se află între noi bărbați... să iasă acum la mijloc, acum să ne arete calea dreaptă, mântuitoare și să zică: veniți încoace, aci să stați, de aci să porniți, cutare să voțiți, acestea pretindeți înainte de toate...”, s'a gândit poate la această chestiune fiindcă el era, după cum am văzut, în legătură cu I. Câmpineanu, care doria ca Românii să fie „un singur popor unit și independent”.

Faptul că Bărnuțiu nu preconizează acest ideal, se explică prin două cauze: prima lui grije era, lupta împotriva Ungurilor cari au cauzat atâtea necazuri Românilor ardeleni și el, ca ardelen, era mai aproape de durerile imediate și directe ale acestora; lupta deci pentru îmbunătățirea soartei lor. În al doilea rând, Bărnuțiu, după cum observă și Bogdan-Duca¹⁾ era un gânditor teoretic; strein de viața reală, închis în lumea ideilor sale. Astfel, fiind izolat de lume, nu putea avea vederile largi ale lui M. Kogălniceanu, N. Bălăcescu, Tr. Laurian și a altor Români cari au cutreerat Apusul.

Bărnuțiu până la această dată, nu trecuse nici odată granițele Transilvaniei, trăise la Blaj și Sibiu. Ceialalți Ardeleni, cu vederi mai largi: Laurian, Bărnuțiu, Bălăcescu ș. a. veniră în contact cu conducătorii Românilor din Principate, pe când Bărnuțiu nu fusese cunoscut de cei mai mulți dintre aceștia, până la adunarea dela 3/15 Mai, după cum mărturisește Gh. Sion. Lumea lui era filozofia lui Kant.

Dacă, însă omiterea ideii unirii tuturor Românilor scade din valoarea discursului dela 2/14 Mai, efectul lui momentan rămâne extraordinar.

¹⁾ o. c. p. 139.

Neamul meu...

Neamul meu, doar Cel de sus,
Jalea vieții tale știe.
Tu calvarul ți l-ai dus
Din robie în robie:

Te-ai născut în umilinți
Și-ai trăit pe azi pe mâine;
Tu'n amare suferinți.
Ți-ai mâncat codrul de pâine!

Te-ai născut în chin și amar
Din cădere în robie.
Și-ai gemut sub jug barbar,
Ani mai mulți de cât a mie.

La Maghiari, Turci, Greci și Ruși...
Ai robii în grea durere.
Și'n robia ta n'auși
Decât Cerul mângăiere.

Țara mea și Neamul meu,
Inima mă doare foarte,
Căci vă 'mpinge-un neam călău,
În prăpastie de moarte.

Perciunatul neam mișel
Ce-a ucis pe Crist pe cruce,
Neamul meu, nu-l vezi pre el
La peire cum te duce!?

Gh. Vraciu

¹⁾ C. Suciu o. c. p. 63 n. 4.

²⁾ I. Lupaș Istoria Unirii Românilor. p. 250.

³⁾ S. Dragomir o. c. p. 18.

⁴⁾ Discursul lui S. Bărnuțiu... p. 168.

Biserica și Școala pe Valea Nirajului

de AUREL HOLIRCA

Am arătat în articolul „Elementul Românesc pe Valea Nirajului”, din „România Eroică” Nr. 1 an. II, situația Românilor pe această vale. Hotărât, pentru a face cunoscut trecutul iobagului român din săcuime, ca și al nemeșului renegat, îți trebue mai mult decât un spațiu de revistă. Articolul trecut, n'a fost decât o înșiruire de fragmente din viața chinuită a oropsitului iobag de ieri. Voiu încerca a reda, pe cât îmi permite spațiul în articolul de față, situația bisericii și școlii pe această vale.

După cum se știe, Românilor, în urma congresului dela Buda ținut la 1299, li se interzice a ținea cult dumnezeesc și a ridica biserici. La fel în diferitele congrese, Românilor li se aduceau diferite acuze, forțându-i a-și părăsi vechea lor credință. Pe lângă toate a-supririile la cari au fost supuși, o parte din Români, nu și-au lăsat credința, suportând orice batjocuri și prigoane, cu seninătate. Cu siguranță, cei slabi de înger s'au lăsat ademiniți și, în schimbul vre-un privilegiu, și-au părăsit credința.

Mulți însă au rămas mai departe credincioși și păstrători ai credinței. Ei și-au continuat viața cu credința în Dumnezeu și nădej-dile primenite în rugăciune. Din puținul lor, cu brațele lor, și-au ridicat câte o bisericuță de lemn în marginea satului, sau pe un deal, alungați acolo de trufia și batjocura asupritorului. Și rezemându-și bătrânețele în cărji, bunicii noștri urcau în fiecare duminică dealul, pentru a respira în liniște, pentru a trăi câteva momente aproape de Dumnezeu, pentru a-și spovedi unui altuia necazul. Și a se încuraja în dureri — visând vremi mai bune.

Pe „Vale Nirajului”, situația, a fost din cele mai grele. Iobagii aduși din diferitele comune românești din câmpia Transilvaniei, cu multă greutate, își vor fi putut înjgheba locul de închinare. Date vechi nu găsești, pentru a cunoaște întreaga dramă a românilor de pe această vale. Cred că toate aceste date au fost sustrase sistematic, pentru ca cetitorul să nu aibă nimic pozitiv la mână. Cu toate

acestea, se mai găsesc, dintre cari voiu înșira câteva mai la vale.

Evenimente mai importante nu s'au întâmplat, decât începând cu anul 1700, când încep desbinările în biserică. Dintre cele mai vechi biserici vom aminti pe cele din Bolintineni, Oaia, Crăciunești, Roteni, Troița, Iobăgeni, Veța, Moșuni, Lăureni, Șard, Ivănești și Sărăteni.

Începând cu anul 1698—1700, datorită propagatorilor, încep și pe valea Nirajului desbinările. La anul 1698, locuitorii din comunele de mai sus, declară că ei rămân în vechea credință în care s'au născut. (Traian Popa — „Monografia orașului Târgul Mureș, pag. 207). Cu toate acestea, nu peste mult, treptat, treptat, îmbrățișează religia greco-catolică. Astfel la 1746 — Popa Andreiu din Ivănești, hirotonit în Muntenia, a depus la 26 Martie anul sus citat jurământul de mărturisire a credinței catolice în fața teologului iezuit Iosif Bologh. În anul 1795 Petru Maior se deplasează la Lăureni, unde era o ceartă între ortodocșii și uniți și împarte în două cimitirul (op. citat pag. 228).

Mai înainte de unire, Românii, Secuții și Cumanii, aparțineau de episcopia rom. cat. de Cileov, până în veacul XV. În decursul vremii o parte dintre Români, ca și Cumanii, s'au contopit în masa săcuilor, cari erau privilegiați, trecând astfel la religia rom. cat.

La anul 1441, încetând existența episcop. Cîlcov, Românii, cari au mai rămas credincioși vechei lor legi, depindeau în cele bisericești de epis. din Moldova, cari le trimiteau preoți de pe la Mănăstirea Neamț și de pe la altele, unde își câștigau puțină învățătură. Preoții se recrutau dintre cantorii bisericești, cari învățau pe de rost rânduiala bisericii, și apoi, în baza unui certificat dat de egumenul mănăstirii, erau consacrați de mitropolitul Bălgradului, ori de vre-un alt episcop, întru preoție. (Șematismul bis. unite 1900 pag. 600).

Comunele de pe Valea Nirajului, până la 1733—1739, aparțineau de districtul Nirașteului, când s'a înființat districtul Mureșului.

Trecând acum la viața religioasă a Româ-

nilor și existența bisericii, vom pomeni câteva cazuri, pentru a se cunoaște mai bine realitatea și durerile trecutului.

Locuitorii comunei Roteni, pe lângă toate străduințele lor, nu pot să-și repare biserica veche, care cine știe de când dănuia. Și cum în anul 1842 aveau un capital de 237,39 florini ungurești, dintre cari 186,37 florini erau împrumutați, protopopul, cu ocazia vizitației canonice prevede următoarele în procesul-verbal „... și bani la oameni slabi sau bucate să nu se mai deie — și cari sunt în locuri primejdioase să se scoată cu jurații megii, până la altă vizitațiune să-i scoată toți afară, altminteri prim curatorul le va plăti”. La anul 1846 credincioșii vând grădina (iosagul) lui Szentes János din Stejeriș (Cserefaláu) cu 66 florini, pentru că nu și-a plătit datoria ce avea la biserică. În 1848 protopopul constrânge din nou pe curator a scoate banii dela datorași, pentru a se putea repara biserica. În cele din urmă, cu banii adunați în anul 1851, nu mai repară biserica veche, (ce s'a făcut cu ia nu se știe) ci cumpără cu 100 R. f. biserica din Band (biserica veche — cei din Band zidindu-și biserică nouă). Și astfel biserica din Band ajunge la Rotin. În ia s'a oficiat serviciul până prin 1930, când a fost interzis de justiție a mai intra cineva în ea, de frică să nu se surpe peste credincioși. Astăzi e o ruină. Unii susțin a se dărâma, alții a o păstra ca monument istoric, dar nimeni nu se îngrijește de a o acoperi. Biserița, cocoțată pe o coastă de deal se macină din zi în zi.

În turla ei cântă cucuveaua — și obrazul sfinților e șters de ploaie. Serviciul religios se face într-o cămară a casei parohiale — și băieții români se uită cu duioșie spre deal, la biserița în umbra căreia au crescut — și oftează.

Cât privește averea bisericii, voiu reda inventarul făcut de notarul tractual Daniel Hărhai, fiind trimis de Mitropolitul Alex. Șterca Suluțiu în anul 1855.

1. Biserica din lemn de brad, coperită cu sindrilă.

Cărți:

1. Evanghelia, legată în piele, manuscrisă în zilele M. Sale Inocențiu prin Serban Ioan Iosif în satul Welchioriu, la anul 1740.

2. Cazania, legată în piele și tipărită în România (vechiul regat), nu are nici o prefață.

3. Liturgia, legată în piele, tipărită în România sub domnia lui Vodăi Ioan Constantin

Basarab în Târgoviște, cu binecuvântarea Mitropolitului Antim Ivireanul 1713.

4. Cațavasieriu. Tipărit în Blaj sub Francisc II cu binecuvântarea episcop. Ioan Bob 1793.

Preotul și biserica posedă 3 jugăre și 300 stânjini arabil, 480 st. fânaș și 250 st. pășune. Aduce venit curat 12 R. f. 23 coroane.

Cantorul posedă 1 jugăr arător și 400 st. vie, evaluat ca aducând venit curat 1.48 R. f.

Aceasta este situația comunei Roteni și ca ea sunt toate de pe această vale.

Sânt Andrei. Au biserică nouă — și casă parohială. Până la 1829 nu se cunoaște cine a fost preot. Dela aceasta dată a funcționat Vasile Andraș până la 1930. Mai târziu a fost administrat de preotul Moldovan Nicolae din Iobăgeni. Venit congrual de 198 coroane 44 fileri.

Iobăgenii: Biserică veche din lemn. La 1841, avea paroch pe Emanoil Caliani. Dela 1852—1882 a fost Moldovan Nicolae, iar cu aceasta dată numărul Românilor din 365 în 1733 scade la 49 și rămâne filie, administrată de preoții din Lăuceni, Șard ori Sânt. Andrei.

Troița: Biserică veche din lemn. Cea nouă, sub acoperiș. Clopotul cumpărat la 1850, Pe coperta matricolei am aflat scris următoarele: „Anul 1848, Decembrie în 7, am plecat pentru consemnarea pagubelor până la Nirașteu, unde ajungându-mă furia rebelilor ajunși în 1848 Decembrie 19, am fost silit de a trece în Valachia, de unde, prin ajutorul Rușilor, m'am retras la Kraciunfaláu (Crăciunești) în 1849 August 7. De aici am fost silit a trece și pe trece 8 luni în țări străine.

Vici George preot gr. cat.
a Sz. Háromsogului.

Și în timp ce bietul preot urmărit, cu siguranță pentru sentimentele lui naționale, din loc în loc, soția acasă era să fie măcelărită de Unguri. Și astăzi se păstrează în sat amintirea și spun bătrânii, cum părinții lor, au făcut de ștraje la casa popii, înarmați cu sape și coase, pentru a scăpa soția preotului fugăr de urgia Ungurilor. Acesta e numai un episod din suferințele și năcazurile suferite de români din partea Ungurilor.

Care e situația astăzi pe valea Nirajului? Nu putem contesta că nu s'a lucrat suficient!

Dar nu destul. Întrădevăr, s'au zidit biserici în comunele; Caronca, Veța, Moșani, Ogari, Șard, Lăurenii, Troița, Sânt. Andrei,

Sovata. S'au renovat cele din Maiod și Nicoleşti. E vrednică de pomenit aici munca și devotamentul preoților P. Matei și Ioan Oltean, cari s'au străduit mult până au ajuns a vedea cum se redeschid altare în satele pe prag de apunere. Dar, în afară de acestea, există în satele de pe vale, comune cu biserițe de lemn și, altare, numai cu clopotniți.

Vom pomeni bisericile din comunele: Roteni, Oaia, Murgești, Păsăreni. Bolintineni, Sănișor, Iobăgeni — biserici vechi de lemn pe prag de ruină — iar în altele: Săn. Văsi, Buza, Călușer, Suveica, numai clopotniți — iar în celelalte, nici atât măcar. E absolută nevoie de o intervenție energică, pentru că numai așa vom putea readuce elementul pierdut la vechea lui credință. Și apoi trebuie înmulțit numărul preoților. Cum să putem spera la redeșteptarea Românilor maghiarizați, când pentru 70 sate, maghiarizate, câte sunt în lungul râulețului Nirajul — avem abia 6 preoți greco-catolici și 3 preoți ortodoksi? Doar tocmai datorită acestei lacune s'a pierdut elementul românesc. Bietul sătean, pentru un bot, trebuia să călătorească zeci de km. Și câte nu se întâmplă în viața unui om, când știut este că absolută consolare o găsești doar în rugăciune, sau în spovedanie. Aci oamenii, lipsiți de preoți de legea lor, au îngroșat, treptat, treptat, numărul Săcuilor, cari aveau preot și biserică impunătoare.

II. Școala

Școalele românești în comunele de pe Valea Nirajului s'au deschis după anul 1750, datorită străduințelor depuse de iezuiți, pentru a acapara elementul românesc și a-l face a accepta catolicismul. Prima școală a fost în com. Oaia. După anul 1788, școalele se îndesc, și astfel găsim școli românești în următoarele comune de pe vale: Bolintineni, Lăurenii, Șard, Moșuni, Coronca, Ivănești, Păsăreni, Crăciunești, Troița, Sânt-Andrei. Dar aceste școli au avut o scurtă durată. Și cauza o găsim în faptul că învățătorii, ca și preoții, erau foarte prost salarizați. Astfel în Ivănești preotul are un teren de casă lung de 21 st. și lat de 15 st., iar învățătorul, teren de casă lung de 16 st. lat de 9 st., lea fa preotului 22 mierțe de bucate și 5 florini, a învățătorului, 22 mierțe de bucate și 3 florini. (Monografia orașului Tg. Mureș, Traian Popa pag. 252). Avânt mai mare iau școalele de pe vale, în

timpul lui Gh. Șincai, care a pus mult interes, pentru buna funcționare a școalelor pe această vale, cunoscând situația vitregă, în care se aflau românii.

Odată însă cu înlăturarea lui Gh. Șincai (1794) din funcția de director al școalelor din Ardeal, și școala românească începe să slăbească. Rând pe rând școalele își închid porțile, rămânând astfel bieții Români fără învățtură în limba lor. Odată cu închiderea școalelor românești, se populează școlile ungurești.

Această năpastă o cunoaște cercetătorul obiectiv, și cu multă durere trebuie să recunoască că, odată cu închiderea școalelor românești, neamul nostru a regresat enorm. Copilului, odată intrat în școalele ungurești, limba românească îi era interzisă, și astfel neamul s'a măcinat și distrus asimilându-se în masa săcuiască. Incercări de redeschidere a școlilor se fac, dar din cauza sărăciei bietului iobag, nu se pot întreține și repede se închid. Astfel este cazul com. Crăciunești, unde, în anul 1872, încep veniturile școlii. Din donațiuni se strânge suma de 72,26 florini, făcându-se cheltuieli de 61 florini. Școala au ajutat-o 35 locuitori din Crăciunești și 6 locuitori din com. Foi. Primul învățător a fost Petru Igaș.

Dar și această școală are o viață scurtă, abia 13 ani. Și la 1885 socotelile bisericești, care susțineau școala, se încheie cu următoarele sume: — venituri, — 174,08 florini
cheltuieli, — 176,15 „

La fel în comuna Roteni se adună fonduri pentru școală. Prima socoteală aflată datează din 1875, Ianuarie 2, când s'a făcut revizia fondului, constatându-se cu această ocazie suma de 30 florini. De unde provine suma nu se știe. În anul următor, 1750, 30 Ianuarie, aflăm la venituri 54 floreni 76 fileri. Cheltuieli n'au fost. În anul 1877 în 15 Dec. făcându-se socotelile bisericii, se constată că veniturile sunt de 68 fl. 76 fileri, „după ce s'a plătit pentru bănci la școală cu munca maestrului cu tot 1 florin”. Ultima socoteală este făcută în 1883, în ziua de 19 Februarie, în casa curatorului Curta Petru, din care reiese că datorau școlii 14 locuitori suma de 73,79 florini, care s'a și încasat. La capitolul „erogațiuni”, e trecută următoarea propoziție. „La clopotul cumpărat în folosul bisericii în preț de 106 florini s'a dat capitalul școlii”,

Cu această dată, capitalul școlii se stinge, înainte măcar ca școala să se fi deschis. Astfel de începuturi s'au făcut aproape în fiecare comună de pe valea Nirajului, dar au rămas numai începuturi.

Note și însemnări ale învățătorilor, cari erau și cantori bisericești, se găsesc aproape la toate bisericile. Astfel pe „Strașnicul” bisericii din Troița găsim următoarele: „Acest strașnic a fost cumpărat de mine Nicola Oprea învățător la 1864” De unde denotă că și în Troița a existat un început de școală românească. Unii bătrâni își amintesc de urmașul lui Nicolae Oprea, un oarecare Ioan Beuș, care a fost învățător. O astfel de școală a existat la Sânt-Andrei, la Tirimioara. Bătrânii povestesc cum învățau buchile pe podmolul bisericii.

La fel găsim notat pe coperta „Apostolului” din com. Murgești, date referitoare la începutul școlii românești. „...Eu subscrisul m'am născut în anul 1836 în 17 zile ale lui Sept., funcționez în serviciul cantoral și învățătoresc din 15 Noemvrie 1859 (Urmează diferite însemnări familiare).

Urmează apoi: „Mai întâiu am fost învăț. în Medeșfalău (Mureșeni), apoi în Caronca, până la 15. VII—1863, de unde, strămutându-mă cu locuința la locul de naștere în com. Sz. Benedek (Murgești), servesc ca cantor și învăț. din anul 1863, când s'a început școala, până azi 14 Maiu 1873”.

Ioan Huruban, învăț. și cantor.

Școli românești au mai existat și în comunele Lăurenii, Bolintinenii, Șard, Moșuni și Veța. Toate aceste școli au avut o scurtă existență, fiind înăbușite de școlile ungurești. Cele mai bine cari s'au păstrat și funcționat au fost cele din satele pomenite la urmă. Acelea s'au păstrat datorită faptului că sunt comune absolut românești, cu excepție Șardul și Moșuniul, cari au și un mic număr de Unguri, și deci n'au putut fi înăbușite nici sugrumate de școli ungurești. Cu toate acestea, persecuții au fost destul de mari. Școalele din Moșuni și Veța, întreținute din sărăcia bieților români, au fost nu numai odată închise, iar locuitorii, obligați a-și trimite copiii la școala ungurească din com. Beu, iar cei din Șard, la școala ungurească din com. Tâmpa.

Astăzi situația este alta. În fiecare comună aproape, este școală de stat. Datorită hărniciei învățătorilor, copiii iobagilor de ieri

încep să fredoneze doine, cari au amuțit odată; vorbesc iarăși limba uitată de părinții lor și joacă jocurile noastre naționale. În unele comune ca Oaia, Caronca, Păsăreni, Ciociunești, Tirimioara, datorită străduințelor depuse de învățători și notari, s'au introdus costumele naționale.

S'au ridicat școli impunătoare în comunele: Tirimioara, Caronca, Ogari, Ivănești, Maiord, Oaia, Păsăreni, Murgești, Crăciunești, Nicoești, Sovata, Sânt-Andrei, Bolintinenii — și sunt în curs de edificare alte câteva.

Dar redresarea elementului românesc nu se face din birouri. Aceasta necesită muncă, străduință, oboseală, fanatism, dacă nu mesionism. Și ea nu poate porni decât dela învățători și preoți. Ei cari cunosc sbuciumul și mârșăviile trecutului, cari ne-au distrus neamul, pot repara trecutul.

Viața românismului de pe această vale e o pagină tristă în istoria neamului nostru, o pagină îndoliată. Fie ca învățătorii și preoții, cei cari trăiesc întreaga dramă a desăgării românismului de pe Valea Nirajului, să rupă doliul și să înceapă o pagină nouă, scrisă cu azur, pagina redeșteptării și înălțării acestui mândru și dârz popor de plugari, oropsit până astăzi.

Cărți de căpătâi

În niziunța noastră de a provoca dezvoltarea unui puternic dinamism național, nu trebuie să uităm și vehiculele, cari ne pot duce spre acest mare rezultat.

În această ordine de idei, ținem să atragem atenția distinșilor noștri cititori asupra operelor directorului și colaboratorilor acestei reviste. Deocamdată le recomandăm procurarea cărților scrise de directorul nostru Dl Ion Colfescu-Delaturda.

Sunt cărți „gândite, cari nu sunt o lectură de siestă, nici de trecere de vreme, ci de pus la căpătâi, de gustat pe îndelete, cu pauze rodnice în reflexiuni, cărți cari nu-și găsesc perechea în literatura noastră sociologică”, după cum se exprimă cu privire la penultima, răposatul profesor universitar, de pioasă amintire, V. Bogrea.

Aceste cărți sunt:

1. „**Fericire Pământească**” (București. Tip. Astra, 1902) — lucrarea de adolescență.

2. „**Viața Morală a Popoarelor și Războiul Mondial — Cauze și efecte**” — lucrare din care se poate vedea rolul capital al spiritualității care ne animează în marile evenimente.

3. „**Război și Civilizație**”, ideologia animatoare care ne-a condus la și prin marele război.

4. „**Spirit și Materie — Eroismul în Viața de Stat**”, care poate fi privită ca biblia timpului prin care trecem.

Cea din urmă se poate procura la redacție, iar celelalte se pot consulta în bibliotecile publice.

Noua ofensivă sanitară

de AT. MOTOGNA

Generalul dr. Marinescu, ministrul sănătății și asistenței sociale, a angajat personalul sanitar pendinte de acel departament într-o uriașă campanie sanitară. Cu începere dela 1 Aug. curent, și vreme de două luni, 284 echipe sanitare, înzestrate cu tot arsenalul medical de imediată necesitate, cutreeră satele dela o margine a țării la cealaltă, depistează bolnavii, povăduiesc regulile de igienă, adeseori iau parte activă la restaurarea igienei în sate, cari rar au avut prilej să se întâlnească cu vre-un medic.

După strădania doctorului Costinescu, fostul titular al ministerului respectiv în guvernarea prezidată de d. Gh. Tătărescu, care a făcut tot ce omeneste a fost posibil pentru sporirea instituțiilor de asistență medicală și înzestrarea lor, muncă încheiată cu un inventar de realizări dintre cele mai valoroase, inițiativa generalului Marinescu vine să completeze un plan de organizare sanitară, menit să ne mântuie de multe umilinte și, mai ales, de nesfârșite pagube în chivernisirea materialului uman. Și se pare că ministrul Marinescu a sesizat mai îndeaproape insuficiențele sanitare existente în mediul rural, luând măsuri cari să ducă nemijlocit la înlăturarea lor.

Spunem aceasta, după ce ni-au parvenit primele constatări făcute de echipele trimise să facă apostolat sanitar în satele provinciei noastre. Se vedește din acestea, că nu numai lipsa medicilor în sate este cauza care contribuie la răspândirea bolilor, urmare căroră pierdem anual un formidabil număr de vieți și în deosebi dintre acele tinere, mai ales copii din prima vârstă. Lipsa de igienă, în primul rând, și proasta alimentație, în rândul al doilea, sunt năpaste cari ne vămuesc capitalul omenesc într'o măsură imputabilă.

Cu o perfectă cunoaștere a realităților, dl ministru Marinescu a pornit la drum să întocmească o hartă sanitară a țării pentruca, în baza acesteia, să dea personalului sanitar directivele de muncă în viitor. Iar, prevăzător cum pare a fi, de-o potrivă cu ceilalți membri din guvern, a luat-o dela litera a, — dela mătura-tul locuințelor și curților, curățenia corporală și a îmbrăcămintei, apoi dela problema alimentației,

continuând cu îngrijirea fântânilor și latrinelor, cu scopul de a se instaura în satele noastre un minim de igienă absolut necesară păstrării sănătății. Concomitent cu această trudă medicii, examinând populația satelor, întocmesc fișe individuale de sănătate, cari vor învedera întinderea și ravagiile bolilor, în baza acestora putându-se pleca încă de a doua zi la o nouă campanie de combatere a tuturor insuficiențelor catalogate.

Având aceste relațiuni, până și cei mai puțin inițiați în treburi de sănătate vor putea aprecia valoarea inițiativei ministrului sănătății. E tocmai ceea ce ne lipsea amarnic: să ne cunoaștem satele cu toate suferințele lor, pentruca cunoscându-le, aparatul sanitar de stat să fie mobilizat în locurile primejdiate cu tot arsenalul de trebuință spre a învinge năpastele.

Și, ca un prim rezultat, se cuvine să însemnăm cu toată satisfacția meritată, înțelegerea sătenilor și entuziasmul personalului sanitar repartizat în echipe. Din ambele părți s'a vădit dorința și voința de a birui, de a isprăvi cu o lume de nevoi, de a realiza o operă constructivă de durată. Populația satelor a întâmpinat echipele sanitare în straie de sărbătoare, cu casele frumos orânduite, cu silința de a înlesni trimișilor statului să-și împlinească chemarea cu cel mai mare folos. La rândul lor medicii, surorile de ocrotire și întreg personalul sanitar auxiliar continuă a lucra cu entuziasmul începutului, cu nădejde și hotărâtă voință de a ridica vălul întunericului și a deschide căi de lumină și sănătate. Din ambele părți aceeași armonioasă înțelegere și aceeași hotărâre de a înjgheba un început de viață nouă, în spiritul timpului.

Și vrednic de însemnat, cu toată mulțumirea posibilă, e faptul că satele noastre de pe acum se prezintă parcă mai ordonate, mai curate, mai atente față de regulile de sănătate. Țăranii sunt mult mai preocupați de curățenie, decât înainte. Le este mai la îndemână să țină ordine și curățenie în acareturile lor. Se îngrijesc de fântâni, de șanțuri, de latrine și de tot ce interesează resortul sanitar. De unde până acum treburile acestea n'aveau nici o însemnătate în

preocupările ruralilor, mai nou, li se acordă o deosebită atenție.

E un progres care se cere relevat și, mai ales, încurajat. Căci numai în acest fel vom putea dobândi, pe lângă bunăstarea materială și culturală, și pe aceea a sănătății obștești, — cea dintâi și cea mai de preț zestre de viață a oricărui popor civilizat.

Firește, începutul făcut de d. ministru Marinescu va trebui continuat cu sporite silințe și îndoite, înzecite și, la nevoie, însulite forțe. Cât mai mult și cu cât mai multă energie, să se

deretice în vetrele țărănești. Să li se scuture paiele din așternuturi, să li se scolească în strachini, să fie puși să-și construiască fântâni, băi comune, latrine igienice și tot ce ține de confort și sănătate. Cunoscând înțelegerea plugarilor noștri și voința lor de a se pune în pas cu progresul realizat de civilizația umană, îndemnând și sprijinind după cuviință silințele tuturor, oficialitatea noastră va realiza o operă de imensă valoare, schimbând și traiul și fața scumpei noastre Țări.

Inainte!

Presă și misionarismul de Stat

de ITALICUS

Ritmul vremii impune o nouă concepție de viață. Asociațiile de presă, ca și multe alte organizațiuni și instituțiuni de stat sau particulare în felul cum se prezentau, au devenit anahronice. Constituția cea nouă prinde bine necesitățile momentului, atunci când decretează în art. 4: „**Românul trebuie să aibă ca principal resort al vieții sale Patria**“. Acest principiu introdus în legea fundamentală a țării răstoarnă complet, concepția pe care o aveam până acum despre rolul nostru în complexul vieții de stat.

Până acum Patria era a individului. Acum individul devine o celulă vie a națiunii, însă nu în funcție de individ, ci în funcție de națiune, de Patrie: Individul, familia, orice organizație în stat, iau rolul de celule vii ale Patriei, ale națiunii, cari sunt datoare, în virtutea unui imperativ sacru, care trece peste existența lor individuală, să funcționeze, să trăiască, să se sacrifice pentru idealurile comune ale rasei, ale națiunii din care fac parte.

Dacă, până acum, Patria a putut fi ocrotitoarea tuturor; acum Patria a devenit supremul ideal al fiecăruia, ideea pentru care trebuie să trăiască și să moară orice fiu al Ei. Dela cel mai mic, până la cel mai mare, dela meseriaș și muncitor, până la gânditor, totul trebuie să se subordoneze Patriei.

Stăm azi în fața unei lumi noi, care cere o reînnoire totală a tuturor organizațiilor vieții publice, ca și a individului singuratec. Această necesitate se impune cu atât mai mult aceluia care poartă condeiul în mână, aceluia care se

comportă ca depozitari ai gândirii naționale, ziaristilor și publiciștilor din tot cuprinsul țării. Astăzi presa nu se mai poate concepe decât ca un vehicol de purificare, de afirmare, de regenerare națională.

Ziaristul timpurilor noi nu mai poate fi ziaristul de concepție veche, care confunda rolul său cu necesitatea de afirmare a partidului sau coteriei din care făcea parte și de a combate, ponegri sau compromite pe adversarii zilei; ziaristul lumii noi trebuie să fie mai presus de toate al Patriei și al Neamului său. Aceasta e ideea care trebuie să stea la baza oricărei organizații de presă, ideea care a dat naștere noii organizațiuni: „**Uniunea Ziaristilor Români din Transilvania**“.

Aici trebuie să fim însă atenți. Sub cuvintele Patrie și Neam se pot înțelege multe, mai ales de către cei ce nu-și dau silința, sau nu sunt în stare, să le disece conținutul. Desigur că un minoritar, care nici nu cunoște limba statului, va gândi altfel decât un Român de sânge. Și un Român de sânge, care însă constituie o celulă moartă a neamului său, va gândi iarăși altfel decât Românul trezit la viața spirituală, identificat cu înaltele aspirațiuni ale neamului său și cu necesitățile vitale ale Patriei sale. Multe sunt de examinat la acest capitol. Să ne gândim pentru moment numai la puzderia de publicațiuni aparținătoare indivizilor sau asociațiunilor cari, în anima lor, nu au nimic comun cu Patria, cu națiunea alcătuitoare de stat, în mijlocul căreia se manifestă.

De aci rezultă marele rol al ziaristiceii române: de a face din fiecare Român o celulă vie a neamului, de a readuce la viață, la afirmațiune, la lupta pe teren, întregul corp al națiunii; de a purifica, unifica și dinamiza întreaga viață spirituală a neamului nostru. Este o operă grea, care implică multă energie și grele sacrificii. Ziaristica apare deci ca o înaltă misiune de ordine națională, patriotică și umană, care trece peste orice preocupări individuale sau trecătoare: este nervul națiunii, sângele care circulă, energia creatoare în plină fermentațiune.

O națiune pe cale de regenerare nu mai poate tolera ziaristica de șantaj, ziaristica care înțelegea de a promova idei și țeluri cari pot sta în contradicție cu țelul suprem: Patria și continua ei devenire. O puternică mișcare s'a determinat în acest sens, mișcare menită de a pune statul și țara aceasta pe un nou pedestal. Rolul ziaristiceii române nu poate fi altul decât acela de a se indentifica cu această totală renovare a vieții naționale, de a se face șampionul ei. Altfel n'ar mai fi ceea ce trebuie să fie: nervul țării, nervul națiunii; sângele care circulă, viața care se transmite în toate țesuturile vieții publice.

Ce mare, ce nemăsurat rol îi este rezervat ziaristului român! În virtutea acestui mare rol se impune necesitatea existenței, pe tot cuprinsul

țării, a organelor de publicație, cari să pună în circulație sângele spiritual propriu regiunilor respective, pentru a-l valorifica și pune în concordanță cu spiritualitatea generală a neamului, cu anima lui. Astfel se va infiripa forța de afirmațiune generală, spiritualitatea specifică a neamului întreg și încadrarea acestei spiritualități în concertul popoarelor; i se va determina locul specific în cultura universală.

Sunt probleme capitale, pe cari timpurile prin cari trecem le aduc la suprafața preocupărilor noastre de toate zilele: ridicarea maselor la viață, punerea în posesie a națiunii române asupra bunurilor materiale și spirituale, deparazitarea țării de elementele periculoase și disolvante, asimilarea spirituală a elementelor etnice cari nu sunt în contradicție cu imperati-vele noastre patriotice și naționale, crearea armatelor de ocupațiune a fortărețelor industriei și comerțului, înscăunarea cinstei, ordinii, disciplinei, a moralei creștine, a muncii creatoare în întreg organismul statului; sunt tot atâtea probleme pe care ziaristii și publiciștii români sunt dator să le frământă, să le ia drept obiect de preocupare și de afirmare zilnică.

Toată anima națiunii respiră prin ziaristul român. Anima lui e anima țării. De aceea cultivarea și pregătirea ziaristului român e o datorie, o operă națională și de înalt patriotism.

In contact cu realitățile

de ION COLFESCU-DELATURDA

Cel ce vrea să determine curenți de regenerare în țară, acela trebuie să vină în strâns contact cu realitățile. Prezența la fața locului îți dă posibilitatea de a trăi specificul respectiv și de a reacționa în contra relelor existente. Nu e nevoie să procedezi sistematic. Stări de lucruri similare vei găsi pe toată suprafața țării, pentru că toate pornesc din aceeași stare de spirit.

Impins de această imperioasă necesitate nu mă dau în lături de la nici un sacrificiu, atunci când e vorba de a veni în contact nemijlocit cu lipsurile de cari suferim, ca și cu realizările cu cari ne putem mândri.

Nu e nevoie să te îndepărtezi prea mult de centrul tău de activitate, pentru a te izbi de realități crude. Lipsa spiritelor animatoare, lipsa fermentatorilor, a creatorilor, a lucrătorilor, se simte pretutindeni.

Într-o mare comună din apropierea capitalei Ardealului, am găsit o școală cu totul insuficientă și așezată astfel încât unii copii trebuiau să facă 3 km. pentru a ajunge la ea. Din 459 copii de școală, s'au înscris 330. Socotind pe cei cu frecvență neregulată, vedem că în această frunză comună românească jumătate dintre copii rămân neșcolarizați.

Starea aceasta de lucruri este în legătură cu zizania care domnește între conducătorii intelectuali ai comunei și influența nefastă a partidelor politice. Ar fi fost suficientă prezența unui animator, pentru ca starea de lucruri să se schimbe radical.

Într-o altă comună frunză, cu locuitori înjumătățiți, români și unguri, cei din urmă având o casă culturală, admirabil organizată, cu radiofonie cu bucătărie pentru a deprinde fetele cu treburile casnice, afirmarea românească este aproape zero. Limba maghiară și astăzi predomină în comună, iar

românii se prezintă într-o tristă inferioritate. Voința de afirmare nu lipsește. Incurajarea de sus se transformă însă în paralizare și toate așa zisele progrese se rezumă în forme, prezentate drept fond, pe când minoritarii își continuă calea, lucrând pe fond solid.

Dar să trecem peste munți și văi, prin câmpii înflorite și pline de roade și să ne oprim la o extremitate a țării, la un mare port maritim, principal punct strategic al afirmării românești, în lăuntrul și înafara graniței. Specificul locului te stăpânește dela primul contact. Lucrări, în aparență, de mare anvergură, lăsate în păraginare. Blocuri de piatră destinate a servi pentru o anumită indignare, și aceasta peste măsură de tardivă, se văd înghițite de mare fără de folos. Cel dintâi trecător întrebă, îți va vorbi de vaste panamale cari constituiesc dedesubtul acestor mari lucrări edilitare. Nu e de mirare, pentru că cei ce le-au pus la cale s'au gândit cum să-și realizeze prin mijlocul lor anumite beneficii, și numai în al doilea rând s'au preocupat de mijloacele de realizare pe teren. Beneficiile s'au încasat, lucrările însă nu s'au putut executa, pentru că s'a constatat că mijloacele nu corespundeau necesităților. În felul acesta, milioanele s'au aruncat în vânt, banul public a fost înghițit în parte de cei interesați și în parte de valurile mării, iar lucrările au rămas să fie făcute de alte generații, cu alte deprinderi.

Am spus-o mereu și o repet de câte ori am ocaziunea, că nu inteligența noastră ne asigură progresul. Decât prea multă inteligență, e mai bună voința de afirmare, de înfăptuire pe teren, elanul de a pieri în opera întreprinsă. Când această necesitate te stăpânește, mijloacele de execuție vin dela sine, foloasele publice devin elocvente, iar panamalele dispar. Animatorul trebuie căutat pretutindeni și pe acesta nu-l găsești acolo unde predomină interesul individual sau de gașcă.

În aceeași localitate există o Cameră de Comerț și Industrie. Industria românească lipsește. Însă comerțul a făcut preocuparea de căpetenie a conducătorilor instituției. La 1920 au înființat o școală comercială care, devenită liceu, a fost susținută timp de 15 ani numai din fondurile camerei de comerț, care a cheltuit cu această întreținere circa 26 milioane lei. Dintr'un local dărăpănat, proprietate a camerei de comerț, pus la dispoziție în mod gratuit, s'a înfiripat un liceu, preluat de stat numai după 15 ani de funcționare, liceu care a dat țării o serie de valoroși absolvenți, primind în timpul din urmă, din partea autorităților superioare, laudele meritate, având în vedere că dintre toate liceele comerciale din țară, la examenele de bacalaurat acest liceu a eșit cel dintâiu.

S'au găsit aici animatori. Directorul liceului s'a dovedit un excelent om de muncă și creație. Prezenții Camerei de Comerț de asemenea. Nu cunoaștem pe prezenții consecutivi. Se vede însă că s'a făcut o bună selecționare. Actualul prezident, dl Gheorghiu, este cel mai mare importator de coloniale, învârtind afaceri de milioane. D-sa dovedește, prin însăși existența sa, cum un fiu de țăran de pe plaiurile Moldovei, plecat de acasă pentru a-și câștiga o existență trudită, ajunge, prin muncă cinstită, prin perseverență și pricepere, să devină principalul factor de comerț în primul port al țării, realizând o avere a cărei simbolizare a devenit marele hotel în construcție, destinat să fie cel mai mare, cel mai confortabil hotel din localitate. Exemplul acestui om dovedește ce poate românul atunci când este animat și bine îndrumat.

Macedonenii ca animatori

Pentru că ne găsim pe malurile mării, să ne ocupăm de cele constatate dincolo de Dunăre. Provincia aceasta e pe cale de transformare. Marile înfăptuiri își așteaptă însă animatorii. Din primul moment te impresionează lipsa firmelor evreești de prin piețele publice. Constatarea aceasta trebuie relevată, pentru că lipsa acestui element de disoluție, va constitui o împrejurare decisivă pentru afirmarea românismului în provincia de peste Dunăre. Elementul decisiv pentru regenerarea acestei provincii îl găsim în coloniștii veniți din diferitele părți ale țării și, în primul rând, în elementul macedonian.

În țările balcanice desnaționalizarea Românilor merge în ritm accelerat. Se face o mare greșală, o greșală de neiertat, o adevărată crimă națională, dacă nu se aduc în țară și nu se colonizează în masă acești Români. Spiritul lor de inițiativă, eminențele lor calități de afirmațiune pe toate tărâmurile, independența, cinstea, coeziunea lor familiară, creștinismul lor organic, au făcut din ei elemente de regenerare generală în toată peninsula balcanică. Cheagul lor spiritual, anima lor, moștenită dela stăpânii lumii, este prezentă pretutindeni. Grecia, Bulgaria, Albania, Serbia; toate aceste țări au în structura lor de stat spiritul acestor moștenitori ai stăpânirii romane, spiritul acestor băștinași cari au jucat, față de populațiunile de invaziune, față de populațiunile barbare, același rol pe care l-au jucat străbunii lor în opera de unificare și civilizare a lumii vechi.

La macedonenii spiritul comercial e foarte dezvoltat. Nu numai în Dobrogea, dar în tot cuprinsul țării, orașele minoritare, cu o înțeleaptă și energică conducere de stat, ar putea fi diseminate cu elementul macedonean. După cum asimilarea Cadrilatelului nu s'a putut face până nu s'au adus macedo-

nenii, tot așa, cucerirea vieții economice în centrele stăpânite de minoritari, s'ar putea realiza în largă măsură, cu macedonenii aduși de peste graniță.

Spiritul de inițiativă, animațiunea ne trebuie nouă. Să nu uităm că acela care a pus bazele de existență și a făurit fortărețele spirituale, din cari Românii ardeleni au luptat cu succes împotriva asupritorilor, până la marea unire, au fost mitropolitul Andrei baron de Șaguna, macedoneanul venit din depărtări să animeze și să pună în valoare energiile congenitale ale neamului românesc, aruncate în adâncuri de o milenară stăpânire barbară. Să nu uităm că primele așezări și afirmări românești în orașele ardeleni sunt tot de origine macedoneană. În acest sens să ne amintim de opera marilor români Gojdu, Mocsony, ș. a. Este de constatat că, nu numai statele balcanice, ci și până departe la Budapesta și Viena, orașele au fost împănate cu spiritul de inițiativă, de animațiune, al harnicilor Macedoneni.

Dacă am putut avea, fără știrea și vrerea noastră, un Andrei baron de Șaguna, un Mocsony sau un Gojdu, câți alți mari animatori din rândurile lor nu i-am pierdut și nu i-am dăruit popoarelor cari ne înconjoară. Amintim doar pe Averoff, care, numai lipsei noastre de prevedere, a devenit un principal factor de cultură și progres în Grecia și pe Pangalos, care a revoluționat în timpul din urmă viața politică a statului grecesc.

Nu este o binefacere pentru noi faptul că pătura conducătoare din vechea Serbie, din Grecia, Albania și Bulgaria a fost și este alcătuită din Macedoneni, după cum și clasa burgheză din aceste state este puternic susținută și dominată de același element de vigoare și inițiativă, care este Macedoneanul. Nu poate fi îmbucurătoare pentru noi constatarea că, pătura conducătoare și aceea care produce avuția țărilor amintite, este constituită în esența ei de Macedoneni.

Pentru poporul român, pierderea elementelor macedonene, nu este numai un deficit ireparabil, dar este și un război pierdut față de neamurile înconjurătoare. Noi întărim cu spiritul, cu carnea și cu sângele nostru, popoarele cu care ne putem întâlni mâine pe câmpul de război și cu cari suntem și vom fi totdeauna în război spiritual, acest război constituind însăși viața popoarelor.

Macedonenii au fost și sunt încă, atâția câți au mai rămas, muștarul, fermentul, sarea Peninsulei Balcanice, Pentru ce nu ar fi ei, aici la noi, elementul fermentator și disolvant al tuturor puterilor dușmănoase, cari ne subminează și pentru ce sunt lași să întărească din punct de vedere spiritual și economic alte neamuri?

Acum când politica distructivă a fost înlăturată, colonizarea Macedonenilor s'ar putea face cu mai mult succes. Nu ne mai stau astăzi în cale mercantilismul și interesele electorale ale partidelor politice. Astăzi nu se mai pot făuri legi de improprietărire a Bulgarilor, în detrimentul elementului românesc, cum s'a făcut în trecut de un anumit partid politic, în scop de a salva interesele electorale și pecuniare ale corifeilor politici.

Reversul Medaliei

Dar sunt plângeri scute în contra Macedonenilor. Un valoros animator și om de cultură, dl av. Gheorghe Ionescu Nica din Bazargic, fost magistrat, a susținut că cel puțin 20—30% din macedonenii aduși în Dobrogea sunt Greci și Bulgari camuflați în Aromâni. Ne-a dat exemple cu nume proprii de Aromâni colonizați, cu neamuri foarte apropiate, cu înalte situații în țările balcanice, dușmani declarați pe față și mari luptători în contra românismului. Ce fel de românism se poate face, ne spune dl Nica, cu asemenea elemente și cu alte multe de felul acesta, constituite din capi de familie însurați cu bulgăroaice sau grecoalice, în ale căror familii nu vibrează nici un sentiment românesc, neurmărind în activitatea lor decât un egoist interes pecuniar! De aci susținerea că Aromânii sunt violenți, lași, poltroni.

Este în adevăr necesar să se ia severe măsuri de selecționare. E necesar să se aducă Aromâni, iar nu elemente străine, anarhice, interlope, camuflate ca Români, cu sau fără concursul Societății Macedo-Române, sau a coruptătorilor vieții publice. Trebuie aduse elemente disciplinate și deprinse cu munca productivă. Trebuie înlăturată promiscuitatea cauzată prin mijloacele de mai sus, care a făcut să se nască fricțiuni de natură de a împiedica opera de colonizare și de afirmare românească în cuprinsul țării. Nu se poate admite, în nici un caz, ca această promiscuitate și aceste fricțiuni să împiedice colonizarea în țară a Macedonenilor. Istoria mai veche și mai nouă ne stă martoră că ei, în calitate de moștenitori ai Romei, sunt elemente indispensabile pentru însănătoșirea noastră spirituală. Nu se poate admite, în nici un caz, ca aceste elemente valoroase să continue a fi dăruite Greciei, Serbiei, Albaniei și Bulgariei, sau îndepărtatei Americi, pentru că să continuăm a cultiva în țară pecinginea evreească, care amenință să ne asfixieze. Se poate ca între Macedoneni să fie și elemente slabe — unde nu sunt? — și poate că avem talentul de a le alege tocmai pe acestea — dar, din aceste considerații, nu rezultă

că trebuie să uităm imperativul nostru național și opera făcută de Macedoneni în tot trecutul istoric în peninsula balcanică, ca și la noi, prin oamenii de înaltă valoare, pe care i-am amintit în rândurile dinainte, și a căror activitate, în deosebi în Ardeal, a fost determinantă la un anumit moment istoric.

Aceste fricțiuni trecătoare, nu trebuie să ne facă să uităm că macedonenii rămași la vatră se desnaționalizează forțat, văzând cu ochii, galvanizând cu sângele lor lagărele dușmane, după cum au făcut și în trecut. Această operă nefastă trebuie neapărat împiedicată. O impune o înaltă politică de stat. Macedonenii curați trebuie aduși toți în țară și

diseminați în tot cuprinsul ei, mai ales în locurile periclitare. Trebuie disciplinați, puși la muncă aprigă pe teren economic și național. Trebuie neapărat să ne supunem imperativului categoric: în loc să-i lăsăm să îngroașe rândurile dușmanilor, să-i punem să sape la noi în țară la temelii elementelor indezirabile și dizolvante; să-i infiltrăm pretutindeni, pentruca să le asfixieze și să le ia locul. Să nu confundăm eventualele elemente slabe, cu elementul de elită pe care-l constituie în esență sa Macedo-românul și să nu uităm, nici un moment, că aducerea și colonizarea în țară a acestui element, este o problemă capitală de stat.

Intre bune și rele

Să spicuim și între cele bune și între cele rele.

La instaurarea actualului regim la cârma țării, Camera de Comerț și Industrie dintr-o capitală dobrogeană a fost pusă sub conducerea unui profesor român regătean. A găsit bugetul instituției aprobat de Minister, după toate regulile contabilicești. Realizări, 3.200.000 lei, bani numerar. Din acești bani, 300.000 lei au fost destinați pentru întreținerea liceului comercial din localitate. Tot restul a fost afectat pentru salarii, diurne, diurne pentru deplasări, și jetoane de prezență. Președintele încasa 50—60.000 lei lunar. Un evreu, care ocupa, când venea, un fotoliu, circa 10 minute pe zi, timpul necesar pentru a lua o cafea, încasa 20.000 lei lunar. Contabilul, un bulgar din Sofia, încasa lunar cca 15.000 lei, din care 2000 lei reprezentau deplasarea pe care o făcea prin telefon la oborul de cereale, la distanță de câteva sute de metri. Peste 200.000 lei se distribuiau cu titlu de diurne, pentru servicii fictive. Exemplu: un înalt demnitar primea 9000 lei lunar, cari se trimiteau acasă, fără a presta nici un fel de serviciu. Dnii cenzori, reprezentanți ai ministerului, erau plătiți cu câte 50.000 lei anual. Erau granguri din Minister, dintre acei cari aprobau bugetele. Adică se aplica principiul „dout des” — îți dau eu ție, cu condiția să-mi dai și tu mie. Serviciul acestora consta într-o deplasare dela București, pentru a trage un chef la un restaurant de lux, după ce iscăleau conturile dinainte pregătite. Bineînțeles că banchetul nu era plătit din ceea ce încasau ei, ci din fondurile instituției, cu titlul de cheltueli de reprezentare. Ar fi fost cazul să se împlinească un serviciu, pe care cei doi Administratori financiari puteau să-l îndeplinească fără nici o cheltuială. Advocatul Camerei încasa lunar 2000 lei, neavând nici o activitate.

Rezultă de aci că rațiunea de a fi a Camerei de Comerț din Silistra, era să plătească în fiecare an

300.000 lei liceului comercial, pentruca sub această înfățișare să se poată întreține o serie de paraziți cari se schimbau în raport cu schimbările de guvern.

Cazul digurilor din metropola de peste Dunăre, și cazul acestei camere de comerț sunt numai niște pilde mici, față de ceea ce petrecea în stil mare pe tot cuprinsul țării. Aceasta se cheamă deturnare dela scopul lor, al instituțiilor publice. Această cameră de comerț era creiată pentru a susține o listă de paraziți, pe când legea ei de organizare îi impunea un rol care era completamente abandonat.

Bugetul amintit era destinat, prin natura lui, investițiilor de ordine publică: oboare, șosele spre oboare, diverse localuri, cheiul portului pentru încărcarea cerealelor și în general pentru buna funcționare a comerțului, scop pentru care nu s'a cheltuit nici un ban. Sub titlu de curiozitate notez că evreul casier, fictiv, încasa mai mult salariu decât toți profesorii dela liceul comercial în bloc.

Sub noul regim ministerul a fixat un singur salariu, 6000 lei lunar pentru președintele camerei, după câte știm, aceeași sumă pentru toți președinții camerelor din țară. Pe când sub regimurile politice fondurile instituțiilor alunecau în buzunarele reprezentanților lor, sub noul regim, spre pildă, în localitatea despre care vorbim, s'au pietruit șoselele principale, s'au construit șosele noi de legătură dela toate comunele mari și toate acestea fără nici o cheltuială. Iar instituțiile publice au fost readuse la rolul lor normal. Tot așa, orașul a fost înzestrat cu un monument regesc de proporții impunătoare, fără a se greva bugetul vreunei instituții publice. Străzi întregi de clădiri orientale turcești, factura Osman Pașa, au fost dărmate cu târnăcopul, în locul lor construindu-se blocuri cari schimbă aspectul orașului. Deasemenea artera principală a șoselei internaționale, a

schimbat fața orașului. Rezistența cetățeanului e înfrântă, populația dă concurs, pentru că vede că edilii își fac datoria și că munca lor nu este fără folos.

În chipul acesta se schimbă fața țării, odată cu schimbarea mentalității acelor care conduc serviciile publice.

Influențe reciproce

În localitatea de care ne ocupăm, Macedonenii au jucat un rol în conducere, scăderile despre cari vorbim, ca și cele despre care am vorbit în articolele noastre anterioare, ar fi de natură de a confirma susținerile adversarilor colonizării lor în țară. Se uită însă că atmosfera ambiantă este determinantă în orice activitate omenească. Macedonianul a putut fi cinstea personificată, în munții lui, acolo în elementul care l-a creat și l-a desvoltat și să devină totuș corupt într'un mediu propice acestei stări de descompunere. Cunoșc anumite regiuni dinspre vechea graniță a Ardealului către țara veche, unde aproape că nu există cazuri de promiscuitate, cu toate că bărbații lipsesc cu anii dela domiciliu. Totuș aceste femei, trecute în metropolele din Vechiul Regat, decad de multe ori sub orice nivel. Tot așa și cu Macedonenii. Cei cari pleacă dintr'un mediu pur și ajung în medii corupte, nu au rezistența necesară în fața răului. Nu sunt încă imuni. Se întâmplă ceea ce avea loc în Moldova cu tifosul exantematic: Îl aduceau Rușii cu insectele lor, și noi cădeam ca muștele.

Au fost în adevăr elemente slabe, între cele ajunse la conducere. Nu trebuie însă judecat aspru elementul macedonean din această cauză. Acest element e firesc să aibă concepții tradiționaliste. Cu aceste concepții înarmați, conducătorii lor au putut lucra spre binele țării lor adoptive, dar au putut servi și de coadă de topor în mâinile acelor autohtoni, cu cari au trebuit să lucreze pe teren politic și pe cari au putut chiar să-i întrecă în rele, dată fiind însăș aptitudinea lor de inițiatori și animatori. Grosul Macedonenilor, prin însuș acest fapt, a putut fi răsvrătit de acești intelectuali pescuitori în ape turburi. Acum însă, când nu se mai face politică, când viața publică se îndreaptă spre alte orizonturi, avem puțința de a constata, că sunt elemente de ordine și de creațiune. Într'un deceniu, două, de încuscriri cu elemente românești locale, vor fi nu numai adaptați, dar complet asimilați.

Dacă comerciantul macedonean poate fi întrebuințat pentru a crea marea armată de ocupațiune a industriei și comerțului, țăranul macedonian poate și el să fie întrebuințat, cu tot atât succes, pentru ocuparea regiunilor muntoase din nordul și vestul țării, din munții Apuseni, din munții Ciucului, din Secuime, de pretutindeni unde este nevoie de

ferment, de inițiativă, de afirmațiune românească. Am convingerea că acest valoros element va schimba în scurt timp fața tuturor regiunilor unde vor fi întrebuințați, dacă colonizarea se va face cu toată energia, cu inimă și suflet românesc.

Constatări simptomatice

Ca să ilustrăm necesitățile vitale ale neamului nostru, în raport cu subiectul de care ne ocupăm, să ne referim la unele constatări simptomatice.

Orașul Bistrița, spre pildă, dela preluare și până la 1934, a fost condus de sași. Elementul românesc, intrat în consiliile comunei, fiind în minoritate, n'a avut nici o influență în conducerea orașului. Sașii, ca element absent din viața spirituală a Statului român, au constituit tot timpul un organism mort. Întreaga activitate a conducătorilor sași s'a rezumat la administrația institutelor săsești. Perioada de activitate și de progres, de transformare și de afirmare, începe cu anul 1934, odată cu instalarea Românilor la conducere.

Care a fost evoluția orașului în acest timp, din punctul de vedere care ne interesează? După afirmația unanimă a celor ce au condus orașul, în timpul când mi-am luat informațiile la fața locului, la 1919 erau în Bistrița cca. 800 Evrei, pentru că astăzi să ajungă la peste 3000. Înainte de 1919 întreg comerțul și întreaga industrie erau în mâna Sașilor, Românii fiind inexistenți. Azi comerțul este trecut aproape în întregime, în mâna Evreilor, iar pe teren industrial, în mod timid și anemic, abia dacă apare și câte un Român.

Într'un alt oraș de periferie, în discuția mea cu intelectualii locului, am descoperit lucruri în adevăr revoltătoare, cari, deși le știam ca fiind obișnuite, totuș m'au impresionat adânc.

În timpul stăpânirii românești, populația evrească s'a întreit, iar Românii și Ungurii au stat pe loc. Dar partea caracteristică este că invazia a fost simțită și că anumiți oameni dela conducerea locală au protestat și au cerut măsuri energice de apărare. Rezultatul a fost că anumiți deputați și senatori, pentru interese ușor de înțeles, s'au interpus la centru, luând sub înalta lor protecție invaziunea evrească.

Cauzele răului: spiritul de corupție

Iată dar, cum progresăm noi în anumite orașe din noile ținuturi. Exemplele ar putea fi multipliccate la nesfârșit. Pretutindeni vom constata că valorile invaziei evrești sunt în plină creștere, în detrimentul elementelor de baștină.

Fiind vorba de Macedonieni și de activitatea lor în Dobrogea, e necesar să menționăm, tot după

constatări făcute la fața locului, că Evreii sunt în puternică ofensivă în provincia de peste Dunăre.

Acolo unde Macedoneanul și Transilvăneanul mărginaș — o altă ramură de Români dinamici — n'au ajuns să se afirme cu toate calitățile lor specifice, comerțul mare de export, continuă a fi în mâna străinilor, Armeni, Greci și Evrei. Românii s'au infiltrat însă la sate și aici, au întreprins o operă în adevăr măreață.

Pentru comerțul și pentru industria mare, ne trebuiesc alte îndrumări și alte școli. Ce-i folosește tânărului că învață teorie, când el n'are nici un dinamism practic. Dar nici cunoștințele teoretice nu pot fi valorificate. Comerțul și industria practice, consistente, dinamice, nu se pot înfiripa cu absolvenți cari nu pot fi aruncați în valuri, pentru că nu știu să înoate. Spirit de inițiativă nu există. Limbile străine, fără de cari nu se poate închipui comerț exterior, nu se învață, astfel încât absolventul să se poată servi de ele. Totul este superficial și lipsit de vlagă. Un preșident de cameră de comerț ne relatează faptul că, voind să introducă pe Români ca agenți de bursă, s'au înscris pentru examen 47, pentru ca să se prezinte numai 7 și pentru că să nu se ajungă la nici un rezultat.

În schimb însă, în aceeași localitate, ți se pune în față „afacerea malurilor”, „bulevardul Petre Carp”, afacerile cu exproprierea. Ți se spune că clădiri în stare de ruină au fost reparate, pentru că apoi să fie expropriate, evaluându-se la sume fantastice. Ți se spune că, pentru reparația unei clădiri publice s'a făcut deviz de 200,000 lei, pentru ca să se ajungă la un milion. „Panama cu malurile” cuprinde lucruri de necrezut. După ce s'au înlăturat cei ce puteau executa lucrarea în mod cinstit, s'a ajuns la un antreprenor care trebuia să o execute cu banii lui în 10—12 ani. Se încheie însă, un contract, în care Primăria avansează antreprenorului 15 milioane pentru unelte. Antreprenorul lucrează în limitele acestei sume. Pentru fiecare întârziere Primăria plătește daune. Și dacă, din orice cauză, se întrerup lucrările, e obligată să plătească antreprenorului 8 la sută câștig, la întreaga lucrare, evaluată la cca. 400 milioane lei. Iată dar o antrepriză care nu riscă nimic, dar poate totuși să câștige averi fantastice din risipa banului public. Dar nu este numai atât. Lucrarea trebuia dată specialiștilor, cari să lucreze ziua și noaptea neîntrerupt, pentru că marea să nu distrugă lucrarea odată începută. Astfel cum se lucra însă, piatra era plătită de Primărie cu Kgr. și era aruncată în mare. Nici nu se cunoștea adâncimea. Cântărirea se făcea de un reprezentant al antreprenorului și de un funcționar plătit cu 2000 lei lunar. Orice control era exclus. Astfel sunt prezentate lucrările de către anumiți inițiați cași de

rumoarea publică. S'au angajat lucrări de sute de milioane, cari pentru orice cercetător, fie cât de superficial, erau condamnate înainte de a fi începute.

Cum era să progreseze țara aceasta, când conducătorii aveau o asemenea mentalitate?! Adevărul care trebuie reținut, este că directiva de până acum a Românului, era la profit ușor și fără scrupule, iar nu la operă, la execuție, la folos real, la creațiune. Astfel, și în cazul care ne preocupă pentru moment, inginerii și autoritățile s'au preocupat, în primul rând, de comisioanele, de câștigurile lor personale. Execuția, opera, erau numai mijloace pentru a se ajunge la aceste profituri. Și astfel s'a ajuns la un împrumut proiectat de 500 milioane, la avansarea sumelor investite de către comună, la încasarea comisionelor și la evaporarea lucrării.

Aptitudini destructive

În felul acesta se infiltrează pecinginea evreească și tot străinismul care ne roade. Dar dacă noi nu suntem în stare de a ne afirma în stil mare, în propria noastră țară, decât doar în panamale, suntem totuși în stare să facem alte isprăvi tot atât de impresionale. Avem talentul de a izgoni, de a persecuta pe cei cari ne vor binele și de a cultiva și ocroti pe cei ce ne subminează.

Am văzut cum se întinde, sub ochii noștri binevoitori sau absenți, pecinginea evreească. Să vedem ce se întâmplă cu Macedonenii. Mi s'a povestit un caz tipic. Este cazul fraților Hagi-Gogu din Varia, Grecia, naționaliști înfocați și mari exportatori de brânzeturi din România și Grecia. Tatăl lor a făcut sacrificii nemăsurate pentru românism. Ei înșiși au fost crescuți în fanatismul neamului lor. Au două surori măritate în România și diferite alte neamuri, cu cari trăesc în strânse legături. Stau pe rând în America, la New-York, câte doi ani, pentru a-și intensifica comerțul, aducând mari servicii țării noastre. În dorința de a-și intensifica exportul și împins de marea lui dragoste pentru România, unul din frați, Dumitrache Hagi-Gogu, vine în țară. Indată însă a fost invitat să o părăsească. A fost jignit până la sânge. A crezut că este o eroare și s'a prezentat Siguranței Generale cu toate actele. Rezultatul: să părăsească imediat țara și s'a făcut observații poliției pentru că nu l-a expulzat imediat. Informații interesate și perverse au lucrat din lagărul advers.

Și omul amărât a trebuit să plece, împins cu forța ca să se facă grec. Asemenea exemple îndepartează pe cei îndoelnici și condamnă pe cei valoroși. Căci, dacă marii luptători Aromâni sunt astfel tratați, fie chiar și numai în descendenții lor, ce pildă

se da celorlalți și ce putem noi recolta de pe urma unei asemenea procedări.

Și când ne gândim că numai Grecia mai tolerează astăzi școlile românești și că și această țară le tolerează numai în silă. Grecii le boicotează, părinții și copiii din școlile românești sunt persecutați de autorități. Tinerii români nu sunt lăsați să studieze la universitățile din România. Un tânăr îmi relatează că, numai după un an și jumătate de alergături a reușit să obțină pașaport și că alții nu-l obțin nici în trei ani. „Suntem amenințați și batjocoriți, dacă vorbim românește. Noi însă stăruim și ne vedem de treabă, cu toate că știm bine că cei ești din școlile românești n'au nici un viitor în Grecia, că limba nu ne servește la nimic”. Acestea sunt cuvintele tânărului student aromân, venit în țară împins de dragostea lui nemărginită pentru România.

Persecuțiile îndârjesc pe Aromâni. Acelaș tânăr ne relatează că, la Grebena, unde a învățat el, la 1936 erau 165 elevi, mai mulți decât în școala similară greacă din acel sat. Aromânii suferă boicot, sărăcie, persecuții. Ei însă au conștiința superiorității lor față de Greci. Și din cauza acestor stări, se roagă și ziua și noaptea să vină ziua aceea ca să vadă țara românească, Străinismul, care apasă ca o piatră de moară pe sufletul lor, îi face să vadă România ca pe o țară din povești și să o iubească cu fanatism.

Noi însă găsim mijlocul să-i alungăm și să-i facem plocon popoarelor adverse. Astfel se împăienjinește întreaga Peninsulă Balcanică cu cele mai valoroase elemente pe cari, grație nepăsării noastre, a absenței noastre de pe câmpul de luptă, le aruncăm în lagărul adversarilor. E desolant a asculta pe cei din acele regiuni, înșirând ca nume proprii pe marii factori ai vieții publice din acele regiuni, pierduți, ei și descendenții lor, pentru neamul nostru.

Dar nu numai cei de peste graniță sunt eliminați, ci și noi înșine ne eliminăm și ne aruncăm la gunoi reciproc. Mi se frângea inima, când un român de sânge, în biuroul meu, mi se plângea că de luni de zile stă cu atelierelor închise și ajunge muritor de foame, grație faptului că cei mari dau evreilor până și partea lui din contingentul de import, făcându-i-se existența imosibilă, în industria ce practica, în profitul evreilor, pretutindeni stăpâni pe situație, Adevărat că, în cele din urmă, s'a pus sub protecția unuia din ei Era însă prea târziu. Un alt evreu, mai stăruitor, i-a luat înainte și a pus mâna hrăpăreață pe tot ce se cuvenea Românului.

Numai atunci vom progresa, când vom simți necesitatea imperioasă de înfăptuire în sânge și când vom fi complet liberați de preocupări de parvenire și procopseală.

Cum se prezintă coloniștii

Am spus mai sus că macedonenii și Transilvănenii mărgineni au schimbat fața Dobrogei. În comuna Sarsânlar, am vizitat, la 30 Iulie 1938, casele mai multor Macedoneni și regăteni coloniști. Casele lui Nicolae Tica și aceea a lui Agora Papasterie, Macedoneni din Grecia, nu stau mai prejos de orice locuință orășenească de burghez înstărit. Și în această stare sunt majoritatea locuințelor macedonenilor. Aceasta am constatat-o și am spus-o și cu altă ocazie.

În comuna Adam-Clisi, unde iarăș am făcut un popas mai lung, găsești la Macedoneni aceleași plângeri: „grecii ne persecută”, „nu ne lasă să vorbim românește”, „ne sărăcesc”. Agora Papasterie ne spune: „Sunt din comuna Hrupiștea, jud. Salonic. Avem în comună o școală românească cu două puteri didactice și o biserică, cum nu există în România. Acum doi ani am fost în Hrupiștea. Vorbind românește pe stradă, a venit un sergent și m'a oprit. În urma acestui fapt am fost silit să părăsesc imediat Grecia. La școala cea mare, abia dacă am mai găsit 3 băieți și 3 fete. Din cauza persecuției grecești, Românii li-e frică să mai frecventeze școala și biserica lor. Cel care a trimis copilul la școala și biserica românească, ajunge muritor de foame. Biserica și școala nouă s'au clădit cu jertfe nemăsurate. Hrupiștea este ca Silistra și locuită de Români. E astăzi în decădere, pentru că Românii în Grecia n'au nici limbă și nici posibilități de afirmare economică în calitatea lor de Români. Un grec care nu însemnează nimic, dă la cap marilor familii macedonene. Casa ce am lăsat în Grecia, este mult mai mare și mai frumoasă decât aceea pe care ați fotografiat-o.

„Oropsiți de soartă ca noi Românii Macedoneni, nu cred că mai există. Casa mea a ars chiar în ziua când am fost forțat de poliție să părăsesc Grecia. Fiul meu a construit alta. Toată averea și-a măcinat-o. Acum e muritor de foame, pentru că a fost pus în imposibilitate de a trăi. Casa nu o cumpără nimeni. Toate se fac pentru a forța pe Români să plece, ca să rămână averile lor Grecilor”.

„Ne doare pe noi peste măsură, când știm ce fac Grecii cu noi în Grecia și când vedem pe Greci, stăpâni aici în țară. Cel puțin dacă ni s'ar da posibilitatea să venim în România”.

Teodor State, Aromân din Bitolia, de 37 de ani, venit în România la 1925, căsătorit în Sarsânlar cu o macedoneancă din Hrupiștea. A venit fără nici un ban. Ca și precedentul, a fost împroprietărit cu 10 hectare, din venitul cărora și-a mai cumpărat încă 10.

„La noi în Serbia — ne declară — nu se pot

vinde imobile. Acestea sunt luate de stat pe gratis. Bunicul ne-a lăsat 17 hectare de livezi. Totul a rămas la Sârbi pe nimic. Totuș sunt Macedonenii, cari au venit în țară cu milioane, provenite din vânzarea vitelor: cai, oi, capre etc.

„Moralitatea la noi, e regulă. Familia e sfântă. Infidelitatea casnică nu există. Dar astăzi totul curge în apele sârbești”.

„La noi, dacă te aude vorbind românește, te injură și te bate. Stările de lucruri sunt astfel, că în câțiva ani nu vor mai fi Români în Serbia. Tineretul educat în școlile sârbești, se înstrăinează cu totul. Pe cât noi eram de înflăcărați de sentimente românești, sentimente pe care le vom păstra până la moarte; pe atât este de înstrăinat tineretul. Ceeace am moștenit noi Macedonenii dela moșii strămoși, se pierde văzând cu ochii. Noi nu bem, nu petrecem; numai de gospodărie ne ținem”.

Problema colonizării, e problema refacerii totale

Rămâne binestabilit, că Macedonenii sunt un bun neprețuit pentru noi. Dacă îl pierdem, îl pierdem, pentru că acesta e talentul nostru: să aruncăm la gunoi ce e de valoare, pentru a păstra și pune în valoare gozul.

Cu privire la colonizările de până acum, greșala inițială a fost că s'au luat elemente disparate și s'au pus clae peste grămadă. Astfel, în ce privește Macedonenii, din orice parte ar fi venit, — Grecia, Albania, Bulgaria, Serbia — fie că au fost negustori, fie păstori, fie că au avut sentimente românești, sau iridente grecomane, au fost puși, fără discernământ, unii peste alții în Cadrilater. Nu s'a ținut sama de ocupațiuni, de origină, de influențele pe cari le-au primit dela popoarele balcanice stăpânitoare.

Am făcut din ei cu toptamul agricultori în Cadrilater, fără să ținem seama de nimic, fără să ne gândim, că mult mai mare ar fi fost folosul, dacă i-am fi repartizat pe tot întinsul țării și în toate regiunile expuse, ținând seamă de ocupațiunile, de aptitudinile lor înăscute.

Nu numai din spusele altora, sau din studii, ci din constatări personale la fața locului, m'am convins că Macedoneanul, ori unde îl vei pune, fiind un spirit dinamic, se înfige, subminează elementele eterogene, și devine om înstărit. Nu există element mai bun pentru combaterea judaismului și străinismului decât Macedoneanul.

Trebue să vedem adevărul și să nu ne iluzionăm. Observă, cu imparțialitate, fără păreri preconcepute, părțile satelor ocupate de Macedonenii: case confortabile, cari pot fie învidiate de cei mai înstăriți burghezi, curți curate, împodobite cu flori și cu plantații de pomi fructiferi, grădini bogate, grajduri pentru vite, oi foarte bine îngrijite peste iarnă și cei mai grași miei în primăvară. Și alături îți sare în ochi casa colonistului regățian, cu trei pereți și ușa în pod, cu paragină în jur, cu produsele vândute și băute la cârciumă și cu gândul de reîntoarcere la locul de origine.

Am cunoscut coloniști improprietăriți cu câte 10 hectare, cari cântau cu scripca prin cârciumi și nu știau unde le e locul, pe care-l lucrau Bulgarii în parte. Nu există Macedonean, care să-și dea pământul în parte. Câți Macedonenii au fost colonizați, toți s'au înfipt și s'au dovedit excelenți gospodari, deși au fost adesea puși în condițiuni de existență cari nu se potriveau cu deprinderile lor.

Vine Macedoneanul, e improprietărit cu 10 hectare. Scoate dela chimir ce bruma a ridicat el la origine pe averea sa mobilă și-și mai cumpără pe cât i s'a dat, sau chiar înzecit, cum am văzut cazuri. Și devin focare de producție, exemplare rare de gospodării demne de a fi imitate pretutindeni.

Așa s'ar fi prezentat Macedonenii, dacă ar fi fost trimiși în orice parte a țării. Ei sunt pentru România un „à tout”, pentru a pune stăpânire pe regiunile înstrăinate, pentru a elimina elementele dizolvante, pentru a dinamiza, a galvaniza viața publică.

Sunt și în țară asemenea elemente. Nici acestea nu trebuiesc neglijate. Dar Macedoneanul e o comoară care ne scapă printre degete. Problema macedoneană trebie studiată de urgență. Nici un moment nu este de pierdut. Să fie aduși toți și întrebuințați după aptitudinile lor. Chiar și de origine trebie să se ție seamă. Trebuiesc puși în grupuri, după originea locului de unde au plecat. De exemplu, cei din Grebene să devie insule în Maramureș; cei din Vodena să devie insule în Bucovina etc.

Problema macedoneană se impune a fi studiată imediat, a fi pusă la punct și executată pe teren cu toată energia și fără nici o cruțare. Să ne fie un memento de fiecare clipă: comoara aceasta nu trebie pierdută; e principala avere de care putem dispune pentru totala refacere a țării.

Să nu ne lăsăm influențați de impresii trecătoare. S'a spus și se spune în anumite cercuri că Macedonenii sunt un element de dezordine, de gravă amenințare a ordinii sociale. S'a făcut mare caz de sentimentele ce ar fi avut pentru o anumită politică de dezordine. E cu desăvârșire fals, atât pentru Macedonenii, cât și pentru locuitorii de la sate în general. Tot pescuitorii în apă turbure au exploatat cheștiunea.

Să se pue statul acesta pe muncă sănătoasă; să se însănoșeze viața publică; să se pue ordine și disciplină în toate; să se dinamizeze și galvanizeze corpul națiunii, și Macedonenii, alături de ceilalți fii ai țării, vor preamări pe cârmuitori și timpurile cari le-au dat posibilitatea de a se valorifica și de a trăi o viață reconfortantă, spiritualizată, într'un stat care este plămădit de ei, rupt din anima lor, și care păsește cu pași gigantici spre împlinirea destinului său.

Erata

La pag. 47 rândul al 9-lea de sus coloana a 2-a, în loc de ceva a se citi **seva**

La pag. 48 rândul al 2-lea de sus col. a 2-a se elimină cuvântul **cu**

La aceeaș pagină aceeaș coloană rândul al 7-lea de sus a se citi în loc de constituent **consistent**

CRONICI

CĂRȚI-REVISTE-ZIARE

Dr. S. Relli: *Biserica ort. rom. din Maramureș în vremurile trecute.*

La Cernăuți, a apărut, în editura Mitropoliei de acolo, această carte de popularizare, cu 250 pagini, care costă 100 lei.

Cartea este scrisă cu prilejul înființării noiei episcopii ortodoxe a Maramureșului și, firește, pentru popularizarea acestei instituții, care a atins o veche problemă deschisă a neamului nostru: *problema unificării bisericești a Românilor* — și cum zice profesorul Ghibu: „*integrarea lor în cadrele bisericeii universale creștine*”. Problema nu se rezolvă nici de cum cu noua episcopie. Ea o pune însă mai serios, decât până aci. Insuși I. P. S. Mitropolit Visarion al Bucovinei, ctitorul noiei episcopii, pune chestiunea larg de tot în cuvântarea pe care a rostit-o în 12 Dec. 1937, în prima adunare eparhială constitutivă a noiei instituții inițiate.

„Vorbitorul acestor cuvinte — zice I. P. Sfîntitul — nu e un neprieten al bisericii romano-catolice, dimpotrivă, recunoaște acelei biserici superioritatea organizărilor administrative și culturale, și i le prețuiește admirând și munca misionară, ce depune...”

„Fi-va vreodată voia lui Dumnezeu să fim toți Românii sub sceptrul Romei, o vom face bucuroși, în bloc; — zice I. P. S. Mitropolit Visarion — deocamdată, însă, — continuă I. P. S. Sa — veacul și împrejurările în cari trăim, ne cer să fim o unitate națională și religioasă, adică români și ortodoxi într-o singură țară și sub o singură conducere aflată în lăuntrul granițelor țării”.

După aceste cuvinte de introducere, I. P. S. Sa culminează în următoarea declarație:

„Dela reunirea politică din 1918 vîlădicii uniți cu Roma au avut vreme de 20 ani liberi, spre a ne uni pe toți cu scaunul patriarhal de acolo (adică dela Roma...) dar n'au săvârșit asemenea lucru, pentru că nu e de lipsă neamului românesc (...?). Acum e rîndul nostru să-i poftim cu toată dragostea în Domnul și a-i readuce sub sceptrul Patriarhiei din București, numai în atîtea luni, știut fiind, că și clerul, și poporul de sub cărmuirea lor pastorală doresc de mult această sfîntă reîntoarcere”.

Am reprodus aceste cuvinte, din paginile 225-226 ale cărții, ce semnalăm, pentru că considerăm, că prin ele se pune, cum nu s'a mai pus nici odată de către un arhieru, marea problemă, care singură covârșește toată chestiunea bisericească de la noi, și care ar trebui cumpănită și analizată creștinește și românește, și credem, că nu e prea greu de a găsi o soluție acceptabilă pentru ambele părți, cari deopotrivă sunt animate de iubire de neam și de biserica lui Christos.

Atât, ca semnalizare...

Dr. I. D.

„Oameni din Sălaj” de Ion Ardeleanu senior.

Tînărul director al școalei primare din Tășnadul Sălajului, harnicul cercetător al trecutului, ne-a dat o nouă și frumoasă carte, sub titlul de mai sus. Tipărită în condițiuni bune, cu gust și simț național, în tipografia „Luceafărul” din Zălau, carte, de peste 200 pagini, costă 100 de lei. Valoarea ei literară și morală o face însă indispensabilă în fiecare casă de Român, care ține să-și cunoască țara.

Impărțită în patru părți, ne dă o galerie întreagă de figuri eroice, cari au ilustrat pămîntul țării, ce se numește azi județul Sălajului. În „Preoți cu crucea în frunte” — ne prezintă o serie de ilustre figuri bisericești în frunte cu vîlădica cel mai popular al bisericeii unite cu Roma: Grigorie Maior, care se născuse trupește în Sărănadul Tășnadului, dar sufletește la Roma, fiind cel dintîi între trimișii Ardealului la maica străbună. El a fost și cel dintîi dascăl al nouilor școale deschise la Blaj. O figură care se cere a fi neconținut evocată și menținută în fața lumei treze a României. Vorbește apoi de Ignatie Dărăbant, vîlădica dela Oradea, patronul lui George Șincai, de Ion Alexi și Vancea, de Ion Galu, un precursor al luptelor naționale, și de toți vicarii Sălajului, între cari străluciri ca Alex. Șterca Șuluțiu, mitropolitul de mai târziu, și alți opt aleși preoți, până la actualul, Petru Cupcea, care la sfîrșitul răsboiului a fost torturat până aproape de moarte de „Secuii” lui Kun Béla, în Dobrițin. El a reinviat doar la gîndul eliberării din robia milenară și la împlinirea visului care i-a luminat tinerețele.

Sub titlul: „Murim mai bine în luptă” ne prezintă opt biografii de luptători naționali, începînd cu Simion Bărnuțiu, din Bocșa, culminînd cu George Pop dela Băsești și încheind șirul cu dascălii — eroi necunoscuți — Ion Hendea și George Șimonca, morți în pragul României Mari, pentru care au pregătît generațiile.

În a treia parte, tînărul senior Ardeleanu ne dă două figuri de străluciți bătrîni luptători ai spiritului: Petre Dulfu, preotul profesor, și George Mureșanu, preotul apologet, care s'a luptat împotriva antichristului maghiar numit Hajdudorog. Ei trăiesc încă, întîiul la București, al doilea la Carei, amîndoi străluminînd pămîntul Sălajului. Dulfu e născut în Tohat; Mureșanu, în Tiream.

Fiecare biografie este ilustrată cu portretul eroului. Aceștia doi din urmă lucesc ca soarele în amurg, nimbați de focul sufletului lor.

Nu mai puțin interesantă este partea a patra a acestei minunate construite opere. Autorul o numește, prozaic: Anexe. Eu aș numi-o: Mostre ale vremii. Aci ne dă cîteva documente, cari nu numai evocă trecutul, ci ne pune pe noi în mijlocul lui, să as-

cultăm graiul inimii celor ce au fost. Astfel „cuvântarea” cu care vlădica Maior, renunțând la vlădicie, după zece ani de pastorație, își ia rămas bun de la turma cea cuvântătoare.

Nu se poate citi nici azi, după o sută și cincizeci de ani, fără mișcarea inimii până la lacrimi, cuvântul părintesc al înțeleptului, care zice, la sfârșit:

„Nici altă mie lipsește, fără numai liniște, să-mi griesc acum la ieșire și de al meu ticălos suflet, departe de valurile lumii afară de toată ura, și de pisma omenească, carile mie amândouă, adecă și ura, și pizmă, cu această stăpânire deodată iarăși mi se adăuseră; nici o minune: că precum nici o ciocărlie nu-i fără de creastă, așa nici o mărire fără pizmuire”.

Nu mai puțin duos și mișcător e cuvântul protopopului Dănilă, dela Cătina, cu care a răspuns păstorului gata să-i părăsească.

— „Unde te duci, preamiloștive doamne. Cui ne lași? Cum te-ai îndurat și te înduri a te despărți de atâta neam și preoție sfântă, de un cler ca acesta, cu atâta multime de norod împodobit; ... — vezi acum frații și fiii tăi, cum stau cu ochii plini de lacrimi, se uită și suspină, a dor către Excelenția ta de despărțire; — pe cine vom avea acum dară, în scârbele noastre, mângăiere?”...

Astfel de pagini de antologie ne dă dl Ardeleanu în cartea sa care onorează pământul Sălajului și dascălia autorului

Dr. I. D.

—o—
„Schite Militare” de Maria Lt. col. Pârvulescu. Tip. „Cartea Românească” Timișoara, 100 pag.

Un mărunchiu de foarte reușite schite, cu subiecte în legătură cu viața militară, pe care autoarea o trăeste, în calitate de soție de ofițer. Cărticica cuprinde nouă schite: Bulgarul și Istoria, Surmenatul, Bani capitanului, Varul furat, Paserea care cântă frumos, Femeia cu dracul, Meseriași, Leacul și Contrabandistul.

Nu cunoaștem vârsta autoarei. Probabil că e foarte tânără; e obligată în calitate de reprezentantă a sexului frumos. Judecând după cărticica ce prezintă publicului, trebue să constatăm că are un remarcabil talent de expunere și un fin spirit de observație. O indemnăm să scrie mereu, să vie cu lucrări de mai mare extensiune. Fondul pe care-l mănuește se cere dezvoltat. Viața militară are multe aspecte, cari, cu un condei atât de îndemnat ca acela al Dnei Maria Lt. col. Pârvulescu, poate fi un bogat izvor de opere literare.

—o—
„Cooperativa de consum” de Alexiu Măneș. Biblioteca „Acțiuni Cooperative” Cluj, 1938. Cărticica e prea mică pentru bogatul conținut. Nu știm, dacă broșura se găsește pe la librării sau chioșcuri. Autorul ar face bine să o răspândească în cercuri cât mai largi. E dator, pentru claritatea expunerii și folosul învățăturilor pentru practica vieții.

Ca ilustrațiune reproducem câteva rânduri:

„Toată lumea este de aceeaș părere, când afirmăm că scumpetea și specula ce se manifestă pe

piața mărfurilor este datorită celor doi factori economici omnipotenți: intermediarii comercianți și cartelurile cari ne stăpânesc.

„Intermediarii cumpără vinul dela producător cu 3—6 lei litrul și îl vând peste câteva zile consumatorilor cu 16—40 lei litrul, realizând câștiguri nepermise, imense. Acești intermediari cumpără dela țaran cartofii cu 80 bani kgr.-ul și te obligă pe Dta cumpărător să-i plătești cu 4 lei, realizând un câștig de 3 lei de kgr. sau circa 340 la sută în câteva zile de activitate. Acelaș intermediar vinde lemnele în centrul Clujului cu 75 lei 100 de kgr., iar în cartierele marginase, unde locuiește populația săracă, cu 110 lei. Alături de acești speculatori se găsesc marile organizațiuni numite carteluri, cari sunt asociații de fabricanți și industriași, întemeiate cu scopul de a dicta prețurile pe piață. Pentru aceștia țara este ceva asemănător cu o colonie. Aceștia ne obligă pe noi consumatorii desorganizați să plătim prețurile întreite și incincite la toate mărfurile...”

De curând ni s'a adus și nouă la cunoștință un caz tipic. Un evreu își procură de la un proprietar lemnele de foc cu 2000 lei vagonul. Le vinde, franco gara locală, la un alt evreu cu 5000 lei vagonul, pentruca acesta să le distribue în București, gara de nord, publicului cu 9000 lei vagonul.

E încă un aspect al lipsei noastre de pe frontul de luptă.

—o—

„Ion Băltaru, Dr. în drept, Notar public în Aiud”. — O împrejurare neprevăzută mi-a pus înainte o inimă, un suflet, împodobite cu o aleasă cultură și cu un cald patriotism. E vorba de Ion Băltaru din Aiud. Cine a auzit vorbindu-se de el? — Totuș e de ajuns să arunci o privire asupra bogatei lui biblioteci și să stai o jumătate de oră în tovărășia lui, pentruca să-ți dai seamă că ai în față un exemplar de elită al neamului tău. I-am spus: „Dacă m'ar închide cineva în biblioteca Dtale, aș putea sta tot restul vieții mele, fără să mai am o altă dorință”.

Are câteva lucrări de mare valoare. Cine le cunoaște? Au apărut în câte 100 exemplare, împărțite pe la prieteni. Posedăm un exemplar prețios: „Tripticele din Transilvania”, — Contribuiri la Istoria Dreptului Roman”, Aiud. „Corvin” Inst. de Arte Grafice. 1930, 126 pag. format mare.

Bogata tabelă de materii ne vorbește despre: Existența unui drept roman vulgar; forma externă în actele antice: în Babilon, în Egipt, în Grecia, în Roma; istoricul tripticelor, descifrarea lor etc., etc.

Cartea însăș nu se poate reproduce. E toată un document și o erudiție.

Impresia pe cari mi-a făcut-o acest om și templul în care se mișcă este aceeaș pe care o am de pe toate plaiurile Țării: comori nenumărate stau ascunse în pământ. Iar, când e vorba de ființe vii; aceștia nici nu-și dau seama de ce sunt și ce ar putea fi pentru neamul lor.

E aceeaș constatare universală: vulgaritatea vieții înăbușă orice avânt și condamnă orice valoare.

—o—

Din „**Siarmă Piatră**“, sub iscălitura Dlui Pan. M. Vizirescu: „Mizerie în cadru grandios“:

„Un țăran prizărit stă de-oparte și se uită la noi cum ne-am transfigurat de atâta uimire.

Facem o fotografie împreună cu doi copilași cari ne-au ieșit în cale. La despărțire le lăsăm câte un dar. Țăranul de-colo, ne privește de par'că vrea să ne vorbească.

— Sunt copiii d-tale?

— Nu!

— Vino mai încoace! Fumezi? Poftim să-ți cumperi tutun.

Omul pune banii în sân și pe urmă, oarecum cu teamă zice induieșetor:

— Mulțumesc, sărut mâna domnișorule. Să nu vă supărați, dar eu am să-mi cumpăr pâine.

— Nu prea aveți pâine pe- aici?

— Rar de tot când o vedem.

Tocmai atunci coborau pe lângă noi câțiva evrei călari pe cai, ca niște cavaleri ai îndestulării, chipeși rotovei la obraz, în hazul soțiilor și al copiilor cari mergeau pe de lături. Caii îi duceau de căpestre niște țărani. Au trecut cu alaiul lor vesel să ospăteze la cabană sau numai pentru ca să-și facă poftă de mâncare.

Cititorul e rugat să citească aici aspectul sclaviei noastre.

—o—

„**Prometeu**“, revista Brașoveană de sub direcția dlui Dr. I. A. I. Bran-Lemeny, ocupându-se în editorial, sub iscălitura directorului, despre „**Conștiința ta: înălțarea sau asândă ta**“, găsim adevăruri, cari ar trebui să ne fie veșnic prezente în minte:

„Toate cataclismele, nenorocirile, conflictele și frământările pământești se datoresc, în ultima analiză, faptului, că omul nu și-a consultat și nu a avut forța morală de a urma cărarea conștiinței sale“.

În același număr găsim, între altele, articole de Poetul Ioan Ludu, „Octavian Goga“. Dr. Mircea Suciu-Sibiaun, „Ultimul discurs al lui Oct. Goga“. Maria Baiulescu, „Menirea femeii în familie“ etc.

În „**Dări de seamă**“, la pag. 26—29 se ocupă și de noi, cu multă însuflețire și reproduce articolul din No. 1 an. II al „**României Eroice**“, intitulat „**Să ne strângem rândurile**“. Este demnă de relevat această reproducere. Ea demonstrează că necesitatea de unire în cele spirituale devine un imperativ categoric, imperativ care pulsează în primul rând în animele de elită, ca acelea ale directorului „Prometeului“, ale colaboratorilor săi și ale tuturor acelor cari țin sus stindardul spiritualității românești.

—o—

Din „**Telegraful Român**“:

„Valoarea Bibliei constă în aceea că desleagă omului enigmele existenței și ale lumii, descopere misterele din noi și din jurul nostru, e călăuza noastră pentru dobândirea fericirii, a dreptății și a libertății și formează baza civilizației și a unirii în dragoste a tuturor neamurilor și rasselor pământului.

Întrebuințarea inteligentă și cucernică a Bibliei în educație e indispensabilă și nu există altă carte pe lume, care să o poată înlocui“.

—o—

Dintr'o cuvântare a Suveranului reproducă din „**Foaia Poporului**“:

„Meritul fiecăruia este un adaos la progresul entității naționale românești.

În aceasta stă puterea noastră morală: individualitatea în comunitate.

Iată adevăratul naționalism constructiv, iată chezașia progresului nostru, iată visul străjeresc al viitorului.

Munca aceasta a fiecăruia, într'un scop înălțător de folos al entității românești, este cheia de boltă a puterii naționale românești de mâine.

Noi nu facem paradă, noi plămădim suflete și aceste suflete trebuiesc înofelitate într'un crez; acest crez este adevăratul patriotism: încordarea tuturor eforturilor — fiecare după putința sa — pentru ridicarea și întărirea adevăratului românism creator.

Cu toate că aceste îndrumări sunt înfățișate prin cuvinte, Eu nu cer străjerilor cuvinte, ci fapte.

Faptele sunt singurele realități și străjeria trebuie să fie reală“.

—o—

Din „**România**“, sub iscălitura Dlui Cezar Petrescu, reproducând după André Demaison:

„Popoarele nu mor de foame; mor când au pierdut sentimentul grandoarei. Mor când nu mai au elanul fizic și moral, curajul civic de a-și purta povara destinului... Mai mor popoarele de asemeni, când nu mai gândesc prin ele însăși: ceiace le face să-și piardă inevitabil simțul adevăratei grandorii...“

„Nimic nu se face din nimic și nimeni nu dă ceeace n'a păstrat în el însuș. Cum am fi proiectat oare o grandoare, cum am fi refăcut o lume pe temelii generoase, când toate forțele străine propriului nostru destin, se inversunau să coboare judecata noastră?... În politica internă sare în ochii cei mai opaci, cei mai lipiți de somn, cei mai stinși de boală, că șiretenia a înlocuit grandoarea... Pretutindeni, memoria, accesoriul gândirii, a înlocuit judecata. Memoria electorului face bunul deputat. În sistemul nostru de educație, memoria e cea care sloboade diplomele, și prea adesea, procură slujbele. Astfel obținem oameni scilpitori, dar lipsiți de grandoare“.

—o—

Din „**Porunca Vremii**“, sub iscălitura Dlui Dr. Ilie Rădulescu:

„Din mai multe părți ale țării ni se semnalează un fapt extrem de grav, de-o ticăloșie fără precedent de odioasă. Anume, ni se scrie, că jidanii s'au pornit cu denunțuri calomnioase împotriva puținilor Români, cari, de bine, de rău, cu supraomenești efortări, au reușit să ocupe și ei un loc modest în activitatea economică, în comerțul unui târgușor, într'o concesiune de restaurant c. f. r. sau de brevet de băuturi dela stat, luptându-se să-și câștige onest o bucată de pâine. Denunțurile jidovești îi arată pe Români ca fiind subversivi, uneltind împotriva ordinii în stat, ca periculoși agitatori în contra siguranței țării“.

Și când te gândești că sunt reprezentanți ai unor anumite instituțiuni cari, pentru a servi pe un român se adresează evreului pentru informații!

—o—

Din „**Universul**” sub titlul: „Un erou care moare de foame” sub iscălitura dlui A. I. Gregorian.

„Călăuza mea era chiar eroul dela Poeni, moș Elisei Ursac. Acum douăzeci și unu de ani a condus batalionul 1 Vânători de munte, ziua nămieza mare, în inima pozițiilor germane. Moș Elisei, a înfrânt atunci toată știința strategiei militare. Batalionul a câștigat bătălia împingând frontul dincolo de Cireșoia, salvând Tg. Ocna, Bacăul, rectificând poate soarta întregului războiu... Și moș Elisei Ursac, care e de o noblete rară și de o vigoare fenomenală la cei optzeci și ceva de ani, mi-a povestit fără nici cea mai mică urmă de orgoliu, toată isprava lui de acum douăzeci de ani.

„E o pagină de eroism fără pereche, care poate electriza generațiile și veacurile românești până la sfârșitul lor”.

„Moș Elisei e decorat cu „Virtutea Militară” și are permis gratuit pe căile ferate. În schimb nu are ce mânca. Foamea nu se astâmpără cu decorații. La vrâsta aceasta de patriarh, el își amărește zilele cu caprele satului pe pripoare, prin locurile unde a mers în foc altădată, și peste care e stăpân astăzi un boer de lege nonă, dl Ițic Herșcovici”...

„Dar moș Elisei Ursac a vârât mâna în sân și a scos un ghimotoc de cărpe în care înfășurase decorația și brevetul.

— Aistea s drepturile mele, și le-o lăsa ficiilor.

În clipa aceea am simțit că se învâрте pământul sub mine și am auzit sgomof de ciolane în fundul tranșelor. Erau, fără îndoială, morții, camarazii de eri ai ciobanului, cari s'au răsucit cu față în jos de scârbă...

Nu apar doi eroi ca unchișul meu într'un veac. Figură de plăeș, el ar trebui să fie în toate cărțile de cetire. Fapta lui, preamărită. Numele lui, lăsat viitorului ca pe o mare moștenire morală.

Si, vai! e tocmai pe dos.

Ce tristă, ce rușinoasă va fi, Țara mea, în ziua în care se va afla că moș Elisei Ursac a murit de foame pe pripoarele domnului Ițic!”

Cititorul e rugat să mediteze: *aici e toată drama românismului.*

—o—

Din „**Tribuna Noastră**” redactată de treazul român, d. Ștefan Peneș, sub titlul: „Din durerile meseriașilor români”.

„În Reghin suntem 4 croitori români — față de 23 streini, și abia putem trăi. Streinii cei numeroși, trăesc o viață foarte frumoasă, sunt bine organizați și sprijiniți. Noi suntem lăsați ca sălbatici în pădure”.

Și mai departe, sub titlul: „Cum să deprindem tineretul cu ocupațiunile practice?”

„Față de această situație adânc dăunătoare pentru țara și neamul românesc, se impune ca să schimbăm radical și grabnic mentalitatea actuală, însetoșarea după slujbe, cu însetoșarea după cariere practice. Întrebarea este prin ce mijloace?”

—o—

Din „**Decalogul**” „Fericitul B. Mussolini, a fixat pe zidurile milenare, deschise pe largă Via de l'Impero, hărți lucrate în marmură, prin care se înderează tuturor fazele de dezvoltare ale imperiului

străbunilor săi, și ai noștri, din cea dintâi fașe, până la imperiul italo-etio pian de azi”.

Ce scoatem noi la suprafață pentru a ne făuri și electriza energiile!

—o—

Din „**Ținuturi Secuizate**” de Ionel Streinu, sub titlul: „Date și aspecte din comuna Ditrău”.

„De câte ori cineva a ridicat glasul contra metodei neobișnuite de maghiari în desnaționalizarea unei rase, aceștia — adică maghiarii — cu un surâs sarcastic, ce le este caracteristic în atari împrejurări, au răspuns candid: „Nu noi suntem de vină, ci secuii. Doar românii trăesc între secui”. Și cu asta, ei s'au degajat de orice răspundere. Însă eu vin și întreb: există limbă secuiască astăzi în Ardeal?! Se vorbește undeva?! Chiar dacă s'o fi vorbit înainte, nu se mai vorbește astăzi, deoarece maghiarii au întrebuițat aceleași metode în trecut față de secui, ca și cu Românii azi.

Deci nu secuii desnaționalizează, ci maghiarii prin intermediul secuilor, cari la rândul lor, și-au pierdut orice urmă de rasă independentă”.

—o—

Din „**Năzuința**”, sub iscălitura dlui Const. V. G. Grigorescu: „...școala românească, dela orașe sau dela sate, va avea de aici încolo să întărească sufletește tineretul, să realizeze unirea sufletească a Românilor.

„Vigoarea sufletească va veni dela credința în Dumnezeu, dela încrederea în energiile creatoare ale României, dela imnul muncii cântat pretutindeni...”

—o—

„**Dobrogea Nouă**”, din Bazargic de sub conducerea Dlui J. St. Kinov, în editorial ne spune cu privire la stările locale:

„Zăngănitul lanțurilor pușcării se aude până la noi și-l vedem cum merge avansând, căci și la Caliacra s'au făcut afaceri cu drumurile, și aici s'au emis pașapoarte pe bază de acte false, și la noi s'au epuizat 18 milioane lei pe un palat administrativ pe jumătate ridicat, și aici s'au risipit milioane pe construcții școlare ce nu există, întocmai, pe teren, etc.

„Și nu ne îndoim că va veni, va veni chiar sigur, căci asanarea aceasta morală este o poruncă regală și în consecință ea va merge înainte fără nici o șovăire, va veni și la noi, mai ales la noi, unde nu de o singură afacere este vorba, ci de zeci, de mii, căci e bine să se știe, un putregaiu întreg este întreaga gestiune a administrației politice locale din ultimii 4 ani”.

Aviz pentru abonași

Tuturor abonaților noștri le-am trimis prin postă chitanțe pentru plata abonamentului. Facem un călduros apel către toți să onoreze chitanțele trimise, cunoscând că altfel suntem puși la grea încercare. Editarea revistei ne costă enorm, asemenea expediția și chiar încasarea abonamentelor prin oficiile postale ne măresc cheltuielile peste prevederi.

Redactor responsabil: ION COLFESCU.

Conzurat

„Conștiința Națională” din Craiova sub conducerea Dlui Gr. Bran, ne spune:

„O firmă ungurească-evreiască de încălțăminte dela Oradea-Mare și-a deschis și în Craiova o sucursală „Carmen”, alături de altă firmă, tot evreiască-ungurească „Dermata”.

„Nu ne întrebăm cum de Craiova suportă ambele firme streine lângă atâtea altele streine, pe pământul ei, odată eminent românesc”.

„Noi ne întrebăm însă, unde e reacțiunea olteană în contra înstreinării sistematice a plaiurilor Oltenesti?”

—o—

„Frontul de Vest” din Arad, în legătură cu ofensiva sanitară întreprinsă de ministerul sănătății, relevă problema mamei și a copilului și măsurile cari „să dea puțință mamelor să nască în condițiuni perfecte de sănătate și igienă”.

—o—

„Avântul” din Petroșani relevă:

„Uniunea Camerelor de Muncă a reabilitat prestigiul meseriașului român. Meseriașii din toată lumea, adunați pentru întâia dată într-o grandioasă manifestare colectivă, la Expoziția internațională dela Berlin, au dovedit prin operele lor pline de măiestrie, importanța acestei preocupări în câmpul de activitate al lumii muncitoare.

Mesteșugarul pune în creațiile sale suflet din sufletul lui. În mozaicul internațional, el redă mai puternic decât oricine sufletul și caracteristicile națiunii din care face parte”.

—o—

„Românizarea” în legătură cu Noua Constituție se ocupă, sub iscălitura Dlui Vasile Cotigă, de „Corporatismul Românesc”.

„Bărbații de stat, convinși de faptul că „statul este o doctrină în acțiune”, revăd din când în când atât doctrina, cât și plicațiunile ei practice. Acelaș lucru s'a petrecut deunăzi la noi, când Suveranul Țării, văzând doctrina democratică în nefastele ei consecințe, a purces la înlocuirea ei cu o nouă doctrină, cu doctrina corporatistă, așa cum este schițată în cadrul actualului Constituții”.

—o—

Din editorialul ziarului „Nădejdea”, referindu-se la constituție: „Iată dar că printr-o mare înțelepciune de om ni s'a dat o nouă așezare constituțională în care adevărul, dreptatea și munca, mai ales, vor fi pe viitor purtătorii de cuvânt ai vredniciei românești”.

—o—

Din „Oglinda Tulcei”, sub titlul „Realism și constructivism”: „Proclamația guvernului către țară reprezintă o piatră albă de hotar în istoria vieții noastre publice. Se găsește în această proclamație un realism necrușător, o sinceritate desăvârșită în expunere, așa cum nu ne-au obișnuit guvernele de partid”.

—o—

„Cardak” (Ceardac), ziarul turcilor din Dobrogea scris în limba turcă, acest ziar e o dovadă vie despre necesitatea de a culturaliza această masă de cetățeni pe cale de dispariție.

—o—

Din „Vieța Creștină”: „În copilăria cea fără de gânduri și fără de necazuri, când omul încă n'are tăria judecății, părinții trebuie să ne învețe mereu să ne ferească de la rău, și să ne învețe ce este bine și ce este frumos. Nici odată nu vom putea răsplăti din destul părinților noștri pentru învățăturile ce ni le au dat în copilărie și în tinerețe.

—o—

„Ramuri” pe Iunie-Iulie. Tot dela Craiova ne vine această revistă veterană (1905). Din materialul select reținem: „Figuri discrete în viața culturală a Craiovei de ieri”, de C. Ș. Făgețel; poezii de Ioan Mera, Const. Manea, Lucian Mănescu; despre Schopenhauer, de C. I. Măvârlie etc.

—o—

„Cele Trei Crișuri”, pe Iulie-August, ne aduce, pe lângă o artă impozabilă, un bogat, variat și select material. Spicuim: „Orizontul politic european se inseninează” de Col. Gh. Bacaloglu; „Viața Cuvintelor” de Prof. I. Aurel Candrea; „Partea Slabă” (schiță) de Al. Cozoban; „Aspectul internațional al problemei minorităților în Cehoslovacia”, de Prof. Gh. Sofronie, etc. ect.

Revista aceasta, apărută cu 19 ani în urmă, sub direcția unui om de arme, a dovedit o vitalitate demnă de admirat și a jucat și joacă un rol de căpetenie la granița de vest.

—o—

„De Strajă” Nr. 6, revista Străjei Țării pentru tineret, apare sub deviza „credință, muncă, pentru țară și rege”. Conținutul numărului ce ne stă în față e îndeplinit acord cu această deviză. Dinamismul șade bine tineretului. În el e toată speranța neamului.

—o—

„Straja Neamului”, organ al Ligei Culturale Nr. 8, e închinat aproape în întregime comemorării aceleia care a fost Regina Maria a României și pi-oaselor amintiri în legătură cu dispariția Ei dintre noi. Acest număr e demn de relevat, dat fiind că cultul eroilor aparține în primul rând tinerimei.

—o—

„Afirmarea” Nr. 7—8, Iulie-August 1938, este în întregime închinată cărții. Revista își urmează cu tărie drumul ei, dovedindu-se indispensabilă în regiune. Găsim articole de: Eugen Salaș, Oct. Ruleanu, Conșt. Gh. Popescu, Titu L. Roșu, D. Cinova, G. Meniuc, C. G. Murgescu, Lucian Breteiu.

—o—

„Luminătorii” — Revistă Literară-Socială Științifică — Nr. 13—14, Iulie-August 1938, care apare în Capitala Moldovei, ne aduce specificul moldovean. Constatăm că e un spirit viu care stă la baza existenței acestei tinere publicațiuni. Reproducem moto care stă pe copertă sub iscălitura „Emilgar”:

„Cea mai mare parte din versurile lui Eminescu, rămâne ca melodiele și cântecile de jale.

Aproape toată proza lui Creangă e cântul vesel smuls din melodia bătăutei voinicești.

Sufletul lui Creangă și Eminescu, întrupează Sufletul Românesc, în care de atâta timp se împacă înrourarea ochilor cu zâmbetul buzelor.

—o—

Redacția și Administrația revistei „România Eroică”

Cluj, str. Vasile Goldiș 18/b - Telefon 14-89

Plata abonamentului e o obligațiune, dela care nimeni nu se poate abate. Noi dorim ca distinșii noștri cititori să ne învâluie în aceeaș dragoste, în care îi învâluim noi. De aceea îi rugăm să fie atenți:

Cei ce nu înțeleg a se abona, să restituie primul număr ce primește; iar cei abonați, să ne trimită abonamentul cu urgența posibilă, sau să facă față Chitanțelor ce trimitem prin poștă, neachitarea cărora ne face pagube, pe cari, cu părere de rău, le vom pune în sarcina celor ce nu le onorează. — Reținerea revistei înseamnă abonament.

PERLOTT

Pastă de dinți
apă de gură
praf de dinți

sunt preparate unice
cu acțiune biochimică

Intreprinderea tehnică

Iosif Bugariu

Cluj, Str. Secuiască Nr. 2

Telefon: Fabrică 36-84, Birou 17-62

Fabrică: Tuburi izolatoare (Bergman), de calitate superioară, neinflamabile. — **Execută orice instalațiuni:** electrice, conducte de apă și canalizare precum și orice lucrări de gaz metan și calorifere.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„IRIS”

Societate Anonimă Română pentru
Industria Ceramică, Cluj

Prima fabrică românească de porțelan din România

Birourile și Uzinele:

Cluj, str. Chintăului Nr. 74. — Telefon: 19—26.

Depozitul de desfacere:

Cluj, Str. Memorandului Nr. 22.

PRODUCE:

Porțelan: Articole de menaj, albe și decorate. — Articole electrotehnice. — Articole farmaceutice.

Sobe de teracotă: În forme și culori diferite de cea mai bună și frumoasă calitate, toate căptușite cu material refractar de „Chamotte”.

Chamotte: Cărămizi refractare normale și în forme speciale de rezistență superioară, apoi mortar refractar de aceeași rezistență.